

VAASAN YLIOPISTO

Humanistinen tiedekunta

Viestintätieteiden laitos

Eija Lehtikoinen

Kalevan kansan perintö

Savo kansallishengen välittäjänä ja ylläpitäjänä 1880–1889

Viestintätieteiden pro gradu -tutkielma

Vaasa 2008

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ	4
1 JOHDANTO	6
1.1 TUTKIMUKSEN TAVOITE	8
1.2 TUTKIMUSMETODI	9
1.2.1 Sisällönanalyysi	9
1.2.2 Diskurssianalyysi	12
1.3 TUTKIMUKSEN AJANKOHDAN RAJAUS	13
1.4 TUTKIMUSAINEISTO	15
1.4.1 Suomenkielisen lehdistön asema 1800-luvun lopulla	15
1.4.2 Tutkimusaineiston valinta	17
1.5 Aiempi tutkimus	18
2 KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELY	20
2.1 ROMANTIikka	20
2.2 KANSALLISHENKI	22
3 KANSALLISHENKI 1800-LUVUN SUOMESSA	24
3.1 LUONTO	26
3.2 KIINNOSTUS HISTORIAAN KASVAA	28
3.2.1 Yksi kansa, yksi historia	29
3.2.2 Väestön alkuperä ja ominaispiirteet	30
3.2.3 Etnografinen tutkimus	32
3.3 KIELESSÄ JA SIVISTYKSESSÄ KANSAN HENKI	34
4 LUONNON KÄSITTELY SAVON PALSTOILLA	37
4.1 TAISTELUA LUONNON KESKELLÄ	37
4.2 KOVISTA KOURISTA LEVON TYYSSIJAAIN	39
4.3 LUONNON MAJESTEETTISUUS JA VOIMALLISUUS	42
5 HISTORIAN TÄRKEYS	44
5.1 SODAN URHOT	44

5.2 JÄNTEVÄ JA LAISKA KALEVAN KANSA	46
5.3 ETNOGRAFINEN TUTKIMUS	48
6. YHTEINEN KIELI	50
6.1 YKSI KIELI, YKSI MIELI VÄINÖN KANSAN SOINNUTTA	50
6.2 KIELI TEKEE SIVISTYKSEN	53
7 SIVISTYS	55
7.1 SIVISTYS ON KANSAMME VOIMA JA KALLIHIN OMAISUUS	56
7.1.1 Sivistystä sarkanutun alla	57
7.1.2 Taloudelliseen rikkauteen	59
7.2 SIVISTYKSEN VÄLINEET	60
7.2.1 Kansanriennot	61
7.2.2 Äideissä sivistyksen ja kasvatuksen voima	62
7.2.3 Hengellisyyden kautta sivistykseen	64
8 YHTEENVETO	66
LÄHTEET	71
LIITE 1. SAVON LEVIKKI	79
LIITE 2. SAVO 10.5.1888	80

VAASAN YLIOPISTO
Humanistinen tiedekunta

Laitos:	Viestintätieteiden laitos
Tekijä:	Eija Lehikoinen
Pro gradu –tutkielma:	Kalevan kansan perintö Savo kansallishengen välittäjänä ja ylläpitäjänä 1880–1889
Tutkinto:	Filosofian maisteri
Oppiaine:	Viestintätieteet
Valmistumisvuosi:	2008
Työn ohjaaja:	Tarmo Malmberg

TIIVISTELMÄ:

Tutkielman tavoitteena on selvittää millä tavalla Savo-lehdessä käsitellään ja pidetään yllä kansallishenkeä. Kansallishengen käsite määritellään tutkimuksessa 1800-luvulla vallinneiden käsityksien mukaisesti, joka on pitkälti tuon ajan suurmiesten ja fennomaanien kuten Arwidssonin, Runebergin, Topeliuksen, Snellmanin ja Lönnroten Suomen oloihin ja omiin tarkoituksiin muotoilema eurooppalaiseen romantiikkaan ja nationalismiin pohjautuva aate. 1800-luvun kansallishengen käsite toimii myös tutkimuksessa eräänlaisena alkuhypoteesina, jota testataan Savon-lehden kirjoittelussa.

Tutkimusaineisto on rajattu vuosiin 1880–1889 ja tutkimukseen on valittu tammi-, huhti-, kesä- ja syyskuukausina ilmestyneet lehdet. Tänä aikana ilmestyi n. 459 lehteä. Tutkimusaineiston analysoimisessa käytetään teorialähtöistä teema-analyysiä, jossa aineisto pilkotaan temmarunon ja -kortiston mukaisesti pienempiin osiin, jonka avulla aineisto jaotellaan helpommin tulkittaviin palasiin ja käydään läpi systemaattisesti. Sisällönanalyysin tukena käytetään myös diskurssianalyysiä, jonka avulla teksti voidaan sijoittaa laajempaan kontekstiin.

Savo-lehti toimi tyypilliseen fennomaaniseen tapaan kansallishengen välittäjänä ja ylläpitäjänä. Kansallishenkeä välitettiin eteenpäin perinteisten 1800-luvun ajatusten mukaisesti luonnon, historian, kielen ja sivistyksen kautta. Luonteeltaan Savo oli valistava ja opettava lehti, joka keskittyi sivistys- ja kielikysymyksiin. Erityisesti lehdessä kehoitettiin, neuvottiin ja opetettiin sivistyneistöä kansallishengen aatteisiin. Lehden yhtenä tavoitteena oli saada sivistyneistö ymmärtämään suomenkielen tärkeys ja luomaan Suomelle yhtenäisen mielen ja yhtenäisen kielen yhteiskunta. Savon välittämä kansallishenki sai näin ollen myös poliittisia solidaarisuuden merkityksiä, jotka nähtiin tärkeiksi Suomen kehityksen ja olemassaolon kannalta.

AVAINSANAT: lehdistöhistoria, kansallishenki, 1800-luku, fennomania

1 JOHDANTO

Julkisuudella on ollut keskeinen rooli eurooppalaisten kansanvaltioiden kehityksessä. Julkisten instituutioiden, kuten sanomalehdistön ja koululaitoksen merkitys kansallisen identiteetin rakentajana on ollut tärkeä. Yhtenäinen kansallisidentiteetti tarvitsee syntyäkseen sellaisia rakenteita, jotka tavoittavat ja koskettavat kaikkia niitä, joita kutsutaan muodosteilla olevaan kansakuntaan. Rakenteiden tulee tarjota yhteisyyden tunnetta sekä luoda yhteisyyttä niiden välille, jotka eivät ole ennen kuulleet toisistaan. Yhtenäisyyden lisäksi kansallistunnetta vahvistetaan ”me ja muut” käsitteellä, jolloin pyritään tekemään eroa vieraisiin kansoihin. (Nieminen 2006:18–19.)

Suomessa kansallista työtä lähdettiin rakentamaan 1800-luvun alkupuolelta lähtien. Suomen siirtyminen Venäjän yhteyteen sotilaallisten toimien seurauksena vuonna 1809 merkitsi maalle murroskautta. Uusi syntyvä kansakunta, tarvitsi omaa identiteettiä ja omia yhteisiä tunnuksia. Emämaan vaihdoksen myötä Suomi alkoi saada oman valtion tunnusmerkkejä, oman hallituksen, keskushallinnon ja valtiontalouden. Vanhan Suomen yhdistäminen vuonna 1812 muuhun Suomeen antoi puolestaan Suomelle sen alueellisen muodon, jota Suomineidon hahmo alkoi symboloida. (Tommila 1989:51, 54.) Kansallinen rakennustyö vaati myös julkisuutta. Julkisuus oli 1800-luvun alkuvuosikymmenillä lähinnä ruotsinkielisten säätyläisten sisäpiirijulkisuutta ja keskusteluja käytiin virkamieskunnan sisällä. Poliittinen, kulttuurillinen ja taloudellinen valta lepäsi ruotsinkielisen yläluokan käsissä. Suomenkielisen lehdistön synty 1820-luvulla aiheutti kansakunnan rakentamisessa uusia linjoja ja niiden kautta porvarillinen yhteiskunta pääsi toteuttamaan julkisia ja yhteiskunnallisia keskusteluja. (Liikanen 2005:226–228; Malmberg 2004:41.)

Suomenmielisten ensimmäiseksi sisäpiirin julkisuusareenaksi muodostui Lönnrotin, Runebergin ja Snellmanin ympärille kerääntynyt Lauantaiseuraksi nimetty ryhmä, jonka keskuudessa nousi tavoitteeksi muuttaa sivistyneistön identiteetti suomalaiseksi. Suomalaisuuden asioita lähdettiin ajamaan erityisesti kirjallisuuden ja lehdistön kautta. (Virtanen 2001:74.) Yhtenäinen suomenmielisten sanomalehdistö ja maakuntalehdistö alkoi kuitenkin muotoutua vasta 1800-luvun loppupuoliskolla yhdeksi suomenmielisten

julkisuuden areenaksi muiden julkisuusinstituutioiden rinnalle. (Tommila & Salokangas 1998:62; ks. Klinge 1997b ja Tommila 1988a.) Tässä tutkimuksessa perehdytään juuri suomenmieliseen sanomalehdistöön ja sen pyrkimyksiin levittää kansallishengen aatteita sen lukijoilleen.

Kansakuntaa lähdettiin Suomessa rakentamaan yläluokan näkökulmasta käsin. Kansallisuuspolitiikan kiinnostus on kuitenkin selitetty suomalaisen yläluokan epävakaalla asemalla. Suomelta puuttui alkuperäinen aatelisto ja korkean kulttuurin perinne oli heikossa asemassa kasvaneeseen maaseutuväestöön nähden. Opiskelumahdollisuuksien laajenemisen myötä suomalainen virkamiessivistyneistö alkoi kasvaa. Samalla virka- paikoista syntyi kilpailua, jonka vuoksi sivistyneistö koki asemansa uhatuksi. Tämän vuoksi se alkoi nähdä oman etunsa mukaiseksi lähestyä kansan suurta enemmistöä ja omaksua sen kieli sekä kulttuuri että toimia kansallisen integraation edistämiseksi. Fenomenia vaikutti pitkälti itsenäisten talonpoikien ja suomenkielisen keskiluokan kasvuun. Sitä onkin pidetty sivistyneistön liikkeenä, joka tunsu itsensä uhatuksi kasvan keskiluokkaliittouman, teollistumisen ja aristokraattisten liberaalisten kiinnostusten keskellä. (Alapuro 1988:90–100; Alapuro 1997:20; Ylikangas 1986:124–139.)

1.1 Tutkimuksen tavoite

Mediatutkimuksessa etsitään tietoa siitä millä tavalla media viestii, mitä se viestii, millä tavalla viesti otetaan vastaan ja millainen vaikutus niillä on kansalaisen arkipäivään (Varis 2004:12). Tässä tutkimuksessa lähdetään myös liikkeelle tästä näkökulmasta. Halutaan tietää millä tavalla vuoden 1880–1889 välisenä aikana ilmestyneissä sanomalehdissä viestitettiin kansalaisidentiteetistä ja mitä se viesti siitä. Lehden vaikutuksen selvittäminen jää tutkimuksen ulkopuolelle sen ongelmallisuutensa vuoksi.

Tutkimus sisältää kuitenkin ongelman subjektiivisuudesta ja objektiivisuudesta. Historiaa tieteenä usein kyseenalaistaa lehtiartikkeleiden suhteen todellisuuteen. Painetut sanat määrittävät ja uusintavat todellisuutta, jonka vuoksi ei ole yhden tekevää totuuden kannalta mitä lehtiin on kirjoitettu, vaikka kirjoitettu asia olisikin todellisuudessa toisin. Historian tutkimuksen kannalta myös subjektiivinen, ei totuuden mukainen, informaatio on merkityksellistä. Tieto kietoutuu kulttuuriin ja yhteiskuntaan, jonka ilmiötä historia tutkii. Lehtien sisältämään tietoon voidaan näin ollen suhtautua totena esitettynä, mutta mahdollisesti todellisuudesta poikkeavana ilmiönä. Totuutta etsiessä joudutaan purkamaan lehti toimituksen ihmisiin, nimeämään lehden ja toimittajan sidosryhmät sekä tutkimaan heidän suhdettaan toisiinsa ja ideologioihin. Historiallisten lehtien tutkimisessa edellä mainittujen sijasta perehdytään lähinnä levikkiin ja sen suhteeseen muihin saman ajan ja paikan lehtiin sekä yleisesti tunnettuihin taloudellisiin ja poliittisiin sidoksiin. (Boberg 2004:40–42.) Tulkinnallisuuden ongelma huomataan myös yleisesti tekstien tutkimisessa. Tekstit, sanat ja lauseet ovat usein moniselitteisiä ja tutkija joutuu tukeutumaan tulkintaan. Tutkimuksessa pyritäänkin yksittäisten tekstien sijasta sijoittamaan tulkittava teksti kontekstiinsa. Tutkimusaineisto tällöin nähdään tiettyinä tapana tulkita todellisuutta ja puhutella vastaanottajia. (Väliverronen 1998:15–16.)

1.2 Tutkimusmetodi

Tiedonhankinnasta muodostuu järjestelmällistä ja järkipäätä, kun se käyttää päämääränsä saavuttamiseen jotakin erityistä tieteellistä menetelmää eli metodia. Varhaisimmat menetelmät on löydettävissä Platonin dialogeissa, jossa on käytetty dialektista menetelmää. Platonin dialogia sovelletaan mm. tekstintutkimisessa, jossa tutkija esittää tekstille tulkintaehdotuksia ja tutkii onko ehdotus yhteensopiva aineiston kanssa. Francis Bacon toi metodologiaan käsitteen induktio, jota hän ehdotti tieteen yleismenetelmäksi. Induktiossa muodostetaan yksittäistapauksien kautta yleisiä väitteitä ja tehdään yleistyksiä niiden pohjalta. (Haaparanta & Niiniluoto 1986:12; ks. myös Varto 1992:73–78.)

Tässä tutkimuksessa käytetään myös Platonin dialektiikkaan viittaavaa hypoteesiaanalyysiä sekä yksityisestä yleiseen suuntautuvaa induktiota. Tutkimukset pääasiassa metodina on sisällönanalyysi, josta hyödynnetään teorialähtöistä teema-analyysiä. Sisällönanalyysin tukena käytetään diskurssianalyysiä, jonka avulla voidaan perehtyä tekstin representaatioon sekä liittää se laajempaan kontekstiin.

1.2.1 Sisällönanalyysi

Sisällönanalyysi terminä on varsin myöhäistä perua. Sitä alettiin käyttää sanan varsinaisessa merkityksessä Englannissa vasta vuonna 1941. Systemaattisen tekstianalyysin juuret ulottuvat kuitenkin jo 1600-luvulle kirkon vastauskonpuhdistukseen. Ensimmäinen varsinainen dokumentoitu määrällinen analyysi painetusta materiaalista julkaistiin 1700-luvulla Ruotsissa. Tutkimus nostatti esille metodologisia kysymyksiä ja siitä aiheutunut polemiikki synnytti monia ideoita, jotka ovat nykyisin osa sisällönanalyysiä. Vuonna 1903 saksalainen Eugen Löbl julkaisi yksityiskohtaisen luokittelukaavion sisällön sisäisestä rakenteesta ottaen huomioon sanomalehtien sosiaalisen funktion. Hänen kirjansa tuli kuuluisaksi journalistisella alalla ja myötävaikutti erityisesti lehdistöopin ajatukseen, joka enteili functionalismia, mutta se ei kuitenkaan kiihdyttänyt empiiristä tutkimusta. Saksalainen Max Weber myös ehdotti laaja-alaista lehdistön sisällönanalyysi-

siä, mutta tutkimus ei koskaan saanut jalansijaa. 1930 ja 1940 lukujen voidaan sanoa olleen sisällönanalyysin intellektuaalista aikakautta. Sisällönanalyysin kiinnostus kasvoi Yhdysvalloissa vuoden 1929 taloudellinen kriisin sekä sosiaalisten ja poliittisten ongelmien seurauksena, jolloin useat amerikkalaiset uskoivat, että media ja keltainen journalismi olisivat yhtäläillä syyllisiä näihin ongelmiin kuin kasvava rikollisuus ja kulttuurillisten arvojen rikkoutuminen. (Krippendorff 2004:3–6; Bauer 2000:132.)

Elektronisen median esilletulo aiheutti sanomalehtien kulttuurillisen hegemonian muutoksen. Tutkijat eivät voineet pitää näitä medioita sanomalehdistön jatkeena, koska ne erosivat painetusta mediasta tärkeällä tavalla. Radiota ja televisiota ei voitu lukea. Poliitiikan muuttuminen demokratiaan oli yhteydessä massamedioihin. Tuolloin vielä vähän tunnetun radion ominaisuuksien nähtiin ruokkivat fasismin kasvua. Vielä tärkeämpi tuona aikana oli käyttäytymis- ja sosiaalisten tieteiden kasvu sekä kasvava julkinen hyväksyntä teoreettisiin esityksiin sekä empiirisiin metodeihin. 1930-luvulla sosiologit alkoivat tehdä laajempaan käyttöön tutkimuksia ja haastatteluja. Julkisen mielipiteen analysointi nostatti ensimmäistä kertaa esille vakavan pohdinnan sisällönanalyysin metodisista ongelmista. Tutkijoiden kysymyksien kohteeksi alkoi nousta representaatio. Yksi tärkeä näkökulma, joka ilmeni psykologiassa tänä aikana, oli mielipiteen käsite. Se lisäsi arvioivan ulottuvuuden sisällönanalyysiin, mikä oli jäänyt huomaamatta määrällisissä sanomalehti analyyseissä. Sosiaalisten tieteiden myötä määrällinen sanomalehtitutkimus alkoi siirtyä laadulliseen tutkimukseen. Analyysi sai uusia työkaluja muilta tieteenaloilta ja lopulta sisällönanalyysistä tuli osa laajempaa tutkimuspyrkimystä. Sisällönanalyysi ei enää ollut kaukana muista tutkimusmetodeista. (Krippendorff 2004:6–17; ks. lisää Tuomi & Sarajävi 2003:22–27.)

Sisällönanalyysiä voidaan suorittaa joko aineistolähtöisesti tai teorialähtöisesti (ks. Eskola & Suoranta 2001.) Tässä tutkimuksessa käytetään jälkimmäistä teorialähteistä sisällönanalyysiä, jolloin tutkimus nojaa johonkin tiettyyn teoriaan. Analyysiä ohjaa tämän teorian tiedon perusteella luotu kehys. Jo tunnettua tietoa testataan uudessa kontekstissa, eli tässä tapauksessa Savon lehdessä. (Tuomi & Sarajärvi 2003:99–100.) Tutkimuksen teoria nojaa näin ollen vahvasti hypoteesipäätelyyn. Hypoteesiin pohjautuvassa tutkimuksessa työn alussa esitetään jokin tietty hypoteesi, joka useimmiten on

välittömän havainnoinnin tavoittamattomissa oleva ilmiö, olio tai tapahtuma. Tutkimuksessa selvitetään sopivatko hypoteesi ja tekstiaineisto yhteen eri kohteiden kanssa. Mikäli tämä ei toteudu, tulkintahypoteesi tulee hylätyksi. Jos seuraukset sopivat yhteen, saa hypoteesi induktiivista tukea. (Haaparanta & Niiniluoto 1986:62, 68.) Tässä tutkimuksessa teoria eli 1800-luvun näkökulma kansallishengestä toimii alkuhypoteesina, jota testataan ja verrataan suhteessa tekstiaineistoon eli Savo-lehteen. Teorialähtöisessä analyysissä myös teoria ja analyysi kulkevat käsi kädessä. Ilmiöiden käsittäminen ja ymmärtäminen kasvavat sen myötä mitä enemmän ollaan vuorovaikutuksessa tiedon kanssa. (Strauss & Corbin 1990:45.)

Tutkimuksessa hyödynnetään Eskolan ja Suorannan (2001: 153–154) esittämää teemarunkoa ja -kortistoa, johon aineisto pilkotaan analyysiä varten. Tässä tutkimuksessa teemarunko muodostuu seuraavista osa-alueista:

- 1) Luontokuvaukset: Pohjolan ihannoiminen, Suomen luonnon karu ja kurjuus, luonto ja sivistys, luonto ja uskonto, luonto ja isänmaallisuus.
- 2) Historia: tietoisuus omasta alkuperästä, väestön vertailu, kansallinen kulttuuri
- 3) Kieli ja sivistys: kieli kansallisen itsenäisyyden sekä kansakunnan kansainvälisen minuuden ilmentäjänä ja takeena, kieli sivistyksen välineenä.
- 4) Sivistys: avain taloudellisiin ongelmiin, kansan köyhyys ja rikkaus, välittäjät

Tutkimusaineistosta poimitaan kuhunkin teemaan liittyvät tekstikohdat. Aineisto pilkotaan näin helpommin tulkittaviin osiin ja käydään se läpi systemaattisesti. Teemakortiston avulla voidaan suorittaa myös helposti vertailevaa tutkimusta teemarunkoon ja tätä kautta teoriaan. (ks. myös Eskola & Suoranta 2001:174–180.)

1.2.2 Diskurssianalyysi

Tekstintutkimusta toteutettiin ennen diskurssianalyysiä sisällön erittelyn ja sisällönanalyysin nimellä. Diskurssianalyysi sekä semiotiikka, sosiosemiotikka, keskusteluanalyysi, narratologia, kehysanalyysi, metafora-analyysi ja retoriikan tutkimus alkoivat nousta 1970-luvulta lähtien sisällön erittelyn paikalle. Määrällisten menetelmien sijasta haluttiin tuoda tutkimuksiin laadullista tekstien kuvailevaa tulkintaa sekä ryhdyttiin liittämään yksittäiset tekstit laajempaan kontekstiin. (Väliaverron 1998:15–16.)

Diskurssianalyysissä teksti on tietty tapa tulkita todellisuutta sekä puhutella vastaanottajaa. Sen avulla tutkitaan kielen käyttöä sekä siihen liittyviä konteksteja, toimintaa, funktioita ja merkitysten tuottamisen tapoja. (Fairclough 1997; Väliaverron 1998; Kangaspunta 2001.) Kommunikaatio nähdään diskurssianalyysissä todellisuuden rakentamisena, jolloin siihen kytketään myös sosiaalinen ulottuvuus. Teksti toimii samanaikaisesti sosiaalisten identiteettien, sosiaalisten suhteiden sekä tieto- ja uskomusjärjestelmien rakentajana, ylläpitäjänä ja uusintajana. Diskurssi nähdään kielenä, jolla näitä edellä mainittuja sosiaalisia käytäntöjä representoidaan tietystä näkökulmasta. Diskurssianalyysissä ollaan kiinnostuneita kommunikaatiosta todellisuuden rakentamisena. Tähän liittyy myös kielen ja diskurssin merkitys sosiaalisen todellisuuden rakentamisessa. (Väliaverron 1998:25.) Identiteetti muodostuu minän ja yhteiskunnan vuorovaikutuksesta, jolloin ns. ”tosi minä” muokkautuu jatkuvassa vuorovaikutuksessa olevien ulkomaailman ja niiden tarjoamien identiteettien kautta. (Hall 1999:22). Jokainen teksti rakentaa niin sosiaalisia identiteettejä ja sosiaalisia suhteita kuin tieto- ja uskomusjärjestelmiä sekä uudistaa ja muuttaa niitä toisenlaisiksi (Fairclough: 1997:76). Kieleen kuuluu myös tärkeänä osana konteksti. Konteksti voi muodostua niin materiaalisista, älyllisistä, henkilökohtaisista, vuorovaikutuksellisista, sosiaalisista, institutionaalisista, kulttuurillisista kuin historiallisista tilanteista. Tämän vuoksi konteksti voidaan sanoa olevan miltei rajaton. Puhuessa ja kirjoittaessa toimimme sen tilanteen ja kontekstin mukaisesti jossa kommunikoimme. Samanaikaisesti puhe ja kirjoitustapamme luo näitä tilanteita ja konteksteja. (Gee:1999:12, 54.) Fairclough (1997:60–68) yhdistää myös joukkoviestinnän tutkimukseen viestinnän laajemman sosiokulttuurisen kontekstin,

johon kuuluvat ne sosiaaliset ja kulttuuriset rakenteet, suhteet, käytännöt ja arvot, jotka sekä vaikuttavat joukkoviestintään että muotoutuvat sen vaikutuksesta.

Tässä tutkimuksessa diskurssianalyysistä hyödynnetään vertailevaa representaatiotutkimusta, jossa vertailun kohteena toimivat luvussa 3 esitetyt 1800-luvun kansallishenki-
set puhetavat. Pelkkä sanojen tutkiminen ei kuitenkaan anna kansallishengen käytöstä vielä kattavaa kuvaa tekstin kontekstisidonnaisuutensa vuoksi. Tämän takia tutkimuksessa otetaan myös huomioon representaatioiden tilannekohtaiset institutionaaliset, yhteiskunnalliset ja sosiaaliset tasot (ks. Fairclough 1997:28–29; 52–73).

1.3 Tutkimuksen ajankohdan rajaus

Tutkimuksen ajankohdaksi on valittu vuodet 1880–1889, jolloin Suomessa elettiin voimakasta henkisen liikehdinnän aikakautta. 1880-luku oli Suomessa eurooppalaistumisen aikakautta ja maahamme virtasi uusia aatteita Euroopasta. Kansainvälistyminen aiheutti erityisesti nuoressa sukupolvessa kansallisten kysymysten syrjäytymistä. Tärkeäksi asiaksi nuorilla nousi läntisen maailman sivistyksen kohtaaminen ja kokeminen. Taiteen ja kirjallisuuden oppien lisäksi ulkomaan matkoilla tutustuttiin raittius-, siveellisyys- ja naisasiatyöhön sekä uskonnollisiin herätysliikkeisiin, joiden ajatuksia ja aatteita tuotiin Suomeen. Oman leimansa myös kyseiseen vuosikymmeneen antoi Amerikan siirtolaisuuden alkaminen. (Ruutu 1980:114–115.) Kansainvälistymistä edesauttoi kyseisenä vuosikymmenenä myös säännöllisten laivayhteyksien kehittyminen Keski-Eurooppaan ja Englantiin. Keski-Euroopan yhteydet tosin laajenivat jo vuonna 1870 valmistuneen Helsinki-Riihimäki-Pietari rautatieyhteyden myötä. (Paasivirta 1991:174.)

Kansainvälistymistä ilmeni myös jo ennen 1880-lukua Arwidssonin, Linsénin, Runebergin, Topeliuksen ja Snellmanin kirjallisissa tuotoksissa. Erityisesti Snellmanille, mutta myös muille oli tärkeää tuntea eurooppalainen kulttuuri ja soveltaa sitä suomalaisiin oloihin. Varhainen fennomania pyrki siirtämään eurooppalaisia kulttuuritraditioita

Suomeen sekä liittämään kansankulttuurin osaksi eurooppalaista kulttuuria. (Karkama 1996:11.) Vuonna 1848 Euroopassa tapahtuneiden vallankumousten myötä syntyneet vapaamieliset aatteet saavuttivat myös Suomessa jalansijan 1800-luvun puolivälissä. 1860-luvulla Suomeen virtasi uusi oppeja, jotka asettivat vaakalaudalle perinteiset näkemykset maailman kaikkeuden synnystä ja olemassaolosta. Uskonto ja tiede alkoi pikkuhiljaa ajautua ristiriitaan. (Kunnas 1993:95, 100.)

Vaikka uusia aatteita virtasi Suomeen pitkin 1800-lukua, on oikeutettua valita tutkimusajankohdaksi 1880-luku. Tuolloin maan vapaamielinen lehdistö alkoi vahvistua ja lehdistön myötä liberaalit sekä radikaalit aatteet alkoivat levitä laajemmalle. (Kunnas 1993:100). 1800-luvun lopulla vakiintuneista aluelehdistöistä alkoi kehittyä niin alueellisen elinkeinoelämän kuin suomalaiskansallisen politiikan äänenkantajia (Nieminen 2006:101).

Tutkimuksen loppuajankohdaksi olen valinnut vuoden 1889. Henkinen liikehdintä on katsottu muuttuneen 1890-luvulle tultaessa tyyneksi suvantovaiheeksi. Vuonna 1890 annettu postimanifestin myötä Suomen postilaitos määrättiin liitettäväksi Venäjän asianomaisen ministeriön alaisuuteen, josta Suomen venäläistäminen katsotaan yleisesti alkaneen. (Ruutu 1980:116.) Vuosikymmenen vaihde merkitsi myös uutta aikakautta. 1880-luvulle tyypilliset luonnontieteelliset ja yhteiskunnalliset edellytykset sekä radikaalit aatteet huipentuivat 1889-luvulle. 1880-luvun aatteet saivat seuraavalla vuosikymmenellä väistyä symbolismin, erotiikan, uskonnon ja konservatismin tieltä. 1890-luvun tullessaan kansallishengessä alkoi ns. kolmas vaihe, karelianismin, joka oli saanut vaikutteita nuorsuomalaisten¹ alkuperäisestä edistysideologiasta. (Klinge 1997a:213.)

---

¹ Nuorsuomalaiset olivat 1860-luvun alkupuolella syntynyt fennomaanipolvi, joka järjestäytyi 1880-luvun alkupuolella. Radikaalit fennomaanit etenivät nopeasti 1870-luvun jälkipuoliskolla ylioppilasmaailmassa ja vuonna 1880 suomenmieliset saavuttivat ylioppilaskunnan enemmistön. Tämän jälkeen suomenmieliset jakaantuivat maltillisiin ja radikaaleihin fennomaaneihin. (Virtanen 2001:96–97.)

1.4 Tutkimusaineisto

1.4.1 Suomenkielisen lehdistön asema 1800-luvun lopulla

Suomalainen kansallisjulkisuus koostui 1800-luvun loppuvuosikymmenillä arkijulkisuudesta, sisäpiirijulkisuudesta ja mediajulkisuudesta. Arkijulkisuuden piiriin kuuluivat sellaiset fyysisessä ympäristössä tapahtuvat sosiaaliset asiat ja tilanteet, jotka yhdistävät ihmisiä muihin ihmisiin ja jotka voidaan jakaa kokemuksellisesti muiden kanssa. Tällaisia asioita ja tilanteita ovat esimerkiksi satunnaiset tapahtumat, keskustelut, kokoukset, häät, hautajaiset jne. Sisäpiirijulkisuus pohjautuu arkijulkisuuteen ja se näkyi normiyhteisöjen sisäisten esisopimusten perusteella muotoutuneina yhteisöinä. 1800-luvun alun Suomessa sisäpiirijulkisuuden muodosti virkaeliitti, joka jakaantui vuosisadan aikana taloudelliseen, poliittiseen ja kulttuurilliseen eliittiryhmään. (Nieminen 2006:27–41.) Habermas (2004:57) puhuu tässä yhteydessä porvarillisesta julkisuudesta, joka syntyi yksityishenkilöiden vaatimuksesta irrottaa julkisuus esivallan sääntelevästä otteesta. Mediajulkisuus puolestaan nivoutuu vahvasti näiden kahden julkisuuden yhteyteen. Sen tärkeimmäksi tehtäväksi on mainittu sisäpiirijulkisuudesta nousseiden maailmansuhteiden, julkisuutta varten tuotettujen määritelmien ja tulkintojen välittäminen ja vahvistaminen. Porvarillinen maailma tarvitsi joukkoviestimiä yksityisasioidensa julkistamiseen. Sanomalehdistö toimi alun perin porvariston yhteiskunnallisena ja poliittisena keskusteluareenana. (Malmberg 2004:41; Nieminen 2006:159.)

Sanoma- ja aikakauslehdistöllä oli keskeinen asema 1800-luvulla kansallisen julkisuuden rakentamisessa Suomessa ja se toimi kiinteänä osana kansallisvaltiollisessa rakennustyössä. Lehdistö oli myös yhtenä tekijänä yhdistystoiminnan vilkastumisen ja eurooppalaisten radikaalien liikkeiden kanssa vaikuttamassa modernin julkisuuden kasvuun. Nieminen on jakanut sanomalehdistön merkityksen 1800-luvulla kansallisen mobilisaation kannalta kahteen eri vaiheeseen. Ensimmäinen vaihe alkaa 1860-luvulta, jolloin sanomalehtien ympärille kokoontui kansallismielinen sivistyneistö. Toinen vaihe käsittää 1890- ja 1900-luvut, jolloin sanomalehdistö alkoi laajentua valtakunnalliseksi

lehdistöksi, joka levitti kansallisideologiaa tehokkaasti sekä toimi Suomen orastavan itsenäisyysajatuksen edistäjänä. (Nieminen 2006:100, 188.) Vasta nuorsuomalaiset lehdet alkoivat toimia joko tiedostamattomasti tai tietoisesti maakuntien ja läänien väestön äänenkannattajina. Tätä ennen lehdistö toimi pääasiassa säätyläisten keskuudessa. (Tommila & Salokangas 1998:62.) Lehdistö rakennettiin 1860-luvulta lähtien ns. toisen asteen julkisuusinstituutioiden, koululaitoksen, kirkon, parlamentin, kansallisten taide- ja kulttuurilaitosten sekä yhdistyslaitosten, perustalle (Nieminen 2006: 27, 158–160).

Suomenkielisen lehdistön luonne oli ennen 1800-luvun loppua yleissivistyksellinen. Lehtien kautta välitettiin yleisiä moraalioppeja sekä käytännön neuvoja mm. maanviljelijöille ja kotitalouksille. Suomessa uutisen käsite, joka viittasi uuteen tietoon, alkoi hahmottua vasta 1860-luvulla. Sitä ennen lehdistön merkitys ajankohtaistiedon välittäjänä oli vasta kehittymässä eikä kansallinen julkisuus ollut vielä kaikkia suomalaisia koskevana alueena ja menettelytapana ajankohtaistunut. (Nieminen 2006:100; Paasivirta 1991:173, ks. Laine 2003:85.) Suomenmielisten lehdistön luonne jakaantui myös fennomanian kahtiajaon vuoksi. Vanhojen fennomaanien eli suomettarelaisien lehdet joutuivat pikkuhiljaa väistymään nuorsuomalaisten lehtien tieltä. 1900-luvulle tultaessa nuorsuomalaisilla oli enemmän lehtiä kuin suomettarelaisilla. Toisaalta suomettarelaisilla oli jo asemansa vakiinnuttaneita lehtiä. Suomettarelaisien maailmankatsomusta sävyttivät idealistisen filosofian piirteet, kristillissiveellisyys, kirkon ja uskonnon puolustaminen sekä isiltä peritty moraaliarvojen kunnioitus. Nuorsuomalaisten kannattivat puolestaan individualismia, empiiris-naturalistista filosofiaa, darwinilaista kehitysoppia ja uskonnollista vapaamielisyyttä. Kielikysymyksessä osa nuorsuomalaista ajoi tasa-arvoista asemaa, jossa ruotsinkieli olisi tasa-arvoinen suomenkielen rinnalla. Suomettarelaisille taistelu kielen asemasta oli kansallishengen toteuma. (Tommila & Salokangas 1998:62, 69.) Näiden lisäksi suomettarelaisien ja nuorsuomalaisten välillä vallitsi erimielisyyttä ”kansan tahdon” merkityksestä. Nuorsuomalaisilla oli uudenlainen kansallisuusaktiivisuuden ihanne, joka ilmeni mm. kiinnostuksena työväen sosiaalisten olojen parantamista, sivistystoimintaa ja vapaa-ajan ohjelmaa kohtaan. Seurat ja yhdistykset haluttiin nähdä osoituksena hengen tukeutumisesta kansaan. Kansankäsityksen perustana oli julkisessa toiminnassa kehittynyt tahdon muodostus ja kollektiivinen identiteetti. Kan-

san tahto haluttiin määritellä sivistyneen eliitin sijasta vapaan kansan areenoilla. (Klinge 1997b: 241; Liikanen 2005:240–241.)

1.4.2 Tutkimusaineiston valinta

Tutkimus keskittyy vuosina 1880–1889 ilmestyneeseen Savon sanomalehteen, josta tutkimuskohteeksi on valittu satunnaisotannalla jokaisesta vuodenaikasta yksi kuukausi; tammikuu, huhtikuu, kesäkuu ja syyskuu. Lehti ilmestyi vuosien 1880–1882 aikana kaksi kertaa viikossa ja vuosien 1883–1889 välisenä aikana kolme kertaa viikossa. Tutkimusajankohtana siis ilmestyi n. 459 lehteä (ks. Liite 1). Joissakin kuukausissa saattoi olla yksi tyhjä päivä, jolloin lehteä ei ilmestynyt. Lehti on muutamaa alkupääännumeroa lukuun ottamatta nelisivuinen ja nelipalstainen. Palstamäärä kasvoi loppuvuosina viiteen ja mainosilmoitukset saivat yhä enemmän sijaa lehden palstoilla (ks. Liite 2). Alkuvuosina jutut alkoivat jo lehden etusivulta, mutta loppuvuosina sekä etu- että takasivun täyttivät kaupalliset ilmoitukset. Savo koostui sekä kaupallisista että muista ilmoituksista, kirjeenvaihtajien kirjeistä, lyhyistä kotimaan ja ulkomaan uutisista sekä erilaisista artikkeleista ja seipiteellisistä tarinoista. Ylimääräinen tila saatettiin täyttää joskus runoilla tai pienillä vitseillä.

Savo valinta tutkimuskohteeksi perustuu siihen, että sen perustivat Kuopion suomenmieliset opettajat ja liikemiehet, jotka olivat pettyneet Tapio-lehden laimeuteen kieliasiaassa. Uudesta lehdestä pyrittiin tekemään ”järkiään kansallinen” sanomalehti. (Tommila 1988b:359; Savo 1.1.1880:1.) Suomalaisuusaate kehittyi myös voimakkaasti juuri Savossa, jonne ruotsinkieli ei päässyt juurtumaan (von Wright 2002:207). Vuosien 1879–1886 aikana Savon päätoimittajana toimi kansakoulun opettaja August Kuokkanen. Kansakoulun opettajat saivat opettajanpätevyytensä seminaarissa ja alkuvaiheessa naisopettajat olivat pääasiassa säätyläisiä ja miesopettajat talonpoikia. Opettajat toimivat monipuolisesti ja aloitteellisesti omalla paikkakunnallaan sivistyksen ja muiden edistysrientojen alkuunpanijoina ja ylläpitäjinä. Tätä kautta opettajat pääsivät myös kosketuksiin ylemmän säätyluokan kanssa. (Tommila 1988b:359; Halila 1980:168;

Ruutu 1980:93.) Vuonna 1887 Savo siirtyi radikaalien nuorsuomalaisten uudistuslinjalle ja sen toimittajiksi tulivat pappissäätyyn syntyneet veljekset Juhani (Aho) ja Pekka Brofeldt. Juhani Aho oli ensimmäinen suomalainen ammattikirjailija ja hän toimi Savon lisäksi Päivälehdessä sekä Helsingin sanomien toimittajana ja avustajana. (Raavila 1997:13; Tommila 1988b:359; Zetterberg 1992:307.) Toimittajanvaihdoksen jälkeen Savo ajoi naisten ja työväen asemaa sekä kouluolojen kohennusta ja vaati jyrkkää muutosta suomenkielen asemaan. Lyhyessä ajassa Savo nousi maakunnan ja läänin ylivoimaisesti suosituimmaksi sanomalehdeksi. Lehden levikki oli vuonna 1889 2527 lehteä. Levikki ei kuitenkaan aina kertonut koko totuutta lehtien lukijamääristä. Levikki määriteltiin yleisesti myytyjen lehtien määrästä. Lehtiä saatettiin kuitenkin tilata lukuseuroille tai niitä tilattiin yhteistilauksina. Lehtiä vaihdeltiin keskenään ja niitä saattoi lukea myös sellaiset, jotka eivät olleet yleisesti sanomalehdistä kiinnostuneita. (Tommila 1888a: 237–239; Tommila 1988b:359–360.)

1.5 Aiempi tutkimus

Tutkimus kuuluu mediatutkimuksen alaan, koska siinä käsitellään joukkoviestimiä (eli lehdistöä) yhteiskunnallisena vaikuttajana ja julkisuuden kanavana. Tutkimuksen kannalta lehdistö toimii identiteetin rakentajana. Turun yliopiston mediatutkimuksen sivuilla on yhdeksi mediatutkimuksen avainkäsitteeksi annettu identiteetti. Kulttuurillisessa mediatutkimuksessa mediat ovat niitä paikkoja, jossa identiteettejä rakennetaan ja uusinnetaan. (ks. Turun yliopisto i.a.)

Lehdistötutkimus on ollut suosittu tutkimusala ja lehdistö käsitteleviä tutkimuksia löytyy runsaasti. Viestintätieteellisen julkaisutoiminnan tutkimus Suomessa ja Pohjoismaissa osoittaa, että vuosien 1975–1999 aikana on julkaistu Pohjoismaissa yhteensä 4996 sanomalehtitutkimusta (Poteri i.a.:7). Yksi merkittävin Suomessa suoritetuista lehdistöhistoriallisista tutkimuksista on 1980-luvulla toteutunut Suomen sanomalehdistön historia (SSHL) –projekti, jonka neuvottelukuntaan kuului kymmenen yliopistollisen laitoksen, neljä lehtialan järjestön ja Svenska Litteratursällskapetin edustajia. Pro-

jektiin kuului vuosien 1974–1987 aikana noin viisikymmentä tutkijaa ja sen aikana julkaistiin alueellisia lehdistöhistorioita, väitöskirjoja- ja lissensiaattitöitä, lehdistöhistoriallisia julkaisuja sekä 25 SSHL –projektin julkaisusarjassa ilmestynyttä teosta. (Tommila 1988a:12–14.) Yliopistojen opinnäytetyöhakemistoista voi kuitenkin huomata, että sanomalehdistötutkimus on vähenemään päin. Esimerkiksi Helsingin yliopiston viestintätieteen laitokselle on tehty vuonna 2007 sanomalehdistöön liittyviä tutkimuksia yhdeksän neljästäkymmenestäseitsemästä pro gradu tutkimuksesta. Turun mediatutkimuksen laitokselle ei puolestaan ole tehty vuonna 2007 yhtään lehdistöön liittyvää pro gradu tutkimusta. Vaasan viestintätieteiden laitokselle niitä oli tehty neljä kahdestakymmenestäkahdesta. Lehdistöhistoriaan liittyviä väitöskirjoja on tehty Jyväskylän yliopistossa mm. Pekka Mervola (1995), Turo Uskali (2003) ja Keijo Lehto (2006). Tutkimuskohteet ovat selvästi suuntautuneet tänä päivänä uusmedioihin. Viestintätieteiden ja mediatutkimusten laitoksilla tutkimukset kohdistuvat enenevässä määrin digitaalisiin viestintävälineisiin.

Nationalismia, kansallisia liikkeitä ja kansallisia yhteisöjä koskevia tutkimuksia tehdään nykyisin historian, folkloristiikan, etnologia, kielitieteen ja kirjallisuuden alojen lisäksi yhteiskuntatieteissä. Sosiologian ja politiikan tutkimukset ovat tuoneet tutkimuksiin uusia näkökulmia ja käsitteitä. (Koistinen, Kruuspere, Sevänen & Turunen 1999.) Suomalaisuutta käsitteleviä tutkimuksia on tehty runsaasti sekä nykyaikaan sijoittuvasta että historiallisesta näkökulmasta. Tunnetuimpia kansallishengen ja suomalaisuuden tutkijoita ovat mm. Päiviö Tommila, Matti Klinge, Ilkka Liikanen, Pertti Karkama ja Risto Alapuro, jotka ovat myös keskittyneet suomalaisuuden historiaan. Tommila on erityisesti tutkinut sanomalehdistöä ja sen historiaa. Suomalaisuutta ja nationalismia käsitteleviä väitöskirjoja ovat tehneet mm. Hilikka Laamanen (2000) ja Marja Ylönen (1995), lissensiaattitutkimuksia Erkki Teräväinen (1997) ja graduja Juuli Hurskainen (2001) ja Antti-Jussi Parkkinen (2000). Näiden lisäksi yksi huomattava kansallishengen ja nationalismiin liittyvä tutkimus kirjallisuudessa on Hannu Syväojan väitöskirja vuodelta 1998 ”Suomen tulevaisuuden näen”, joka liittyy läheisesti omaan tutkimukseen.

2 KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELY

2.1 Romantiikka

Romantiikka yhdistetään niin taiteeseen, kirjallisuuteen kuin nationalistiseen liikehdintään ja se käsitetään eurooppalaiseksi ilmiöksi. Romantiikan synty ajoitetaan usein vuonna 1789 tapahtuneeseen Ranskan vallankumouksen², jolloin valistuksesta siirryttiin romantiikkaan. Taiteen ja kulttuurin piirissä syntynyt uusi trendi, romantiikka, nousi klassismia vastaan. Heti syntyvaiheissaan romantiikka joutui kuitenkin tekemisiin terrorismin kanssa. Ranskan vallankumouksen tiimoilta ilmentynyttä terrorismia kutsuttiin romantiikan terroriksi, jolle haettiin oikeutusta Rousseau'n ideoista. (Heath & Boreham 2000:47, 49; Hroch 2006:4.)

Romantiikan käsitettä käytettiin kuitenkin jo keskiajalla. Tuolloin se merkitsi uutta kansankieltä, joka pohjautui latinaan. Kansankielellä alettiin tehdä tai kääntää romanttista kirjallisuutta, jolle oli tyypillistä mielikuvituksellisuus ja hienostunut romantiikka. Englantiin romantiikan käsite rantautui 1700-luvun puolivälissä. Saksalainen kriitikko ja filosofi Friedrich von Schlegel alkoi käyttää romantiikan käsitettä vuonna 1798 kuvailemaan kyseisen aikakauden taiteellista ilmausta. 1700-luvulla romantiikan käsite sai myös negatiivisia sävyjä ja merkityksiä sen mielikuvituksellisuuden ja liioittelevan sekä omituisen luonteensa vuoksi. Länsimaissa romantiikka puolestaan joutui etsimään paikkaansa sekä poliittisten että teollisten mullistusten keskellä. (Heath & Boreham 2000:3–6.)

1700-luvun lopulla romantiikka alkoi saada nationalistisen identiteetin piirteitä. Saksalainen filosofi Johann Gottfried von Herder tutki kulttuurin historiallista kehitystä ja

---

² Ranskan vallankumouksen taustalla olivat sääty-yhteiskunnan ristiriidat ja epäkohdat. Valtion rahatilanne ja alemman kansaluokan köyhyys aiheutti tyytymättömyyttä. Vallankumous sai alkunsa kuninkaan myöntäessä heille yhtä monta edustajaa valtiopäiville kuin aatelistolla ja papistolla oli yhteensä. Rahvas julistautui kansaa edustavaksi kansankokoukseksi ja vannoi ettei hajaantuisi ennenkuin maalle oli säädetty uusi perustuslaki. Pariisilaiset nousivat kapinaan, kun kuningas yritti hajottaa kansalliskokouksen. Samalla myös maaseudulla puhkesi mellakoita. (ks. Hunt 1998.)

Saksan kulttuurissa ilmenneitä ongelmatilanteita. Hän ymmärsi kielen merkityksen tärkeyden. Kieli toimi avaimena ihmisen kokemusten monimuotoisuuden ymmärtämiseen. Jokainen kieli oli osoitus ainutlaatuisesta kulttuurista, jota voitiin ymmärtää ainoastaan tämän kielen kautta. Herder oli myös kiinnostunut kansanperinteiden säilyttämisestä ja kokosi Saksan kansallislaulun. Romantiikkaan alettiin näin ollen liittää myös kulttuurin ja identiteetin käsitteitä. Johann Gottlieb Fichte uskoi Saksan kulttuurin ainutlaatuisuuteen ja ryhmäidentiteettiin sekä samaisti minuuden saksalaiseen kansaan. Luontoon romantiikka yhdistettiin 1700-luvun lopulla. Luonto nähtiin peilinä, jonka kautta romantikot pystyivät näkemään sekä ihmisestä että fyysisestä maailmankaikkeudesta kumpuavan ikuisen voiman. (Heath & Boreham 2000:32–34, 66, 76.)

Suomeen romantiikka levisi Länsi-Euroopasta. Suomen asemasta johtuen eurooppalaisia oppeja ei kuitenkaan otettu sellaisenaan vastaan vaan ne sovellettiin vastaamaan kansallisia oloja. Suomalainen aatemaailma edusti käytännöllisyyttä ja valikoivuutta. Eurooppalaisista filosofisista³ opeista valittiin ne, jotka palvelivat parhaiten sivistyneistön tarpeita kansallisuusaatteen ja kansallisen identiteetin rakentamisessa. Vuonna 1817 Padasjoella syntyneen Adolf Ivar Arwidssonin yltiöromantiikka sekä yleinen universaaliromantiikka muotoutui suomessa herdiläiseen uushumanismiin. Arwidssonin romantiikka kannatti romanttista individualismia, jonka mukaan kansakunta oli oma itseytensä. Ulkoiset vaikutteet turmelevat tämän kansan viattoman ja alkuperäisen sielun. Uushumanismin ajatuksiin kuului puolestaan optimistinen ajatus siitä, että koko ihmiskunnan niin yksilön kuin kansakuntien kehitys kulki kohti suurempaa vapautta ja ihmisyyttä. Ihanteiden kehitys riippuu ihmisestä ja kansasta itsestään. Ihanteelliset päämäärät ovat myös ihmisen itsensä kehittämisiä, jolloin hänen tulee itse toteuttaa ne ilman, että korkeimmat voimat tai Jumalan kaitselmus puuttuisi historian kulkuun ja auttaisi heitä. Suomalainen romantiikka sai myös kulttuuripoliittisia ja yleispoliittisia merkityksiä ja se hylkäsi kumouksellisen kapinan valistusrationalismia ja utilitarismin yksipuolisuutta vastaan, johon liittyi ihmisen aisti-, tunne- ja viettielämä. Romantiikka muotoutui kan-

---

³ Romantiikan kansallisuusfilosofian mukaan kansallisuus on ihmisten luonnollinen ominaisuus samoin kuin heidän fyysiset ominaisuutensa. Kansakunnan ominaisuuslaatu ilmenee selvemmin kielessä, kirjallisuudessa, perinteissä ja tavoissa. Kansallisen ajatustavan leviäminen merkitsee kansakuntien heräämistä eli niiden tulemistä tietoiseksi itsestään ja erityislaadustaan. (Sevänen 1999:16, Giesen 1991:9–11.)

sallisen vapautuksen ja välillä myös kiihkokansallisen uhman ideologiaksi. (Karkama 2001:15–20.)

2.2 Kansallishenki

Kansallishengen käsite liittyy läheisesti nationalismiin, joka jaetaan kahteen eri luokkaan kansalaisnationalismiin ja etniseen nationalismiin. Kansalaisnationalismin elinymäristöksi Kohn määritteli Länsi-Euroopan ja Pohjois-Amerikan kun taas etnistä nationalismi juurtui Itä-Eurooppaan. Länsi-Euroopan kansalaisnationalismi oli luonteeltaan poliittista ja rationaalista, jonka tavoitteena oli valistuneen kansalaisten yhteisön luominen yhteisine lakeineen ja sääntöineen. Itäeurooppalainen nationalismi taas korosti etnisiä ja kulttuurisia piirteitä, jonka mukaan kansakunta luotiin solidaarisuuden, kirjallisuuden, taiteen, uskonnon, historiallisten myyttien, etnisten uskomusten, yhteisten muistojen ja alkuperän sekä muiden irrationaalisten välineiden kautta. (Kohn 1994:163–165; ks. myös Dann 1991:57–58; Smith 1991:21 ja Smith 2001.) Syväoja näkee nationalismin kiihkeäksi kansallismieliseksi harrastukseksi ja innoksi ajaa oman kansakunnan ja kansallisuuden etuja. Nationalismi on saanut joskus myös kansalaiskiihkoisuuden merkityksen, joka ilmenee muiden kansakuntien ja kansallisuuksien halveksimisena ja sortamisena. Nationalismin moraaliseksi lähtökohdaksi on asetettu kansallisaate, jonka mukaan kansalaisilla on oikeus kehittää kansallista olemustaan. (Syväoja 1998:24.)

Nationalismi-käsitteen sisälle uppoutuu puolestaan kansallisen identiteetin eli toisin sanoen kansallishengen käsite. Tommila käyttää 1800-luvun Suomen kansallishengen yhteydessä kansallisidentiteetin käsitettä, joka katsotaan olevan lähinnä moderniin aikakauteen liittyvä ilmiö. Käsite tuli eurooppalaiseen keskustellun 1900-luvun puolivälissä. Varsinaisen läpimurron käsite sai 1980-luvulla muuttoliikkeiden, Euroopan yhdentymisen, talouden kansainvälistymisen ja globalisoitumisen myötä. (Saukkonen 2005:91; ks. myös Tommila 1989.) Vuonna 1926 kansallishengen käsite määriteltiin

kansallistunnoksi ja kansakunnan eläväksi yhteishengeksi (Forsman, Havu, Salovaara, Setälä, Wecksell 1926:289). Suomalaisen 1800-luvun kansallishengen määritelmät myötäilivät Hegelin ajatuksia, jonka mukaan jokaisella kehitysasteella oli ominainen muotonsa, uskonnon, poliittisen lainsäädännön, siveellisyyden, oikeusjärjestelmän, tapojen, tieteen, ja taiteen sekä teknisen taitavuuden osalta, joka ilmeni kansan kansallishenkenä. Snellmanin mukaan kansallishenki oli ja kehittyi Hegelin edellä mainituissa ominaisuuksissa. Sen pohjana puolestaan olivat isänmaallisuus ja samaan kansaan kuuluvien rakkaus esi-isiltä perittyä kieltä, maata, tapoja, lakeja ja laitoksia kohtaan. Kansallishenki toimi sekä erottavana että yhdistävänä tekijänä. Toisaalta se erotti kansakunnat toisistaan, mutta toisaalta se taas velvoitti valtion kansalaisia toimimaan yhteisen hyvän eduksi. Tällöin kansallishenki edusti koko ihmiskunnan kehitystä. (Jalava 2006:41–42, 89–91.)

3 KANSALLISHENKI 1800-LUVUN SUOMESSA

Kansallisen identiteetin syntyyn vaikuttaa oma ja vieras -suhteen erittely. Kansallisvaltion perustamisen aikana identiteettiä muokkaavat biologiset perimät, kieli, kulttuuriperinteet, arvot, uskonto, yhteiset historialliset kokemukset ja alueelliset kiinnostuskohdat. (Siikala 1996:141.) Erityisesti historiallisen identiteetin hahmottaminen oli keskeisenä tekijänä Suomen kansan alkuperän etsimisessä (Tommila 1989:55). Näitä ajatuksia pyrittiin levittämään Suomessa jo 1800-luvun alkuvuosikymmenillä. Arwidsson toi keski-ajan romantiikan luonnetta käsittelevässä väitöskirjassaan ensimmäisen kerran Suomessa esille kansallisromanttisen peruskäsitelmän, jonka mukaan kansan luonne historia ja yhteiskuntaolot muovautuivat ilmanalasta, maaperästä ja luonnon erikoisoloista. Aatteitaan Arwidsson lähti levittämään vuoden 1821 tammikuussa julkaisemassaan Åbo Morgonblad – lehdessä, joka oli sekä Snellmanin Saiman edeltäjä että ensimmäinen poliittinen lehti Suomessa. Åbo Morgonbladetissa Arwidsson kehotti mm. kansaa omaksumaan elävän kansallishengen. Kansallisuuden tuntomerkeiksi hän nimesi lehdessään äidinkielen säilyttämisen, kansanrunouden sekä suomalaisten historian. (Pohjolan-Pirhonen 1973:378, 380, 384–385; Palmgren 1976:24). Arwidssonin kirjoitukset valtiosta sekä sääty-yhteiskunnasta saivat vallankumouksellisia piirteitä. Tämän vuoksi hän joutui vuoden 1823 lokakuussa lähtemään maanpakolaisena Ruotsiin. (Palmgren 1976:26–28.) Åbo Morgonbladet lakkautettiin jo vuoden 1821 lokakuussa (Tommila 1988b:303).

Vaikka Arwidsson toimi kansallishengen puolestapuhujana, jäivät hänen vaikutuksensa vähäisiksi. Tuolloin Suomessa ei vielä varsinaisesti ollut historiallisia edellytyksiä kansalliselle herätykselle. Snellmanin kansallista herätys- ja rakennustyötä edesauttoivat kansalliskirjallisuuden synty sekä kapitalistisen talousmuodon läpimurto. (Palmgren 1976:33.) Runeberg, Cygnaeus ja Topelius toimivat 1800-luvun Suomessa tärkeimpinä moraalisinä uudistajina, jotka antoivat Suomen historialle sekä luonnonlelle kansallisen ja moraalisen merkityksen. Runeberg synnytti 1830-luvulla Hirvenhiihtäjällä ja Väinällä Stoolin tarinoilla ns. Suomen virallisen nationalismin, jossa Suomi koottiin kansakuntana Runebergin suomalaisuudesta muovaaman käsityksen ympärille. Lopulta runeber-

giläinen virallinen nationalismi hyväksyttiin vuonna 1847 kansallismieliseksi. Kansallismielisen suomalaisuuden ratkaiseva perustus luotiin ylioppilasosakuntien yhteisessä keväthlassa 13.5.1848, jolloin nostettiin ensimmäisen kerran salkoon Suomen lippu ja esitettiin Suomen kansallislaulu. (Klinge 1997a:182–183.) Klingen näkemyksiä on historian tutkijoiden piirissä kuitenkin kritisoitu liian poliittisiksi. Klingen mukaan Runeberg tuli ymmärtää juuri poliittisena ja yhteiskunnallisena runoilijana. Maamme-laulun ajoittuminen juuri vuoteen 1846 ja uuden melodian tilaaminen vuonna 1848 osoitti Klingen mielestä sen, että maammelaulu oli tehty ylioppilasnuorten vallankumouksellisen laulamisen vastavoimaksi. (Klinge 2004a, Klinge 2004b:519, 528) Kemppainen huomauttaa, että Klingen väitettä on pidetty vääränä ja suoraviivaisena mm. siitä syystä, että tulkinta ei ole tarpeeksi arvokas Maamme-laulun synnylle ja kansallisorunilijalle. Lisäksi Kemppaisen mukaan 1800-luvun runoilijat eivät olleet niin halukkaita ottamaan vastaan tilaustehtäviä kuin nykyajan kirjailijat. (Kemppainen 2004.) Klinge puolustautuu tähän väitteellä, että Runeberg teki tilauksesta mm. 1850-luvun ajan virsiä, Vanhan puutarhurin kirjeet, Nadeschan sekä ruotsalaista kirjallisuutta koskevat kritiikit Helsingfors Morgonbladetissa. (Klinge 2004b:530.) Sulkunen lähestyy Klingen näkemystä maltillisemmin. Runebergin poliittinen toiminta ei olisi hänen mielestään ollut 1800-luvulla kovinkaan poikkeuksellista. Ajatuksia kuitenkin herättää se kuinka tietoista tällainen toiminta on ollut. Runeberg ei välttämättä ole pyrkinyt kirjallisilla tuotoksillaan tietoisesti poliittisiin tavoitteisiin. Hän on voinut sovittaa vaistonvaraisesti toimintansa niihin reunaehtoihin, jotka 1800-luvun alkupuolen Suomessa vallitsivat. (Sulkunen 2004:52.)

Topeliuksen ja Runebergin näkemysten mukaan kansallishenkeen kuuluivat tärkeänä osana luonto ja uskonto. Runeberg liittää myös isänmaallisuuden luonnonyhteyteen. Isänmaallisuus oli kuitenkin enemmän maanrakkautta kuin suoranaista isänmaallisuutta. Runeberg toimi myös 1800-luvun puolen välin jälkeen virsikomiteassa, jossa hän pyrki liittämään virsien uskonnollisuuden läheisemmin luontoon. Kielikysymyksen osalta Runeberg kannatti suomenkielen oikeuksien parantamista, mutta hän ei kuitenkaan ollut täysin sillä kannalla, että ruotsinkieli tuli korvata suomenkielellä. (Wilenius 1986:115–117, 120.) Topelius halusi luonnon ja uskonnon lisäksi levittää kansalle tietoisuutta heidän historiallisesta yhtenäisyydestä kielellisistä ja sosiaalisista eroista hu-

limatta. Hän uskoi suomenkielen syrjäyttävän ruotsinkielen, mutta samalla hän korosti Ruotsin perinnön ja ruotsinkielen historiallista ja sivistyksellistä merkitystä. (Klinge 1998:31.) Oman maan historian tarve sekä sen näkeminen selkeän kansallishengen toteutumisenä kasvoi suomalaiskansallisen näkemyksen vahvistuessa. Snellman korosti syntyperän ja kielen ykseyttä. Kielellä oli Snellmanin mukaan tärkeä merkitys kansalliseen yhtenäisyydelle ja kansallishenki ilmeni hän mielestään suomenkielisen kansalliskirjallisuuden kautta. Historian Snellman näki kansakunnan kantavana voimana. (Tommila 1989:55, 61–62.)

3.1 Luonto

Luonnon kuvaukset, -tunteet ja -kokemukset ovat kuuluneet suomalaiseen kirjallisuuteen 1700-luvun lopusta lähtien (Lassila 2000:11). 1700-luvulla alettiin löytää myös Euroopasta uudenlaisia eksoottisia maisemia, jotka vastasivat viljavuudellaan ja tuottavuudellaan antiikin Kreikan tyyneyden ja äärimmäisyyksien välittämää ideamaailmaa. Pohjolan ihannoiminen alkoi jo 1600-luvulla ja erityisesti Pohjolan idealisoiminen nousi merkitykselliseksi Ruotsin valtakunnan suuruuden aikana. 1700-luvulla kansankuva muuttui ylistävästä viljavuudesta, lehdoista ja arkaaisesta onnellisuudesta realistisempaan suuntaan. Tämä johtui pitkälti laajentuneesta matkustelusta ja pyrkimyksestä teollis-objektiiviseen havainnointiin. (Klinge 1982:87, 92–93.)

Suomalaisuuden olemusta etsittiin kirjallisuudessa periferiasta eli syrjäseudusta, johon liittyi tärkeänä osana ihmisen luontosuhde. Luontosuhteen katsottiin luovan identiteettiä. Luonto kuitenkin saattoi sisältää kulttuurille, kehitykselle ja uskonalle vastakohtaisia primitiivisyyden vaaroja, jonka vuoksi sitä pyrittiin hallitsemaan. Luonto tuli kytkeä osaksi kulttuuria ja luonnonkokemuksista sekä luontosuhteista tuli yleisesti sitovia, jotka sisälsivät yhteiskunnallis-poliittisesti ja historiallisesti tärkeitä merkityksiä. Luonto muuttui tämän ajatuksen mukaisesti 1800-luvun lopulla enemmän symboliseksi todellisuudeksi. Maisemaan liitettiin älyllinen toimita ja luontokuvauksissa alettiin käyttää yksityiskohtien sijasta enemmänkin merkittäviä yleistyksiä, kuten järvi, metsä, vilje-

lys, kylä, kukkula, laakso, jotka muodostivat yhtenäisen kokonaisuuden. Tätä kokonaisuutta sävytti tietty tunne ja tunnelma. (Lassila 2000:83.) Usein tunnelma oli romantiikan mukaisesti lempeän idyllimäinen, jollaista voitiin löytää mm. Runebergin Maamme-laulusta. Kansallislaulu vahvisti pohjoisen maiseman eettisine ja esteettisine arvoineen Suomen kansalliseksi identiteetiksi (Suutala 1986:258; Klinge 1982:103.) Maamelaulun lisäksi Runebergin estetisoiva ja tietoinen luonnonkauneuden osoittaminen näkyy myös hänen kirjallisissa tuotoksissaan kuten Vänrikki Stoolin tarinoissa (Koskimies 1977:16).

Estetisoiva ja tietoisien luonnonkauneuden osoittamisen lisäksi Runeberg esitti Pohjoista luontoa myös karuna ja kurjuutta aiheuttavana luontona, jota vastaan kansa taisteli. Kansallissankarit muuttivat Runebergin tuotannossa karun luonnon viljavaksi ja hedelmälliseksi. Luonnon karuus ja taistelu sitä vastaan teki kansasta sitkeän ja vähään tyytyvän. Suomalainen nähtiin yhtä vahvana kuin suomalainen luonto. Ihminen ja luonto olivat myös yhtä. Luonto edusti pysyvyyttä, rauhaa ja muuttumattomuutta levottomuuksien ja ihmisen muuttuvuuden keskellä. (Suutala 1986:239–240, 242.)

Snellman koki vain ihmisen muokkaaman luonnon todelliseksi luonnoksi. Hän näki itäsuomalaisen luonnon pitkästyttävänä metsän peittämien vuorien, laaksojen, niemien ja saarien jonona, joita ympäröivät synkät järvet. Maan länsiosassa olevat ihmisten ja erityisesti sivistyneiden ihmisten luomat viljellyt tasangot olivat Snellmanille paratiisi, jossa viljelys, liikkuvuus sekä kauniit kylät ilahduttivat ajattelevaa ihmistä. (Saima 11.7.1844:3–4.) Luonto oli Snellmanille kaunista vasta sen jälkeen, kun siinä nähtiin järjen, henkisen ja inhimillisen kulttuurin vaikutus. (Lassila 2000:40). Ihmisen muokkaaman luonnon esilletuominen koettiin tärkeäksi, koska luonnon ja teollisuuden katsottiin tuovan onnea ja vaurautta. Pikkuhiljaa romanttinen maisemaidylli joutui taisteluun ihmisten, kansan ja historian kanssa. Saimaan kanavan valmistumisen jälkeen sekä rautateiden myötä huomattiin, että suomalainen maisemakuva tulisi muuttumaan. (Klinge 1982:140–141.)

Topeliuksen ja Runebergin mukaan kansallishenkeen kuuluivat tärkeänä osana luonto ja uskonto. Viljelysmaista ja luonnosta löydettiin Jumalan ja ihmisen kohtaamispaikka.

Luonnossa ihmishenki pääsi tunkeutumaan aineen läpi. Niin kulttuurimaisema kuin erämaakin toimii hengen vaikutuksen alaisena. (Suutala 1986:258–259; ks. Wilenius 1986.) Runebergille luonto oli tie totuuteen ja Jumalan luo. Kesäyön valoisa mysteeri mahdollisti ihmisen samaistumisen luontoon sekä saamaan aavistuksen tuonpuoleisesta. Samalla Jumalan läsnäolo aistittiin isänmaan luonnosta, mikä teki siitä pyhän. Isänmaantunne poliittis-valtiollisen uskonnollisena merkityksenä syntyi luonnonkokemuksesta. Ihmiset nähtiin aikanaan myös suhteessa luontoon ja luonnossa ilmentyvään jumaluuteen tasa-arvoisina. (Lassila 2000:32, 52, 55.)

3.2 Kiinnostus historiaan kasvaa

Englantilainen liberaali John Stuart Mill arvioi 1800-luvulla kansallistunteeseen vaikuttavan voimakkaimmin kansan yhteinen historia, yhteiset muistot mukaan lukien kansan yhteinen ylpeys, nöyryytys, ilo ja suru sekä muut yhteiset menneisyyden tapahtumat (Mill 1861:287). Klinge nimeää kansallisen identiteetin tärkeimmäksi tekijäksi myös tietoisuuden yhteisestä menneisyydestä. Tähän kuuluvat yhteistuntoa luovina tekijöinä käsitykset kansan synnystä ja alkuvaiheesta. Tietoisuus omasta menneisyydestä luo kansalle geneettisen yhteyden tunteen ja illuusion yhteisistä esi-isistä. (Klinge 1980:24.) Samalla tavalla myös Suomen tuli etsiä menneisyydestään todisteita oman kansallisuuden legitimointiin. Historian kautta pystyttiin vakuuttamaan niin oman maan kansalaiset kuin ulkomaalaisetkin siitä, että suomalaiset muodostivat oman kansakunnan jo kaukana menneisyydessä. Suomen kansallisella olemassaololla oli tätä kautta muinaisuudesta nykyisyyteen ulottuva jatkuvuus. (Syväoja 1998:13; Immonen 1988:9.)

Tietoisuus omasta menneisyydestä kytkeytyy kollektiiviselle ja sukupolvien ylittävälle tasolle. Menneisyys nähdään meidän historiana ja meidän kohtalona, jolloin se yhdistää kansaa, mutta samalle se myös toimii meidät muista erottavana tekijänä. Suomalaisten historiallisten myyttien avulla pyrittiin 1800-luvulla korostamaan Suomen kulttuurillista itsenäisyyttä ja vapautta Ruotsalaiseen kulttuuriin ja Venäläiseen poliittiseen painos-

tukseen nähden. Sankaritarinat loivat suomalaisissa sisäistä ja henkistä yhteenkuuluvuudentunnetta ja samalla erotti heidät rajanaapureistaan. Historia toimi myös yläluokan vallankäytön välineenä. Ylemmän luokan tuli koota keksityistä aineksista sellaisia kansallishistoriallisia myyttejä, jotka kansa pystyi omaksumaan. Tätä kautta oli mahdollista tuoda sekä ylemmän että alemman kansaluokan jäsenet solidaariseen yhteyteen. (Smith 1989:177,197, 201; ks. Smith 2001.)

3.2.1 Yksi kansa, yksi historia

1800-luvun alussa vaikuttaneen suomalaisen kansallisliikkeen edustajan Aadolf Iivar Arwidssonin yhtenä huolenaiheena oli Suomen pitkäaikainen yhteys Ruotsin kanssa, joka aiheutti suomalaisten ruotsalaistumisen. Suomalaisten kahtiajakoa edesauttoivat myös kielirajat, jotka erottivat ylemmät kansaluokat alemmista. Arwidssonin mukaan suomalaisten tuli yhtyä yhdeksi kansaksi ja jokaisen kansalaisen tulisi tuntea olevansa ainoastaan suomalainen. Suomalaisen kansalaisen identiteetin rakentamisessa ja erityisesti itsenäisen historian puuttumisen vuoksi alkoivat nousta tärkeälle sijalle historian kirjoitukset. (Wuorinen 1935:47, 51–52, 59.) Topeliuksen mukaan Suomella ei ollut ennen vuotta 1809 valtiollisia oloja ja näin ollen ei myöskään ennen kyseistä vuotta omaa historiaansa. Suomen historia katsottiin alkaneen vuodesta 1809. (Klinge 1982:131.)

Vieraan vallan alle alistettu maa pyrki etsimään omaa historiaansa esihistoriallisesta muinaisajasta, josta uskottiin myös löytyvän todellinen Suomen kansa ja suomalaisuus. Historiallisesti pätevien tietojen puutteessa kansanrunous nousikin tärkeimmäksi historialliseksi tiedon lähteeksi. Kansanrunoudessa ei ollut niinkään tapahtumien, tekojen ja henkilöiden tosiasiallista kuvausta vaan pikemminkin hengenhistoriaa, josta kävivät ilmi muinaisten aikojen kulttuuriset tarpeet ja muodot sekä niiden kehittyminen aikojen kuluessa. Kansanrunojen uskottiin välittävän aitoa kuvaa alkuperäiskansan aidosta elämästä ja tavoista ajatella sekä tuntea. Lönnrot halusi Suomen kansalliseepokseksi nimetyllä Kalevalallaan kertoa suomalaisten historian niin, että se toimisi kansallisen itsetie-

toisuuden ja identiteetin rakennusaineena. Kalevala oli kirjoittajansa mukaan historiallista kuvausta, mutta ei historiallisessa totuudenmukaisessa merkityksessä. (Karkama 2001:241, 258, 261.) Tengströmin mielestä Kalevala myös osoitti Suomen historiassa olleita sankarikausia ja vallitsevaa taisteluhenkeä. Ainoastaan sotainen urotyö katsottiin nostattavan kansan henkeä runon edellyttämällä tavalla. (Kaukonen 1985:35.) Klinge (1980:25) huomauttaa, että Kalevala merkitsi suomalaiselle kulttuurilliselle itsetunnolle yhtä paljon jos ei enemminkin kuin myöhemmin Sibeliuksen tai Aallon ulkomailla saama menestys. Kulttuurinen ja kansallinen itsetunto syntyi erityisesti omanarvontunnon ja toisten antaman tunnustuksen vuorovaikutuksen vaikutuksesta.

Kansalliseepoksissa alkoivat ajan myötä sodat ja sankaruudet saada ratkaisevan merkityksen. Vuonna 1848 ilmestyneessä Maammelaulussa ilmenneet historiankuvaukset olivat vielä ylimalkaisia ja epäkonkreettisia. 1850-luvulla nimensä saaneessa Porilaisten marssissa puolestaan puhuttiin jo kansasta, isänmaasta ja esi-isien uurastuksista. Runossa esiintyneet paikannimet pystyttiin sitomaan päivämäärien tarkkuudella todelliseen menneisyyteen. Sotien merkitykset korostuivat erityiseksi kansakuntien välisten suhteiden määrittelyssä. Viholliskuvan ajateltiin edistävän kansallista identiteettiä sekä sotien uskottiin vahvistavan alkuperäisen yhteenkuuluvuuden tunnetta. Kronologisista ja kronikkamaisista historiankirjoituksista siirryttiin 1840-luvulla hegeliläisyyden myötä suuriin kansan ja kansakunnan kertomuksiin. (Karkama 2001:243, 288.) Sotarunoutta edesauttoivat myös Euroopassa vuosina 1848–49 vallinneet vallankumoustopahtumat sekä 1850-luvun puolivälissä tapahtunut Krimin sota. Yhteiskunnalliset muutokset toivat maisemalyriikan rinnalle aktiivista ja kehottavaa runoutta. (Klinge 1982:140.)

3.2.2 Väestön alkuperä ja ominaispiirteet

Historian ja luonnon lisäksi 1800-luvun kansallisuus käsitteeseen kuului yhteisen polveutumisen ajatus (Kemiläinen 1993:39). Autonomisen valtioaseman saavuttaminen oli tehnyt suomalaisista omien resurssien varassa elävän kansan. Tämän myötä suomalaiset halusivat saada täydellisen selvyuden omasta olemuksestaan kansana. (Vilkuna

1978:5.) Suomen kansan alkuperän etsimisestä tulikin yksi keskeisimmistä tekijöistä historiallisen identiteetin hahmottamisessa (Tommila 1989:55).

1700- ja 1800-luvuilla rotu kuului antropologian peruskäsitteeseen ja rotututkimuksen avulla pyrittiin etsimään ihmisen henkisen olemuksen perustaa. Tutkimukset kohdistuivat eri alueilla olevien väestöjen vertailuun. Erilaisuuksia etsittiin ulkonäön ja käyttäytymisen lisäksi uskonnosta, sivistyksestä, keksinnöistä sekä fyysisestä voimasta. Ihmisiä voitiin lajitella ominaisuuksien mukaan ylempiin tai alempiin rotuihin. Luonnontieteellinen tutkimus toi puolestaan rotututkimuksiin ruumiillisten ominaisuuksien tutkimisen mittauksin ja havainnoinnein. Lisäksi arvioitiin tiettyyn rotuun kuuluvien jäsenien älyä, luonnetta ja käyttäytymistä. Havainnointi perustui tutkimuskohteena olevien ihmisten niihin elämänmuotoihin, jotka ilmenivät heidän keskuudessaan. Luonnontieteellinen tutkimus vei ihmisrotujen tutkimisen lähelle perinnöllisyysoppia. Herder esitti 1700-luvun lopulla ajatuksen, jonka mukaan kansat olivat luonnon muovaamia ja syntyivät luonnollisen kehityksen tuloksena. Hänen nosti jo tuolloin esille ihmisten geneettisen erilaisuuden ja oletti geneettisesti syntyneiden ominaisuuksien olevan periytyviä. Ruotsalainen Karl von Linnè myös luokitteli ihmisen elollisen luomakunnan osaksi, joka on erilainen eri alueilla kasvatuksen, ilmaston ja ravinnon vaikutuksesta. (Kemiläinen 1993:15, 39.)

Uudella ajalla ja erityisesti 1700-luvulla suosituksi tulleissa matkakuvauksissa kerättiin ympäröivästä maailmasta kokemusperäistä tietoa. Suomensukuisista kansoista saatiin paljon tietoa mm. 1700-luvulla tehdyistä historiallisista ja maantieteellisistä Venäjän kuvauksista. (Kemiläinen 1993:46, 50.) Seuraavalla vuosisadalla Elias Lönnrot keräsi tutkimusmatkoillaan havaintoja suomalaisesta väestöstä. Hämäläisiä talonpoikia Lönnrot luonnehtii hitaammiksi kuin muualla maassa asuvia rahvaita. Hämäläiset olivat myös sivistymättömämpiä kuin savolaiset, karjalaiset ja erityisesti pohjalaiset. Savolaiset ovat puolestaan luonteeltaan itsenäisiä, kohteliaita, oman arvonsa tuntevia sekä säätyynsä tyytyviä. Luonteenpiirteiden lisäksi Lönnrot keräsi Kuhmon ja Venäjän rajan asukkaista sekä somaattisia että fyysisiä tuntomerkkejä. Näihin kuuluivat pituuden, ruumiin rakenteen, ihon sekä ihon värin, hiusten, parran, silmien, silmäkulmien, nenän, suun ja poskipäiden tarkastelu. Tutkimuksensa johtopäätöksenä Lönnrot toteaa, että

kirjoissa ilmoitetut mongolien tuntomerkit eivät sopineet hänen itsensä keräämiin piirteisiin. Suomalaiset kuuluvat hänen mielestään pikemminkin kaukasialaiseen rotuun kuin mongoleihin. (Lönnrot 1980:31–32, 55; Lönnrot 1990:115–116.) Snellman löysi savolaisista ja karjalaisista puolestaan työhalun puutetta ja taitojen vähyyttä. Nämä yhdessä elämäntapojen ja tottumusten kanssa osoittivat jälkeenjääneisyyttä sivistyksessä. Snellman kritisoi myös Itä-Suomesta löytyvää aitoa suomalaista kansallisuonnen. Mikäli aito suomalainen kansallisuus löytyisi Itä-Suomesta, niin siihen kuuluisi myös ajatuksen ja tahdon velttous. Näitä piirteitä löytyi kuitenkin muualtakin suomesta ja ruotsalaistuneesta herrasluokasta. (Snellman 2002:171, 176.)

3.2.3 Etnografinen tutkimus

Valtiollista identiteettiä täydennettiin ja koristettiin etnografialla. Etnografialla tarkoitettiin 1800-luvulla kansantieteellistä tutkimusta, joka suuntautui alempien säätyluokkien ja erityisesti talonpoikien esineellisen kulttuurin tutkimiseen. Esineellinen kulttuuri nähtiin pelastamisen arvoiseksi ja se haluttiin liittää osaksi kansakunnan identiteetin rakennusainesta. (Räsänen 1989:18.) Kulttuurin keräämisen nousua siivitti myös poliittinen tilanne. Kansallisella kulttuurilla ja kansallisuudella pyrittiin luomaan vastapainoa emämaalle ja sen kulttuurille. Venäjän painostuksen myötä suomalaisten kansanperinteiden keräys sekä kansallisten tieteiden ja taiteiden harrastaminen nousi kasvuun. (Vilkuna 1978:5.)

Etnografista tutkimusta harjoitettiin jo 1700-luvulla ja varsinainen suomalainen kulttuurintutkimus alkoi 1700-luvun jälkipuoliskolla. Tärkeimmäksi tuon ajan tutkijaksi nousi Turun akatemian professori ja kirjastonhoitaja Henrik Gabriel Porthan. Turun romantiikan edustajien ahkerasta työstä huolimatta kansakunnan ja tutkimuksen kannalta saavutettiin huomattavin voitto vasta Turun paljon jälkeen. Helsingissä kansallisuusliike ja romantiikka kehittyivät itsenäiseksi kokonaisuudeksi, jonka vaalijoiksi nousivat Lönnrot, Runeberg ja Snellman sekä vuonna 1831 perustettu Suomen kirjallisuuden seura. (Vilkuna 1978:3, 5.) Näiden kansanperinnettä keränneiden merkkihenkilöiden matkat kohdistuivat suurimmaksi osaksi tavallisen talonpoikauskansan keskuuteen. Kansallis-

puvut alkoivat kiinnostaa niin maantieteilijöitä kuin taiteilijoitakin jo 1700-luvulla. Yhteiskunnan muutokset toivat tehdastekoiset kankaat markkinoille ja rahvaan pukeutuminen alkoi muuttua. Muutoksien myötä myös kiinnostus alkuperäiseen ja luonnolliseen kasvoi. (Klinge 1997a:199.) Runeberg keräsi puolestaan Hirvenhiihtäjä runoonsa runsaasti kansantieteellistä ainesta. Runossa kerrotaan mm. miltei aukottomasti talonpojan elämään kuuluvaa esineistöä. (Koskimies 1977:21.) Lönnrot kuvailee myös matkakertomuksissaan talonpoikaisasumuksia ja niiden sisustuksia. Rukajärven matkalta hän tekee mm. selonteon siitä milloin väki nousee aamulla vuoteeltaan ja mitä heidän aamutoimiinsa kuuluu. Lisäksi hän selostaa tarkasti talonväen leipomuksista. Hämeen matkoiltaan Lönnrot on kerännyt tietoa naisten käyttämistä kehräystyökaluista ja Mikkelistä hän selostaa tarkasti savolaisen talonpoikastalon sisustusta ja esineistöä. (Lönnrot 1980:50–51, 199.)

Talonpoikaiselämään tutustuminen sekä etnografinen kiinnostus ei tarkoittanut pelkästään puhdasta kiinnostusta rahvaan kulttuuriin. Sillä oli ratkaiseva merkitys valveutuneen sivistyneen toimintaan ja sen kautta haluttiin todistaa, että kansan keskuudessa eli kansakunnan ja kansallisen valtion synnylle välttämättömiä henkisiä voimavaroja. Idästä nouseva kansan runous nostettiin tärkeälle sijalle kansallisen identiteetin rakentamisessa. Runouden sisältämät muinaisten vaiheiden ja kansan alkuperäisten tuntemusten esittäminen osoitti sivistyneistön mielestä kansan kykyä luoda omaehtoinen kulttuuri sekä kehittää itse omia kulttuurillisia tarpeita. Lönnrotin mielestä kansanrunous oli osoituksena siitä, että kansa pystyi kehittymään ja omaksumaan uudet aatteet. Kiinnostus talonpoikaiselämään antoi myös sivistyneistölle tietoisuuden rahvaan olosuhteista, tavoista, perinteistä, arvoista, yhteisömuodoista ja aineellisista oloista. Kansankulttuurin kautta Lönnrot sivistä sivistyneistöä ymmärtämään kansanvalistustyötä. (Karkama 2001:26–27, 88.)

3.3 Kielessä ja sivistyksessä kansan henki

Kieleen identiteettitekijänä liittyi alusta alkaen voimakas yhteiskunnallinen lataus. Yleiskielen merkitys pohjautui sekä yksilöllistymisen että kollektiivisuuteen, jonka kautta se myös edisti yksilön identiteettiä täysivaltaisena kansalaisena. Kielessä kansallinen identiteetti nousi yksilöiden eroavaisuudesta ja kollektiivisesta samanlaisuudesta dialektiseksi yhteydeksi. Kansallinen kieli toimii kansallisen itsenäisyyden sekä kansakunnan kansainvälisen minuuden ilmentäjänä ja takeena. (Karkama 2001:149.)

Vuosina 1787–1858 eläneen tiede- ja kirjallisuusmiehen Johan Jakob Tengströmin tavoitteena oli, että sivistyneistönkin tuli oppia suomenkieli. 1800-luvun alkuvuosikymmenillä huomattiin, että kansaa oli ryhdyttävä valistamaan sekä suomenkieltä oli kehitettävä ja siitä tuli tehdä sivistyskieli. Viipurin maistraatin sihteeri Jaakko Justenin mukaan kansan olemassa olo kytkeytyi sen kieleen. Ainoastaan yksi yhteinen kieli tekisi kansakunnasta sisäisesti vahvan. (Tommila 1989:58–59.) Tengströmin perintöä jatkettiin Lauantaiseurassa Nervanderin, Snellmanin ja Runebergin johdolla. Lauantaiseuran ohjelman ytimeksi tuli suomenkielen nostaminen ruotsin rinnalle, eri kansanryhmien erojen pienentäminen ja yhteen kuuluvuudentunteen lisääminen. Lauantaiseuran tarkoituksena ei siis ollut yhden kielen Suomi, vaan sivistyneistön identiteetti pyrittiin muuttamaan suomalaiseksi heidän äidinkielestään riippumatta. Topeliuksen ratkaisu kulttuurilliselle ongelmalle oli yksi kansa, kaksi kieltä. (Virtanen 2001:75–77.) Snellmanin tarkoituksena oli puolestaan saada myös eliitti omaksumaan suomenkieli. Muutoin kansakunta lakkaisi olemasta tai ei saavuttaisi milloinkaan olemassaoloaan. (Liikanen 1995:127–128.) Ajatuksistaan huolimatta Snellman tiedosti kuitenkin, että ruotsi pysyisi pitkään Suomen toisena kielenä ja eliitin suomenkielistämistä ei saavutettaisi yhdellä harppauksella. Tästä huolimatta hän näki tulevien sukupolvien ruotsinkielisten eliittien suomenkielistämisen suomalaisen kansallisuuden kehityksen kannalta välttämättömäksi asiaksi. Myös uhka venäläistämistoimista nosti kansallisen kulttuurin kehittämisen aikaansa akuutimmaksi asiaksi. Ainoastaan vahvan suomalaisen kulttuurin kautta pystyttiin tarjoamaan suojaa yliverstaista valtakuntaa vastaan. Lisäpontta suomenkielen ajamiselle antoi lisäksi se, että suomenkielisen kulttuurin edistämistä ei koettu Venäjällä uh-

katekijäksi. (Lahtinen 2006:92, 94.) Myötämielisyydestä huolimatta suomenmieliset pyrkinnöt kohtasivat kuitenkin jossain määrin vastustusta. 1850-luvulla pelättiin Euroopassa vallinneiden vallankumouksaatteiden leviämistä Suomeen. Pelkoa pyrittiin lievittää kielimanifestilla, jossa kiellettiin muiden kuin uskonnollisten ja taloudellisten kirjallisuuksien julkaiseminen suomenkielellä. Erityisesti valtiollisten uutisten ja romaanien julkaiseminen oli kiellettyä. Fennomaanien nähtiin lietsovan vastakkainasettelua eri kieliryhmien ja säätyjen välille. Suomalaisuusmielisten pyrkimykset kohottaa suomalaisuuden asemaa vapaan kirjallisen toiminnan avulla joutuivat ankaran tarkkailun ja epäluulon kohteeksi. (Nurmio 1947:107; Aalto 1976:18.) Kieliasetus todettiin kuitenkin pian haitalliseksi ja kirjallista elämää lamaanuttavaksi. Vuonna 1854 asetus menetti merkityksensä ja se kumottiin virallisesti kymmenen vuoden päästä. Neljän vuoden kuluttua toteutui suomenmielisten kannalta kolme käänteentekevää uudistusta: Suomes-ta tuli pitäjäkokousten pöytäkirjakieli, suomenkielinen oppikoulu perustettiin Jyväskylään ja yliopistossa sallittiin suomenkielisten väitöskirjojen julkaiseminen. (Aalto 1976:26–27.) 1880-luvulla kielikysymys alkoi myös saada liberaaleja piirteitä, joka jakoi nuorsuomalaiset kieliasiassa kahteen leiriin. Osalle nuorsuomalaisia yhteinen kieli ei ollut enää tarpeellinen ja osa kannatti Yrjö Koskisen jyrkkää kielikantaa, jossa pyrittiin kielen avulla saamaan sekä sivistynyt säätyläistö että kansa yhteen. Koskisen aatteen myötä suomalainen talonpoikaisto alkoi liittyä nuorfennomaaninen kannattajiin. (Ruutu 1980:86, 92; Tommila & Salokangas 1998:69; Kempainen 2001.)

Kielikysymys kulki suomalaismielisten keskuudessa käsi kädessä sivistyksen kanssa. Kansan sivistämisestä olivat ennen fennomaaneja kiinnostuneet Tengström ja Porthan. Tengström näki Suomen kulttuurin kehittämisen elinehtona, koska karussa Pohjolan ilmastossa sen olemassaolo edellytti sivistyksen voittoa. Kansan uskonnollista, moraalista tai yhteiskunnallista sivistystasoa pystyttiin Tengströmin mukaan kohottamaan mielikuvituksen ruokkimisella ja ylläpitämisellä sekä sen käsitteiden laajentamisella. Tämä tarkoitti sitä, että alempien kansaluokkien käyttämästä suomenkielestä puuttui sellaiset käsitteet, jotka ymmärrettiin vasta kehityksen ja sivistyksen myötä. (Jalava 2006:45.) Snellman toi myös esille, että sivistyksen kieli oli rahvaalle tuntematonta ja käsittämätöntä. Talonpojat eivät mm. päässeet käsiksi kotimaiseen kirjallisuuteen ja he eivät ymmärtäneet itseään koskevia tuomioistuimien päätöksiä. Tällainen tilanne sai

Snellmanin mielestä rahvaan suhtautumaan epäilevästi sivistyneitä ja sivistystä kohtaan. Yhteisen kielen puuttuminen alemman ja ylemmän säätyluokan välillä vaikutti haitallisesti 1800-luvulla itäsuomalaisen rahvaan älylliseen sivistykseen. Savolaisten ja karjalaisten niin taloudellinen asema kuin älyllinen sivistys tarvitsi Snellmanin mukaan huolehtivan hallituksen huomiota enemmän kuin missään muualla maassa. Yleisesti ottaen savolaiset ja karjalaiset olivat sivistykseltään muita maakuntia jäljessä ja erityisesti tilaton väestö oli sivistykseltään vieläkin alemmalla tasolla. Sivistyksen puutteen vuoksi Savo ja Karjala oli taloudellisesti huonossa asemassa eivätkä ne pystyneet elättämään asukkaitaan. Toimeentulojen pienentyessä yleinen siveellisyys alkoi rapistua. (Snellman 2002:177–179, 484.) Kansan sivistymättömyys aiheutti myös Lönnrotin mielestä kansan köyhyyttä. Sivistymättömänä kansa ei välittänyt muusta kuin jokapäiväisen ruoan hankkimisesta. Sivistys puolestaan tekisi kansasta rikkaan, joka kaivaisi aarteensa maan kylmistä tai lämpimistä oloista huolimatta. Sivistyksen avulla pieni ja heikko kansa pystyisi pitämään paremmin puoliansa muiden kansojen keskuudessa. (Lönnrot 1991:474.)

Kansallishenkeä ei etsitty näin ollen ainoastaan alkuperäiskansan ja talonpoikaiselämän keskeltä, vaan myös ylemmänkansaluokan sivistyksestä. Mikäli Runebergin Saarijärvi-kirjoituksen tarkoituksena oli herättää sivistyneistö näkemään heille tuntematonta Suomea, luonnon kauneutta, kansan luonnetta ja olosuhteita oli sivistyksen puolestaan tarkoitus herättää rahvas näkemään taloudellista hyvinvointia ja henkistä rikkautta (Ks. Wilenius: 1986:71).

4 LUONNON KÄSITTELY SAVON PALSTOILLA

Savolainen maanviljelijä eli 1800-luvun lopulla pitkälti luonnonvarassa, vaikka yhteiskunta alkoi vähitellen teollistumaan. Mitä enemmän ihmisen elivät luonnon varassa, sitä enemmän he olivat riippuvaisia luonnonilmiöistä, niiden tarkkailuista ja ymmärtämisestä. Luonnossa eläminen vaati valppautta ja älyllistä toimintaa, joka opittiin pienestä pitäen ja josta tuli osa ihmisen tietoisuutta ja tiedostamatonta. (Lassila 2000:12.) Luonto oli siis kokonaisvaltainen osa maaseudulla elävän ihmisen elämää. Kansallishengen eteenpäinviemisessä täytyi pureutua sinne missä kansa oli eli luontoon. Romantiikan käsityksen mukaan ihminen oli osa luontoa ja luonto osa ihmistä. Näin ollen luonnosta tuli yksi tärkeä kansallishengen välityskappale. Suomalainen luonto nähtiin omalaatuisena itseisarvoisena asiana, jonka olemus kiteytyi luonnon jalostuneimpaan muotoon, maisemaan. (Lassila 2000:11.)

Maisema nähtiin myös tärkeänä kansanluonteen ilmentämistapana kansallisen diskursusin alkuvaiheissa. Kansakunnalla kuului olla oma symbolinen maisemansa, jonka myös muut kansat tunnistivat ja hyväksyivät. (Häyrynen 2005:34.) 1800-luvun lopulla luonto alettiin liittää poliittiseen kontekstiin. Maiseman ja luonnon kautta turvauduttiin tulevia uhkia vastaan ja se sai perustuslaillisia merkityksiä. (Syväoja 1998:104.)

4.1 Taistelua luonnon keskellä

Savon palstoilla käsiteltiin Suomen luontoa Runebergin diskurssien mukaisesti karuna ja kurjuutta aiheuttavana luontona, jota vastaan tuli taistella. Erityisesti talvea kuvattiin negatiivisin diskurssein ja siihen liitettiin ilmauksia pahasta Pohjolasta. Pohjantuuli koettiin kaikkein kurjimmaksi ja pahaksi: ”*Ja tuo kylmä löyhkä, pohjantuuli riehuu wieläkin lakkaamatta, rapistellen surkastuneita ruislaihojamme*”, ”*Meit suutelee waan lumihuulin Poika paha pohjantuuli*”. (Savo 10.6.1881:3; Savo 11.1.1884:3.) Samaa pohjolan ilmausta käytetään myös negatiivisessa sävyssä Savonmaista ja Suomesta.

Suomalaiset ovat pimeän pohjolan asukkaita ja elävät poloisilla Pohjan mailla (Savo 10.1.1882:3; Savo 29.9.1882:3). Lisäksi Savoa kuvataan Snellmanin ajatusten tavoin sydänmaan synkäksi salomaaksi, joka ei herättänyt ihastusta. Savosta löytyi synkkiä saloja ja kolkkoja korpimaita, joita karhut asuttavat. (Savo 30.1.1882:3; Savo 28.9.1883:2.) Välillä luonnon karuuden esittäminen saa mystisiäkin piirteitä. Savo on hiisienkin hylkäämä Suomen suvanto (Savo 3.1.1883:3).

Voitaisiin ajatella, että Savo ei pyri negatiivisten diskurssien avulla kovinkaan aktiivisesti levittämään isänmaanrakkautta kansalaisiin. Kuitenkin avarien rämenevöjen sekä kolkkojen korprien kerrotaan herättävän kiittollisuuden tunnetta isänmaata kohtaan (Savo 28.9.1883). Kurjuuden ja karuuden diskurssit yhdistettiin 1800-luvulla Runebergiläisen ajatustavan mukaisesti jänteveyden ja yhteisöllisyyden tunteisiin. Maamies kanto kuormansa ihmeellisellä sitkeydellä ja teki työnsä ilolla. (Savo 25.6.1883:3.) Synkät salomaat eivät olleet voittamattomia, koska esi-isätkin olivat raivanneet korvista niittyjä (Savo 17.9.1883:2). Maamieheltä vaaditaan sitkeyttä ja voimain ponnistuksien kautta hänen jäsenensä varttuvat ja hän ”karkenee” erilaisten ilmanvaiheiden vaikutuksesta (Savo 3.9.1880; Savo 25.6.1883:3). Ihminen ei kuitenkaan aina pystynyt taistelemaan luontoa vastaan. Sudet olivat vieneet ja tappaneet lapsia. Puolustuskyvyttömyys nähtiin velttoutena ja sivistymättömyytenä. Kansa ei pystynyt taltuttamaan luontoa (Savo 4.6.1880:1–2.)

Syväoan mukaan luontokertomuksiin kätkeyttiin erityisesti venäläistämiskaudella piiloinformaatiota. Luontosymboliikan avulla oli mahdollista ilmaista niitä ajatuksia, jotka olisi mahdollisesti kielletty sensuurin toimesta. (Syväoja 1998:103.) Laajempaan kontekstiin kytkettynä Savossa esitetyllä jänteveyden korostamisella on voinut olla myös yhteiskunnallista, valtiollista ja historiallista merkitystä. Suomalaiset joutuivat elämään ennen Suomen sodan päättymistä sotien keskellä, kahden valtion puristuksissa ja erityisesti vastakkaistaistelussa ruotsalaisuutta kohtaan. Jäntevä ja sitkeä kansalainen selvisi valtiollisista uhista ja sodista, pohjolan kylmistä ja kovista kourista. Tosin sitkeys ei aina riittänyt vaan kansa joutui alistumaan luonnon tahtoon. Luontoa vastaan taistelemisen diskursseilla oli myös sankarillisia merkityksiä. Suomelta puuttui sotaisia sankariaika, jonka vuoksi sankareita luotiin taisteluista ankaraa luontoa vastaan. (Karkama

2002:28.) Daniel Juslenius loi jo 1700-luvulla suomalaisen meidän kansan hyveiden ja luonnon myytin ahkeruuden, sitkeyden, rohkeuden ja vastoinikäymisien sietämisen kautta. Suomalaiset eivät olleet ominaisuuksiltaan huonompia kuin muut. (Manninen 2000:76–79.) Ankaran ja arktisen luonnon kuvauskissa on myös nähty Suomen alueellisen politiikan piirteitä. Topelius korosti Suomen luonnon erämaisuudella maan pohjoista asemaa. Ankaraa ja arktista luontoa taisteleva kansa soveltui nationalistisiin tavoitteisiin liittää periferiset alueet kansan kokonaisuuteen. (Tiitta 1994:330–349.) Sankaruuden ja kestävyysmyytit mahdollistivat näin ollen kansakunnan muodostumisen ja kansalla oli riittävät ominaisuudet elävän ja pysyvän kansakunnan luomiseen. Syväoja myös huomauttaa, että Topeliuksen mukaisia luonnon erämaisuuteen viittaavia kansallisia merkityksiä alkoi ilmaantua lisää venäläistämiskaudella. Suomalainen karkea ja kova luonto yhdistyi Topeliuksen kertomuksissa maan luonnon kanssa, mutta samalla luonto piti suomalaiset sydämeltään lämpiminä. (Syväoja 1998:99–100.) Kuten Savossa mainittiin, avarat rämenyvät ja kolkot korvet herättivät kiitollisuuden tunnetta isänmaata kohtaan.

4.2 Kovista kourista levon tyyssijaan

Karun ja kurjuutta aiheuttavan luonnon vastineeksi Savossa esiteltiin lempeää idyllimäistä luontoa, joka sai ihmismielen iloiseksi, poisti surujen varjoja ja virkisti mieltä (Savo 4.6.1883).

Kesä tulikin, tuli tuo riemun aika, jona kukin unohdi surunsa ja haikeat huolensa, jona talven töistä riutunut kouluopettaja riensi maakynteen uusia voimia ja uutta pontta hakemaan riutuneille sielunsa ja ruumiinsa voimille, jona istumisesta wäsynyt koulupoika luonnon helmasta, aaltojen loiskeesta ja lintujen wiserryksestä sai uutta rohkeutta ja uutta iloa jatkaakseen lukujansa [...] (Savo 17.9.1880).

Kesällä karu pohjola muuttui suloiseksi Pohjolaksi, jonne linnutkin saapuivat riemulaulujensa saattelemana ja jossa Pohjolan satakieli lauloi (Savo 4.1.1881:2; Savo 25.4.1884:2; Savo 30.4.1884:3). Luontokertomuksissa käytetään runsaasti idyllimäisiä

mielikuvia luovia adjektiiveja, kuten ihana, kaunis, lempeä, suloinen. Luonto haluttiin esittää rauhallisuuden, lempeyden ja levon tyyssijana, mutta toisaalta se myös elävöitti ja vilkastutti ihmisen elämää (Savo 3.6.1885:2). Luonnosta pystyttiin näin ollen löytämään kansan syvin olemus. Ihminen oli osa luontoa ja luonto osa ihmistä: *Maamies on tullut sukulaisuuteen luonnon kanssa ja on ikään kuin yhtä sen kanssa. Luonnon hiljaisuus ja viehättävä yksinkertaisuus juurtuvat hänen mielehensä ja olentoonsa.* (Savo 3.9.1880:2). Eräässä matkakertomuksessa jopa säälitettiin rikkaita ylemmän luokan kansalaisia, jotka eivät ymmärtäneet luonnon suloisimpia vaikutuksia:

”Tuollaisesta luolasta päästyään raikkaan luonnon helmaan, ei voi olla säälittelemättä semmoisia ihmisraukkoja, joiden sydän on suljettu elämän suloisimmilta vaikutuksilta. [...] Koristeita tarjoaa luonto melkein ilmaiseksi jokaiselle, köyhimmällekin. Jokainenhan voi hankia akkunallensa kasvamaan ruusuja, balsamiineja ja muita kukkaisia, joiden väriloiston wertaa ei suurinkaan pohatta voi pukuunsa ja asunnoihinsa kiinnittää.” (Savo 3.6.1885.)

Luonto antoi ihmiselle suuremman rikkauden mitä tavaran ja rahan tuoma rikkaus. Tämän oli mahdollista saada jokainen säätyyn katsomatta. Voidaan ajatella myös, että rikkauden ja köyhyyden vastadiskursseilla pyrittiin välittämään luonnosta kumpuavaa tasa-arvoisuuden käsitettä lukijoille. Runebergin ajatusten mukaisesti ihmisellä yhteiskunnallisesta asemasta, varallisuudesta tai sivistyksestä riippumatta oli kykyä voimakaisiin tunteisiin ja luonnon ylevyyden aistimiseen (Lassila 2000:32).

Maisemakuvauksissa muodostettiin Savon palstoilla yhtenäisiä kokonaisuuksia ja ne liitettiin älyllisen toiminnan yhteyteen. Vuorista, metsistä, mäistä, järvistä ja lehdoista muodostuu yhtenäinen Rautalammen pitäjä, Savon saaret ja järvet muodostavat Suomenmaan paratiisin ja Multia koostui järvien ja mäkien lisäksi, puroista, joista, laaksoista, metsistä ja viljamaista. Maisemakuvissa käytetään myös runsaasti tunnelmaa luovia adjektiiveja kuten viehättävän kaunis, soma, ihana. (Savo 23.1.1885; Savo 28.9.1886; Savo 24.9.1889.)

Älyllisen toimintaan viitattiin maisemakuvauksissa inhimillisen kulttuurin vaikutuksella. Ihmisen muokkaama ja alkuperäinen luonto kuuluivat yhteen. *Koko suuri luonto*

huokuu elävyyttä, wilkkautta ja iloisuutta yhtyneinä lintujen lauluihin, käen kukuntaan, karjan ammuntaan ja kellojen kilinään (Savo 3.6.1885:2). Snellmanin ajatusten mukaisesti myös Tikanniemen maaseudunkirjeenvaihtaja näkee ihmisen muokkaamaan luonnon kaikkein kauneimmaksi. Kertojan mukaan Tikanniemi ei ole näyttänyt suomalaisen ensimmäistä kertaa niitä seutuja astellessaan niin paratiisillistaan ylevyyttä millaiseksi se nyt oli muodostunut talonpoikien muokkaamisen kautta. Paratiisimaisen ylevyyden tunnetta loivat kauniit suomalaiset koivut, haavat ja viljavainiot. (Savo 28.9.1883:2.) Maaseudun kirjeen vaihtajat kokivat myös tärkeäksi esitellä viljavainioiden lisäksi ryytimaita, puistoja ja asuinrakennuksia. Erityisesti luonnon käsite alkoi laajentua Savossa rakennuksiin 1800-luvun lopulla rautatien myötä. Rautatien rakennukset olivat komeita, uhkeita ja suuria, joita pystyi mieltymyksellä ihailemaan (Savo 26.9.1889:2).

Luontokuvaukset välittivät selvästi yhtenäisen kokonaisuuden, Suomen kansan ja suomalaisen Suomenmaan ideologiaa, jota väritettiin yleistyksen diskursseilla, kuten karjan kelloilla, linnuilla, vesistöillä, metsillä, vaaroilla ja viljelyksillä. Esitetty maisema oli ns. keskivertomaisemaa, jollaista saattoi olla missä tahansa. Metaforisen erityismerkityksien kautta siitä kuitenkin tehtiin symbolinen resurssi. Kansallismaiseman metaforiset piirteet olivat enemmänkin kansallisen tilan toivottuja ominaisuuksia kuin todellisia näkymiä. (Häyrynen 2005:34.)

Lisäksi luontokuvauksista välittyi kotiseuturakkautta ja me henkeä. Maisema liitettiin tarkasti johonkin tiettyyn alueeseen ja sen kautta pyrittiin erottumaan muista. Esimerkiksi Rautalammelta kirjoitetaan, että pitäjässä matkustaneet ihmiset kyllä tiesivät, että pitäjä vetää kauneudellaan ja luonnon ihanuudellaan vertoja monelle muulle pitäjälle (Savo 24.9.1889:3). Multian kirkon seutu oli puolestaan kesällä niin viehättävän kaunis, ettei somempaa kaivannutkaan (Savo 23.1.1885:3). Tekstistä on huomattavissa runebergiläistä tapaa liittää isänmaallisuus ja maanrakkaus luonnonyhteyteen. Runebergille isänmaallisuus oli enemmänkin maanrakkautta kuin suoranaista isänmaallisuutta. (Wilenius 1986:115–117.)

4.3 Luonnon majesteettisuus ja voimallisuus

Romanttisen ja levollisen maisemakuvan lisäksi Savon palstoilla käsiteltiin voimallista ja jylhää luontoa vuorien, mäkien ja metsien kautta. Kalliot, tammet ja huuhkajan ääni toivat puolestaan majesteettista tunnelmaa (Savo 18.1.1881:2; Savo 23.7.1883:2; Savo 9.4.1884:2; Savo 24.9.1889:3). Majesteettisuudella voidaan ajatella viitattavan myös jumalalliseen majesteettisuuteen. Villi ja koskematon luonto viritti ajatukset kohti Jumalan suuruutta ja voimallisuutta. Luonto ja uskonnollisuus kuuluivat vahvasti romantiikan ajatuksiin. Jumala näyttäytyi ihmiselle luonnossa ja luontoa tuli ihailta valtavana Jumalan ”*taideluomana*”. Tosin yksilöllisen pyhän kokemus alkoi saada arkisia piirteitä ja se kärsi ns. inflaation. Luonnosta ja uskonnosta alkoi tulla 1800-luvulla joukkotourismin aihe. (Lassila 2000:17.) Savon palstoilla Jumalan läsnäolo havaittiin kasveissa ja puhtaassa alkuperäisessä luonnossa (Savo 4.1.1881:2; Savo 6.9.1881:1). Luonto nähtiin Lassilan mukaisesti kokonaisuutena taideluomana, jota kuvataan maailman rakennuksena, äärettömän avarana palatsina. Tuossa maailman rakennuksessa on jokaisella oma tärkeä merkityksensä ja tarkoituksensa sekä kaikki ovat *ijäisessä yhteydessä ja yhdistyksessä keskenänsä*. (Savo 14.1.1881:3.)

Luonnon voimallisuus kuvastui tuuheissa kuusissa, jotka saivat jättimäisen muodon. Ne taistelivat aavalta mereltä puhaltavia myrskyjä vastaan. Samalla tavalla vahva kivi oli vasta syntyneen saaren kuninkaana puolustanut itseänsä aaltojen hyökkäyksiä vastaan. (Savo 9.4.1884:2). Kosket kuvattiin vielä voimallisimpina ja pelottavimpina:

Ennen rauhalliset laineet, jotka lipatellen retkeilevät saaresta saareen ja iloisessa karkelossa rinnakkain hyppelivät alas ylempänä olevista koskien korvista, taistelevat tässä verivihollisina tuiminta taistelua. Ne ryntäävät kuin hätääntynyt väkijoukko palavasta teatterista yhden ainoan oven kautta ulos. Aalto ajaa aaltoa, kuohu karkaa kuohua niskaan. Toinen koettaa toistaan paeta, päästä edelle, ennättää ohitse. Hän heitäkse pitkäkseen, ojennaikse etehenpäin, ottaa huohottaen syltä pitkän hyppäyksen ja pyrkii pakohon. Mutta toinen pakkaa päälle, tunkee irvellä ikenin kintereille. Iskee keihäänsä keskelle selkää ja rusahtaen katkeaa keskiruumis. Pääpuoli retkahtaa taapäin, hypähtää taas ulvahtaen ylös, kimpoo kiljaisten jälleen ja suistuu vainoojansa vaahtoaviin syliin. Tämä jo voiton riemusta köyristäkse käppyrälle, koukistaa selkensä ja asetakse uuteen laukkaan. Mutta

silloin saavuttaa hänet sekunnin kuluttua koston kauhea käsi. Seuraava laine lähätäkse päälle kuin tiikeri takaapäin, tulta sieramistaan tuhkaisten. He takertuvat toisiinsa, kierrähtävät kerran vaan ja katoavat kuperkeikasa kuulumattomiin. Siellä heidän päällensä pudotakse paksun paatena koko väylän levyinen vesivuori ja luhistaa taistelijat tuhannan möyhyksi toisen toista kalliorantaa vastaan. Päätkin menevät pieniksi pirstaleiksi, aivot roiskuvat ylös korkeuteen kun veri valtasuonesta ja haihtuvat huippuna laella hienoksi usvaksi [...]. Ja yhä vaan kestää tuota vaahtoisata voimain ponnistusta, tätä tuimaa aaltoveljen temmellystä altoveljeä vastaan. Kuplia syntyy ja kuplia kuolee, alituisesti uudistuvat muodot ja vivahdukset vaihtelevat. Mutta ulvonta on yksi, huuto ja pauhu pakahtumaton, eikä väsähdä vetten vihainen vimma. (Savo 8.1.1889:3.)

Koskikuvauksessa käytetyt villit, kaoottiset ja väkivaltaiset diskurssit olivat ristiriidassa esteettisten klassismiin liittyvien säännönmukaisuuksien ja sopusuhtaisuuksien kanssa. Kuvauksessa luonto sai dramaattisia symbolismen piirteitä, jossa pyrittiin maailman taakse kätkeytyviä alitajuisia näkyjä ja mielikuvia kuvaamaan myyttien ja mystiikan kautta (ks. Cirlot 2001). Syväoja (1998:97) on löytänyt näitä samoja Savossa käytettyjä piirteitä 1800-luvun lopulla vaikuttaneen Johan Jacop Ahrenbergin kirjallisuudesta. Voimakkaat luontokuvaukset symboloivat Ahrenbergin teoksissa Suomen aseman uhanalaisuuteen. Savon kertomuksen voimakkailla taistelun mytologioilla on voitu kuvastaa suomalaisten 1800-luvun lopun taistelua Venäjän valtaa vastaan.

5 HISTORIAN TÄRKEYS

Historian tutkiminen ja sen esittäminen liittyi vahvasti kansallisaatteeseen. Historiallisten romaanien synty yhdistyi Euroopassa juuri 1800-luvun alun nationalismin aktivoitumiseen. Kiinnostusta omaa historiaa kohtaan on pidetty sekä merkinä kansallisen itsetietoisuuden heräämisestä että sen aiheuttajana. Menneisyyden tutkimuksen ja historiankirjoitusten kautta pystyttiin sekä edistämään suomenkieltä tieteellisenä kielenä, sivistämään kansaa, tekemään se tietoiseksi omasta menneisyydestään ja muokkaamaan se kansalliseen itsetietoisuuteen. Näiden lisäksi ja niiden rinnalla historia toimi kansallistuntoa muokkaavana ja vahvistavana tekijänä. Historiankirjoitusten kautta pystyttiin myös ottamaan kantaa kiertoteitse ja ulkokohtaisesti kielen ja kulttuurin välisiin suhteisiin. (Kemppinen 2001:172–173; Syväoja 1998:13.)

Savossa historian tuntemusta ja sen opettamista pidettiin myös kansallishenkeen kuuluvana asiana. Eri kansojen luonteiden ja elintapojen tuntemisella on sivistävä vaikutus. Historian opetus kehitti ajatuskykyä ja edisti ihmisen siveellistä luonnetta. Kansantajuisten luentojen avulla valaistiin kansalaisten silmät tuntemaan oma itsensä ja historian juoksu. (Savo 3.6.1881:1; Savo 17.4.1888:2.)

5.1 Sodan urhot

Historian tuntemusta välitettiin Savon lehdessä erilaisilla historiallisilla kertomuksilla ja yhteenkuuluvuuden tunnetta pyrittiin kohottamaan mm. muistelemalla käytyjä sotia, jotka nostattivat isänmaantunnetta: *Tuli sitten Suomen sodan ajat, ankarat tappelut ja loistawat voitot. Tämä Wirkistyi Suomen miehen isänmaanrakkautta.* (Savo 12.1.1883:1; Savo 12.9.1882:2; Savo 28.6.1888:1). Kansallisessa luentotilaisuudessa kerrottujen maan mainioiden miesten ponnistelujen sekä esi-isien mieltä jännittävien koettelemusten kuuleminen tuli nostaa kuulijassa isänmaanrakkautta ja tahtoa toimia sen hyödyksi. Jos näin ei tapahtunut, niin kuulijan täytyi olla ”kokonaan kunnoton”.

(Savo 7.6.1881:2.) Samanlaista isänmaanrakkautta pyrittiin valamaan tuleville sotilaille sotarunoissa. Heitä kehoitettiin myös aktiivisesti taistelemaan isänmaansa puolesta:

Nouse nuoli, lennä luoti
 Tuprua putkesta tulisen
 Armaan apujan kädestä
 Miehen jäykän jänteireistä,
 Että kansa kawawainen
 Nuorisomme nousewainen
 Yhä yltyisi enämään
 Kilwan kiistassa tekisi
 Kansallemme kunniaksi
 Isäin maallemme iloksi.

Kuin te miehiksi tulette
 Astutte ase kädessä,
 Sota-riwis` rinnatusten
 Weli weikkonsa keralla
 Ase kaunis kainalossa
 Eli ojettu olelle,
 Silloin teitä terwehtäwi
 Herrat kilwoin kiittelewi.
 Sinä pojista parahin
 Arwokkaampi ansiostas,
 Josko kerran joutunetkin
 Soturiksi Suomenmaassa. (Savo 11.7.1883:3.)

Aseisiin tarttuminen toi kansalle ja isänmaalle kunniaa. Samalla se myös viitoitti tasa-arvon polulle. Alempaan yhteiskuntaluokkaan kuuluvat pystyivät saavuttamaan herrojen kiitosta ja arvokkuutta sotien kautta.

Taistelutahtoa pyrittiin nostamamaan myös Kalevalan avulla kuvailemalla savolaisia miehiä Kalevan urhojen pojiksi, jotka eivät osoita pelkurimaisuutta sotalaitosta kohtaan. Kalevan kansan seiso i-isiensä tavoin muuttumattomana urhoollisuutensa suhteen. *Eikä ole toteuttanut sananlaskua: ”pojasta polwen muutto.”* Tämä koettiin ilahduttavana asiana. Jokaisen kunnan kansalaisen tuli toivoa, että sotilaissa vallitsisi entinen urhoollisuus. Suomen pojat kokoavat vihollisten kuulat maan syliin ja kansan eduksi. (Savo 10.6.1881:1.)

Edellä mainituissa kertomuksissa yhdistyivät voimakkaasti menneisyyden ja nykyisyyden diskurssit. Kalevalasta pyrittiin etsimään sankarillista voimaa, joka liitettiin nykyaikaan. Samanaikaisesti myyttisten sankarihahmojen avulla luotiin myös sukupolvien välistä kansallista yhteenkuuluvuutta. Sotakertomukset myös kuvastavat sitä, että Suomi on noussut historiallisten kansakuntien joukkoon oikeuksineen ja velvollisuuksineen. Esi-isiensä tavoin kansalla on velvollisuus puolustaa isänmaatansa ja sen kautta jatkaa kansakuntansa historiaa.

5.2 Jäntevä ja laiska Kalevan kansa

Sotien lisäksi yhteistä identiteettiä etsittiin Savon palstoilla Kalevalasta. Kalevalan katsottiin olevan kansan henkisen elämän keskus sekä kaikkein pyhin, joka sisälsi kansan uskonnon, luomishistorian ja kaikki myytit (Savo 4.4.1884:2). Kansa oppi Kalevalan kautta tuntemaan itseänsä (Savo 3.6.1885:1). Suomalainen kansa, sen tytöt ja pojat, polveutuivat Kalevalasta ja kuuluivat näin ollen Kalevan kansaan. (Savo 1.4.1881:3, Savo 10.6.1881:1, Savo 24.9.1883). Tämän kansan ominaisuuksiin kuuluivat erityisesti urhoollisuus ja sitkeys, jonka he olivat perineet esi-isiltään. (Savo 10.6.1881:1). Urhoollisuus ja sitkeys liitettiin kuitenkin sotiin ja sotamiehiin. Muutoin suomalaiset esitettiin mm. jäykkinä, itsepäisinä, hitaina, totisina ja juroina (Savo 26.4.1881:2; Savo 18.7.1883:2; Savo 4.4.1884:1). Minna Canthin kerrotaan puolestaan verranneen pitämässään esitelmässä savolaisia pohjalaisiin ja hämäläisiin. Canthin puheessa joutuu mm. savolainen jäntevyys kritiikin kohteeksi:

Savon kansalta [...] puuttuu luonteen jäntewyyttä, luonteen lujutta”. [...] samoin, eiköhän tuossakin ole vähän liikaa, kun puhuja sanoo: ”Savon kansalta puuttuu oikeuden ja totuuden tuntoa”? Rouwa C. sanoi, että tämä savolaisen luonteen epärehellisyys on vaikea parantaa. [...] Laiskuuden eli weltituden syntiin arwelee Rouwa C. olewan syinä: ”ehkä joku omittisuus ruumiin rakennuksessa”, ”ehkä liian wahwa ja waikeasti sulawa ruoka” (ylensyöminen), ”ehkä ilmanalakin”, ”ja wiimein aiwan warmasti yhteiselmän puute”. (Savo 8.4.1886:2; Savo 10.4.1886:2)

Kirjoituksessa viitataan tyypillisiin rotuun liittyviin diskursseihin savolaisten ominaisuuksiin. Huomattavaa on myös se, että kirjoituksessa savolaisten laiskuuden syyksi nähdään Snellmanin tapaan yhteiselämän eli sivistyksen puute sekä Linnèn mukaisesti ravinnon vaikutus ja ilmasto. Canth huomauttaa kirjoituksessaan, että rautatien tuoma sivistys pystyisi pelastamaan savolaiset tuosta laiskuuden perisynnistä (Savo 8.4.1886:2).

Kalevalalla oli myös kansallishengen kannalta kansainvälisiä merkityksiä. Sen myötä Suomi ja suomalaiset pääsivät sivistyneiden maiden ja kansojen huomioon ja se oli nostanut Suomen kansan henkisen kyvyn muiden maiden kansojen silmissä korkeammalle. Kalevalan tuomasta positiivisesta julkisuudesta huolimatta suomalaiset nähtiin tanskalaisen silmin mustalaisten sukulaisina, *joilla on mustalaisten silmät ja mustalaisten werta puolittain suwussa* (Savo 5.6.1888:1). Venäläisten mielestä suomalaiset olivat taas köyhä ja vähemmän kehittynyt kansarotu, joka oli varustettu vähällä ja heikolla älyllä. Eräs kirjoittaja mainitseekin, että ei ole ensimmäinen kerta kun Suomen kansaa ”*Turanilaisen*” sukuperän vuoksi halveksitaan. (Savo 14.9.1885:2.) Suomalaisista löydetään eroja myös ruotsalaisiin nähden. Ruotsalaisten kerrotaan olevan iloisia kun taas suomalaiset olivat totisia ja juroja. Suomesta kyllä löytyy iloisia ja ystävällisiä ihmisiä, mutta nämä olivat ruotsalaista sukujuurta. (Savo 4.4.1884:1.)

Savon palstoilla pyrittiin tekemään myös selvä ero ruotsalaisten ja suomalaisten välille. Sekä länsi että itä nähtiin muukalaisina, mutta lännen muukalaisuus heikensi suomalaisia idän muukalaisia kohtaan. Ruotsalaiset olivat muukalaisia ja viikinkien perillisiä (Savo 20.9.1881:3; Savo 11.1.1884:1.) Siikalan (1996:145–146) mukaan sellaiset suuret kansat, jotka olivat tunteneet itsensä jo pitkään vahvaksi kansaksi sekä olivat saaneet paljon kontakteja, suhtautuivat usein suvaitsevaisemmin muihin kansoihin. Suomalainen puolustuskannalla oleva kulttuuri oli sulkeutunut ja vieraita torjuva. Sulkeutuneisuuteen liittyi lisäksi kansallinen alemmuuden kompleksi, jota pyrittiin Savon palstoilla paikkaamaan Kalevalaan liittyvillä myyteillä.

5.3 Etnografinen tutkimus

Suomalaisille ei voitu luoda merkittävää historiallista menneisyyttä sukulaisuussuhteella antiikin kreikkalaisten kanssa. Tällöin omat sukujuuret tuli etsiä lähempää oman rahvaan parista. Kansallisuusaatteen tärkeäksi rakennusaineeksi ja levittäjiksi nousivat tällöin historia ja kansanperinne sen eri muodoissa. Perinteistä löydettyjen kansallisten symbolien avulla kansakunta pystyi vahvistamaan identiteettiään muiden kansakuntien joukossa. (Räsänen 1989:14.) Kansan identiteetin kannalta tärkeäksi asiaksi Savossa nousi, kuten jo edellä mainittiin, Kalevalan runous, jonka kunniaksi toivottiin pidettävän kansanjuhlia. Juhlien tarkoituksena oli herättää eloon harrastus ja rakkaus muinaisiin runoihin. Vasta Kalevalan käytön myötä taiteessa ja kulttuurissa tulisi tosi kansallista. Runojen kautta Suomen kansa oppii tuntemaan oman maailman katsantoa. Ainoastaan tämän kautta kansassa syntyi oma itsenäisyys, jonka myötä kansa pystyi erottamaan ulkopuolelta tulevista vaikutteista omat ja itselleen vieraat ainekset. (Savo 10.4.1885:2.) Kansanperinteiden kautta pyrittiin näin ollen suojautumaan mahdollisia uhkia vastaan. Kiinnostus oman kulttuurin on katsottukin kohoavan sen myötä jos jokin uhkasi kansakunnan identiteettiä ja olemassaoloa tai etnistä identiteettiä ja paikallista kulttuuria. 1880-luvulla uhiksi sivistyneistä saattoi kokea Euroopasta virranneet liberaaliset aatteet, jotka kansa pystyi ottamaan vastaan vasta silloin, kun se tunsi oman kansallisen kulttuurinsa. (Räsänen 1989:22.) Kansanrunous toimi tällöin identiteettiä vahvistavana tekijänä.

Kansanrunouden lisäksi Savossa korostettiin alkuperäisen kansan tuntemisen tärkeyttä. Ylioppilaita kehoitetaan matkustelemaan kesällä ympäri Suomea ja tutustumaan kansan elämään:

Mutta ennen kaikkia matkusti hän oppiakseen isänmaataan ja kansaansa tuntemaan, perehtyäkseen kansan kieleen ja tapoihin, tutustuakseen talonpojan oloihin ja sen katsontakantaan. Suuri olikin hänellä hyöty matkoistaan. Hänen näköpiirinsä laajeni huomaamaan kaikkea sitä omituisuutta ja ihanuutta, joka sydänmaan saloilla piilee, hän näki Suomen talonpojan eri osissa maata sen alkuperäisissä, jokapäiväisissä oloissa, hän kuuli sen mehukasta kieltä ja pani mieleensä kaikki. Sillä tavalla kasvoi hänessä palava rakkaus Suomen kansaan, sillä tavalla sai hän ylykettä uhraamaan

elämänsä sen onneksi ja menestykseksi, sillä tavalla kasvoi hänestä mies, joka kaiken ikänsä sitten koetti raiwata talonpojalle tietä suurempaan sivistykseen ja keihtää hänen kieltäjänsä waikeampiin tehtäwiin. [...] Syrjä-tietä käwelledä ja metsäkyllissä kuljeksiessä sattuu eteen monet näöt, jotka luowat ennen aawistamattoman walon kansan ja sen alojen tuntemiseen. [...] Sentähden me kehoittamalla kehoittasimme kaikkia nuoria, joilla waan wähänkään aikaa lienee, käyttämään sitä matkustuksien tekemiseen kansan parihin, käymään eri osissa Suomennientä, wierailemaan milloin tuolla milloin täällä ja tutustumaan talonpojan maailmaan. (Savo 7.6.1887:2.)

Kansallishengen aate suoranaisesti vaati ihmisiä tutustumaan talonpoikaiseen elämään. Snellmanin mukaan suomalaisen eliitin asema kansaa kohtaan voitiin verrata sortajien ja sorrettujen väliseen asemaan. Näiden kahden välillä ei ollut positiivista yhteyttä, jota yliopistossa opiskelevien ja rahvaiden välinen yhteys olisi voinut tuottaa ja ilmentää. (Lahtinen 2006:81.) Toisaalta Snellman korosti, että kansakunta rakentui sivistyneistön edustaman yleisen kulttuuriperinnön ja autenttisen kansankulttuurin varaan. Sivistyneistö levitti kansan elämäntapaa ja kulttuuria eteenpäin eurooppalaisille esikuville perustuvien kirjallisuuksien kautta. Snellmanin ajatusten mukaisesti kansankulttuuri oli yläluokan kokemuseräisellä ja paikkansapitävällä tavalla luotua kulttuuria. (Karkama 1989:11–14.) Juuri tähän ideologiaan Savon kirjoituksella pyrittiinkin vetoamaan. Kansan kulttuurin kerääminen ja siitä tiedottaminen oli ylemmän säätyluokan tehtävä, jota tuettiin erilaisilla apurahoilla (Savo 4.4.1882:3; Savo 14.4.1882:3). Talonpoikaista esi-neistöä haluttiin myös esitellä näyttelyissä, jotka olivat isänmaallisia hankkeita (Savo 2.6.1882:3).

6. YHTEINEN KIELI

Romanttisen kansallisuusajattelun mukaisesti kieltä pidettiin kansan perimmäisenä kriteerinä. Kielen on myös katsottu olevan joko suoraan tai epäsuorasti yhteydessä muihin kulttuuriin liittyviin piirteisiin, kuten taiteeseen, ajatteluun ja toimintamalleihin. Esimerkiksi flaamilaisen kirjallisuuden seuran motoksi nousi vuonna 1836 sanonta *De Tael is Gansh Het Volk* (Kieli on koko kansa). Suomalaisuuden piirissä kieleen liittyväksi tärkeäksi diskurssiksi nousi lausahdus ”Yksi kieli- yksi mieli”, josta muodostui myös Savon kielikysymykseen liittyvä pääajatus. (Saukkonen 2005:99; ks myös Heath & Boreham 2000.)

Savossa kielen tärkeimmiksi tarkoituseriaateiksi nousivat yhtenäisyyden tunteen ja sivistyksen levittäminen. Samalla suomalaisesta kansallishengestä luotiin etnisyyteen perustuvaa kansallishenkeä. Suomalaiset erotettiin Savon palstoilla jyrkästi ruotsalaisista ja ruotsinkielisistä. Savossa myös kritisoitiin ja hyökättiin muita lehtiä vastaan sen vuoksi, että he eivät ottaneet tarpeeksi kantaa kielikysymyksiin. Lehdissä myös väiteltiin siitä kenellä on oikeus kirjoittaa valtiopäivien kieliasetus ratkaisussa. Erityisesti Savon hyökkäyksen kohteeksi joutui Uusi Suometar, joka oli puolestaan arvostellut muita lehtiä samoista asioista (Savo 19.4.1887; Savo 1.6.1885).

6.1 Yksi kieli, yksi mieli Väinön kansan soinnuttaa

Ruotsalaisuus ja ruotsinkieli koettiin Savossa uhaksi suomalaiselle kulttuurille. Ruotsinkielestä kirjoitettiin yleisesti hyvin negatiivisin diskurssein. Se oli sekä hapatusta että rikkaruoho suomalaisten puhetavassa. Kieli sai myös muukalaisuuden leiman ja sitä pidettiin viikinkien kielenä. (Savo 8.4.1881:1; Savo 15.1.1883:2; Savo 11.1.1884:1.) Pahimpana seurauksena sivistyneiden vieraskielisyydestä pidettiin kansan heikkoutta ja alttiutta muukalaisuutta kohtaan. Sivistyneistö unohti helpommin oman kansallisuutensa ja oli alttiimpi vieraille vaikutteille kuin luonnontilassa oleva kansa, joka rakasti

omaa kieltänsä ja vanhoja tapojaan. Kansallistunnon heikkous ilmeni siinä, että suomalaiset eivät uskaltaneet käyttää omaa kieltään ulkomailla ja häpesivät näin ollen suomalaisuuttaan. Ruotsinkieliset olivat saaneet kotimaastaan lähtiessään evääksi liian heikon kansallistunnon. Jos he olisivat omaksuneen kansankielen, ei heidän tarvitsisi hävetä kieltään ja kansallisuuttaan ulkomailla. (Savo 20.9.1881:3.) Snellman oli myös huomannut suomalaisten oman kielen häpeämisen ja halveksumisen sekä ruotsinkielisten muukalaisuuden. Hänen mukaan talonpojatkin yrittivät kohota vertaistensa yläpuolelle käyttämällä ruotsinkieltä. Ruotsinkielinen sivistyneistö puolestaan jäi eksoottiseksi kasviuonekasviksi, joka ei juurtunut Suomenmaan multa. (Jalava 2006:115.)

Puhutun kielen lisäksi muukalaisuutta osoittivat vierasperäiset sukunimet. Niin tieteen kuin käytännön alalla tapahtuneiden merkkitöiden suomalainen alkuperä jäi vierasperäisten nimien vuoksi varjoon. Monien sekä ruotsin että suomenkielellä ilmestyneiden kirjojen tekijät oletettiin olevan ruotsalaisia vaikka se olivatkin ”puhdasta suomalaista sukujuurta”. Suomen kansalla ei katsottu olevan varaa menettää muukalaisille sitä kunniaa, jonka he olivat saaneet suomalaisten miesten toimen ja nerouden kautta. (Savo 26.9.1883:1.)

Ruotsinkielinen säätyläistö ja virkamiehistö koettiin myös uhaksi suomalaista yksimielisyyttä ja yhteisöllisyyden tunnetta kohtaan. Ruotsinkielinen virkamiehistö ei toiminut kansan puolella niin kauan, kun se puhui ruotsinkieltä. Vasta suomenkielen kautta virkamiehet pystyivät tuntemaan oikeaa velvollisuutta suomalaista väestöä kohtaan. Jos virkamies ei rakastanut kansansa kieltä, pysyi hän vieraana niin kansalle, sen tunteille kuin mielellekin. (Savo 29.4.1881:2.) Vierasta kieltä puhuvia virkamiehiä sekä herrasväkeä kohtaan osoitettiin ennakkoluuloja. Heihin ei luotettu ja heidän rehellistä kansanhallintaa epäiltiin. (Savo 16.9.1881:3.) Yksimielisyydestä oli erään kirjoituksen mukaan turha puhua niin kauan kun varsinainen kansan kieli oli sivistyneille ala-arvoista:

Sivistyneen säädyn täytyy suomalaistua, sen täytyy tuntea itsensä yhteisen kansan kanssa samaksi kansallisuudeksi. Muuten owat kaikki wäitökset yksimielisyydestä turhaa puhetta. Soimatkoon kansan äänen kannattajia siten puoluekiihkoiksi tai miksi hywänsä, niin täytyy niiden edelleenkin waatia tuon kipeimmän epäkohdan ”perinjuurista” parannusta. Sitä waatii

jokainen kansallisesti ajatteleva wilpitön isänmaan rakastaja ja kansan yhteistä parasta harrastawa suomalainen. (Savo 26.4.1881:1.)

Kielen ajateltiin myös pienentävän säätyläisten ja rahvaan välillä vallitsevaa eroa, jonka myötä molemminpuolinen luottamus kasvaisi. Todellisen arvon ja luotettavuuden ajateltiin kasvavan herrasväkeä kohtaan jos virkamiespiiri omaksuisi suomenkielen. Silloin virkamiehiä ei enää vihattaisi eikä pelättäisi, vaan heitä rakastettaisiin ja kunnioitettaisiin arvoisana kansalaisveljenä. (Savo 20.9.1881:3; Savo 3.1.1883:1.)

Savon kirjoituksista on huomattavissa kansallishengen kannalta sekä kahtia jakavia että yhdistäviä tekijöitä. Renvall olikin maininnut vuoden 1841 Morgonbladissa, että Suomen kansa jakautui äidinkielen perusteella kahteen vastakkaiseen vihamieliseen osaan: herrasväkeen ja rahvaaseen. Tämä aiheutti kateutta, epäluuloa ja ynseyttä, joka esti hyödyllisen yhteistyön. (Jalava 2006:133.) Kansallinen yhtenäisyys ja tämän myötä yhtenäinen kansallishenki oli Savon mukaan mahdollista saavuttaa Snellmanin ajatusten tavoin kansallistamalla, eli käytännössä suomenkielistämällä, ruotsinkielinen sivistyneistö. Ruotsinkielisten säätyläisten suomenkielistäminen ei tarkoittanut ainoastaan kielisuhteiden muuttamista, vaan sen avulla pyrittiin murtamaan säätyjen etuoikeuksiin perustuva yhteiskunta luokkayhteiskunnaksi. (Jalava 2006:114; Lahtinen 2006:99.) Kielestä tuli tällöin myös vallankäytön väline. Sen kautta pyrittiin saamaan ylivalta ruotsinkielisestä kulttuurista ja murentamaan se joko kokonaan tai pienentämään hyvin marginaaliseksi ryhmäksi. Ruotsinkieliset pystyttiin sulkemaan kielen avulla Suomen kansan ja sen oman kulttuurillisen identiteetin ulkopuolelle. Kahtiajakoasetelma koettiin myös toisaalta ongelmallisena. Suomen kansakunta oli liian pieni ollakseen hengen ja mielen puolesta jaettu. Se oli myös liian pieni voidakseen säilyttää valtiollisen asemansa ilman yhtenäistä henkeä ja kieltä. (Savo 30.4.1880:1.) Yhtenäinen kieli oli siis myös valtiollisen elämän perusta ja kantoi näin ollen poliittisia merkityksiä. Kieleen liittyvät diskurssit käsittelivät sekä viranomaisten ja alamaisten suhteita että kansallisuuskäsityksen hyväksymistä koskevia poliittisia kysymyksiä, joka yhdisti kielen ja kansan sekä edellytti yleistä suomalaistumista solidaarisuuden osoituksena kansan syville riveille. (ks. Klinge 1997b:297.)

6.2 Kieli tekee sivistyksen

Nuorsuomalaisten aiheuttama kieleen liittyvä kiivas keskustelu ja polemiikki aiheuttivat Kemppisen mukaan romanttisen fennomanian särkymisen. Kielikysymyksestä tuli älymystön poliittisia mielipiteitä jakava tekijä ja samalla siitä pyrittiin tekemään kansan sivistämisen väline. Kielen sivistävä voiman ongelmallisuus heijastui kuitenkin 1800-luvun puolessa välissä sensuurin muodossa. Huolenaiheen oli, että rahvas omaksuisi vallankumouksellisia oppeja kansan pariin levitetyistä lentolehtisistä, sanomalehdistä ja teoksista. Tämä oli yksi takaisku fennomaaneille, jotka pyrkivät luomaan ns. sanataiteen avulla suomenkielistä kulttuuria ja sivistyneistöä. (Kemppinen 2001:65, 92–94.) Sensuurin yhtenä tarkoituksena olikin fennomanian leviämisen estäminen. Sananvalvonta alkoi kuitenkin lieventyä 1850-luvun puolivälissä Krimin sodan myötä. (Tommila 1988:104.) Valtiollisen sensuurin höllennettyä nuorfennomaanien itsesensuuri pääsi voimaan. Sensuurin ja kritiikin kohteeksi joutui ruotsinkieli, jolla ei katsottu olevan sivistävää vaikutusta. Se sivistys, joka ei ollut kansallista, ei voinut myöskään olla todellista inhimillistä sivistystä. Vieraalla kielellä annettu opillinen sivistys oli pintapuolista. (Savo 1.6.1883:2.) Snellman korostaakin, että kansan itsenäinen sivistys on tuotava itsensä julki kansan omalla kielellä. (Snellman 2002:30.) Samoilla linjoilla jatkettiin myös Savossa:

[...] se sisällinen siwistys, jonka ehtona on suullinen ja kirjallinen sananwaihto, helpommin lewiää kansassa, jos tämän oma kieli on sen wälikappaleena, kuin jos siksi käytettä wierasta kieltä. Ja jos ”kansa” ei tunne muuta kieltä kuin omansa, niin täytynee kai sitä pitää ainoana sen siwistuksen edistimenä. [...] sillä kieli tekee siwistuksen, eikä siwistys kieltä! [...] Mutta kotimaisen ruotsinkielisen kirjallisuuden erinomainen köyhyys todistaa tarpeeksi, etteiwät siwistyneet tiedä eikä tahdo mitään, joka ansaitsisi julkituoda, s.o. jolla olisi voimaa pukeutua minkään inhimillisen kielen muotoon, muuten kuin seuralörpötyksenä ja kouluopetuksessa. Muuta jos siwistynyt luokka, [...] wähitellen woipi omistaa Suomen kielen wälikappaleeksensa, niin kehittyä kielikin huomaamatta itsestään, kun näin tämä kieli, ainakin yleisessä opetuksessa on päässyt siwistuksen wälittäjäksi. (Savo 2.1.1880:1–2.)

Yrjö Koskinen myös huomauttaa Kuopiossa pitämässään puheessa, että suuremmallekin kansalle kuin Suomelle olisi ajan myötä surmaksi jos korkeampi oppi ja sivistys

pysyisivät kansan enemmistölle vieraana ja vierasmuotoisena. Koskisen mielestä mikään kansallinen kirjallisuus ei voi päästä kukoistukseen ilman kansan kieltä, eikä mikään kansallinen henki voi varttua jos ei se saman kielen soinnulla saa levitä sydäimestä sydämeen. (Savo 30.4.1880:1.)

Kirjallisuus oli yksi areena, jota pidettiin tärkeänä sivistyksen välittäjänä. Lassila antaa kirjasuomelle pyhän kielen merkityksen kahdesta syystä. Ensinnäkin se oli enemmistölle kirkon kieltä ja toiseksi romantiikan ja snellmanilaisuuden mukaisesti se toimi kansanhengen ilmaisijana ja kansallisuuden kantavana pilarina. Suomenkielinen kirjallisuus toimi 1800-luvulla ensisijaisesti kansan opettamisen ja sivistämisen välineenä. (Lassila 2000:9.) Samalla tavalla kirjallisuus toimi Savon palstoilla sivistyksen välikappaleena (Savo 22.4.1881:3). Suomenkielisillä uskonnollisilla kirjoilla, kuten Uudella Testamentilla ja rukouskirjoilla sekä isänmaallisilla teoksilla, kuten Maamme kirjalla, Välskärin kertomuksilla sekä kansanvalistusseuran kirjoilla oli sotilaisiin siveellistäviä ja jalostuttavia vaikutuksia (Savo 17.1.1882:1). Runoudella oli puolestaan ylentävästi ja sivistävästi vaikuttava voima ja kauniit isänmaalliset laulut herättivät nuorisossa isänmaanrakkautta. (Savo 23.4.1884:1.) Tosin suomenkielellä kerrottiin painettavan myös ”kaikenlaista roskakirjallisuutta”, joka oli vaaraksi sivistykselle ja henkiselle terveydelle. Muista maista levisi myös sivistyksen nimissä epäuskon ja epäsideellisyyden myrkkyä. (Savo 27.4.1883:2.) Sivistävän kirjallisuuden rinnalle alkoi ilmestyä viihdyttävää kirjallisuutta, joka koettiin uhaksi pyhää kieltä vastaan. Aleksis Kiven toiminnan myötä suomenkielinen kirjallisuus alkoi itsenäistyä ja vapautua. Kiven Seitsemässä veljeksessä Suomen pyhä kieli karnevalisoitiin niin kirkon kuin kansallisen eliitin näkökulmasta. (Lassila 2000:10.) Savon kirjoituksilla selvästi pyrittiin taistelemaan pyhän kielen vastaista kirjallisuutta vastaan nimeämällä sivistävät kirjat ja kehoittamalla lukemaan niitä. Sensuurin aikainen pelko rahvaan ymmärtämättömyydestä kummitteli edelleen mielessä ja rahvaaseen ei vielä luotettu tarpeeksi. Kieli ei tästä näkökulmasta katsottuna toiminutkaan yksin sivistyksen välineenä vaan sen vaikutus oli riippuvaista ylemmästä yhteiskuntaluokasta. Sivistyneistö ja fennomaanit toimivat ns. vallan vahtikoirina ja määrittelivät sen mistä kansallishengen tukipilarit syntyivät.

7 SIVISTYS

Sivistys oli Tengströmin mukaan Suomen kansan kulttuurille elin ehto. Pohjolan karussa ilmastossa kansan olemassaolon edellytyksenä oli sivistyksen voitto. Työteliäisyyteen, kestävyYTEEN ja voimien uhraukseen tarvittiin elävää tietoisuutta siitä, että kansallinen yksilöllisyys oli välttämätön edellytys sielujen ehdottomien vaatimusten tyydyttämiseksi. Kansallisessa kehityksessä vaadittiin säätyläisten aktiivista työtä kansallisen kulttuurin elvyttämiseen ja jalostamiseen. Sivistämisessä tarvittiin näin ollen yläluokkaa. Snellmanin mielestä ainoastaan ruotsinkielisellä sivistyneistöllä oli heidän tietojensa, taitojensa ja asemansa ansiosta mahdollisuus edistää kansallista kulttuuria. (Jalava 2006:45, 144.) Eliittien annettiin ymmärtää olevan viimekädessä riippuvaisia sivistymättömästä rahvaasta ja heidän hyväksyvistä tai torjuvasta suhtautumisestaan ylimpiin luokkiin ja ympäröivään yhteiskuntaan. Sivistyneistön tuli toimia eturivin taistelijoina ja edistää yhteiskunnalle ja näin ollen myös kansalle hyödyllisiä parannuksia. Käytännössä kansanmielisen sivistyneistön tehtäväksi tuli kansallisen kulttuurin kehittäminen sana- ja kuvataiteen, kansalliskirjallisuuden, opettamisen ja puhumisen sekä erityisesti tieteen kautta. Sivistyneistön velvollisuutena oli valvoa juuri sitä sivistyksen pääomaa, jota heillä oli eniten. (Kemppinen 2001:197–198, 201; ks. myös Ruutu 1980:88–89.)

Sivistys otettiin 1800-luvun yhteiskunnassa varsinaiseksi kansalaisuuden mitaksi, jonka kautta porvarillinen yhteiskunta pyrki säätelemään vapautta. Sivistyneistöllä oli oikeus määritellä milloin kansa saavutti kansallisuudelle vaadittavan kehitysasteen. Mikäli ylemmän luokan odotuksia ei täytetty, niin vikaa voitiin etsiä kansan alamittaisuudesta ja sivistyksen puutteesta. Kansan oli kuitenkin mahdotonta saavuttaa sivistyneistön asettamia mittapuita. Sitä mukaa kun kansa sivistyi, etsittiin uusia puutteita sen elämästä ja tavoista. (Ollila 1993:48.)

7.1 Sivistys on kansamme voima ja kalliin omaisuus

Sivistys kytkettiin Savossa koko kansakunnan olemassa oloon. Sivistyksen kautta ihmiskunta pystyi kehittymään ja edistymään. Tämä oli kansakuntien historiallinen tehtävä. (Savo 18.6.1883:2.) Sivistyksen ei siis odotettu tuottavan tulosta yhdessä yössä. Oikea sivistys, eli ihmisolennon tosi siveys ja mielen jalous, oli pitkäaikainen prosessi ja vuosisatojen hedelmä, jonka eteen kehoitettiin tekemään työtä. (Savo 14.4.1888:2.)

Yhdeksi kansakunnan itsenäisyyteen liittyväksi merkittäväksi diskurssiksi nousi myös turva ja puolustaminen, joka esiintyi sekä yhteiskunnallisella että yksilöllisellä tasolla. Sivistys koettiin turvaksi kansan itsenäisyyttä ja kansallisuutta kohtaan. Kansan valistuminen oli koko kansallisuuden ja vapaan olemuksen tuki ja turva: ”*jos kansamme itsenäisyys ja kansallisuus joutuisivat oikein kowain koetuksen alaisiksi, niin eipä siinä auttaisi muu kuin kansan siivistys, sitä voimaa ei voi mikään walta sortaa eikä kukistaa*”. Kirjoituksessa uhka omaa itsenäisyyttä ja kansallisuutta kohtaan tulee ruotsalaisten osalta, jotka haluavat säilyttää maan olot ruotsalaisina. Eräässä kirjoituksessa mainitaankin, että mitä puhtaampi siveellinen henki kansassa vallitsee, sitä vähemmän on vaaraa ”sisällisen turvallisuuden häiriöistä”. (Savo 16.4.1880:1; 2.1.1884:2.) Suomalaisen sivistys ei kuitenkaan vielä ollut tarpeeksi vahva kestääkseen oletettuja ja mahdollisia uhkia. Tämä vaadittava sivistys oli mahdollista saavuttaa niin kansanvalistusseuran kuin kansakoulujen kautta. (Savo 28.1.1885.)

Kirjoituksissa käytetty puolustusideologia kytkeytyi kiinteästi eurooppalaiseen nationalismiin. Ajatus kansan syvien rivien sivistämisestä ja vihollisen vallan heikentämisestä juontaa juurensa 1800-luvun alun Napoleonin sodankäyntiin, jolloin hän nöyryytti ja murskasi Preussin sekä muut saksalaiset valtiot. Vuonna 1864 Preussi puolestaan valloitti Tanskan, jolloin Tanskassa ryhdyttiin vaatimaan sivistyksellistä nousua. Sivistyksen kautta oli voitettava se, mikä oli alueellisesti menetetty. Yrjö Koskinen vertasi Suomen tilannetta Tanskaan ja mainitsi, että pienten kansojen väkevyys ja voima oli hengen jänteveydessä. Sillä he pystyivät paikkaamaan vähälukuisuutensa. (Wuorenrinne 1991:167–168.)

Vapaan olemuksen diskurssilla on voitu puolestaan viestittää demokratian ajatuksia. Se on voinut toimia kritiikkinä 1800-luvun sivistyneistön autokratiaa vastaan. Sivistyksen tuoman vapaan olemuksen kautta kansa halusi päästä irti sivistyneistön määräävästä vallasta. Tämä oli mahdollista vasta sitten, kun kansa oli nostettu sivistyksellisesti samalle tasolle kuin yläluokka.

7.1.1 Sivistystä sarkanutun alla

Sivistystä käsiteltiin puolustusasenteen lisäksi Savossa me-hengen näkökulmasta ja me – muut diskurssien kautta. Talonpoikien hyvän kansallissivistyksen avulla oli mahdollista saada maalle sellainen aarre, jota monet rikkaat valtiot kadehtivat (Savo 24.1.1883:1). Suomalaisten sivistys nähtiin myös parempana kuin venäläisten sivistys kun taas naissivistyksessä Suomi oli muita maita jäljessä. (Savo 11.7.1883:1; Savo 14.9.1885:2.)

Sivistyksen avulla pyrittiin tehdä pesäeroa myös köyhien ja rikkaiden välille. Köyhimmän kansaluokan jäsenet olivat tottuneet paheisiin olojensa tähden, sillä he olivat osattomia opista. Kerjäämisestä ei hyvää opittu (Savo 20.1.1882:3). Kuopion kirjeen vaihtaja huomauttaa, että on olemassa sellaisia mielipiteitä, jonka mukaan sarkanutun, eli talonpoikaiskansan, alla ei voi olla valistusta. (Savo 15.1.1883:1). Sivistymätön ihminen saatettiin alentaa jopa eläimen tasolle jolla ei ollut omaa ihmisarvoa:

maamies [...] harwoin woi ymmärtää ja käyttää säätynsä suuria etuisuuksia. Taitamattomuus ryöstää häneltä melkein kaikki sen edut, taikausko tukahduttaa hänen terävän ymmärryksensä. Hän tekee työt ja raataa kilpaa juhtansa kanssa; waan kun hän kerran on ansainnut leipänsä, niin tuntee hän harwoin mitään halua ja kaipausta korkeampaan, jalompaan nautintoon, ymmärryksensä ja sydämensä siwistämiseen. [...] Tosin on hänen hankkiminen kaikki, mitä hänen ruumiinsa hoitoon ja ylläpitoon kuuluu, waan kaikki muut hetket owat käytettävät sydämen ja sielun siwistämiseen ja jalostuttamiseen. Luonto kappaleen ensi kutsumus on rawinnon hankkiminen itsellensä, sen kokoaminen talwen waraksi ja sopiwan asunnon ja turwapaikan etsiminen ja rakentaminen. Ihminen taas, joka koko elinaikansa wiettää paljaastaan työn-teossa ja maallisen toimeentulonsa hankkimisessa, huolimatta mistään muusta, muistamatta pitää huolta hen-

kensä rawinnosta, alentaa itsensä luontokappaleen rinnalle tässä suhteessa. Hän kokonaan ylönkatsoo, halpana pitää ja jalkoihinsa tallaa oman ihmisarwonsa. (Savo 10.9.1880:2–3.)

Köyhäinhoitolaitos poisti sellaiset olennot, jotka eivät tienneet itseään ihmisiksi ja korotti kurjina ja raukkoina kohdellut ihmiset ihmiskunnan jäseniksi ja isänmaataan rakastaviksi kansalaisiksi (Savo 3.9.1880:1). Ihmisen eläimellistäminen myötäilee Snellmanin näkemystä siitä, että ihminen on luonnostaan lähellä eläintä ja omaa kyvyttömyyden sekä avuttomuuden. Kyvytön olemus osoittaa, että hänet täytyy sivistää ja harjoittaa kaikkeen. Snellman myös huomauttaa, että yhtä hyvin talonpoika voi olla sivistynyt ja laakeriseppeleen saanut opinharjoittaja voi olla vailla sivistystä. Talonpoika voi omassa elinympäristössään pyrkiä käsittämään ajan hengen ja opinharjoittaja voi tottumuksesta, turhamaisuudesta yms. hautautua oppineeseen tutkimukseen tietämättä ajanhengestä. Sivistyksen aines voi olla olemassa jokaisessa yhteiskuntaluokassa tai se voi puuttua jokaisesta. (Snellman 1991: 73–76.) Negatiivisten diskurssien käytöllä on voinut olla myös käänteisen psykologian merkityksiä. Eläimellisyyden metaforilla on voitu levittää sivistyneistön keskuuteen mielikuvia sivistyksen tärkeydestä. Eräässä kirjoituksessa mainitaankin, että Suomen kansaa ylistävät miehet ovat nähneet kansaa ainoastaan saarnastuolista. He eivät tunne kansan velttoutta, laiskuutta, taitamattomuutta ja paheita. Jos he tuntisivat ne, pitäisivät he työn tekemistä kansan sivistyksen hyväksi isänmaan rakkauteen. (Savo 2.9.1888:3.)

Savossa kehoitettiin myös suoraan niin kansakoulun opettajattaria kuin muitakin todellista hyvää harrastavia sivistyneitä naisia opettamaan talollisille ja torppareille siisteyttä. Sivistyksen tuoma puhtauden käsitys antaisi paikkakunnan asumuksista hyvän kuvan matkustaville sekä ulkomaalaisille. Kodin tuli järjestää niin ettei se häpäisisi isänmaata ja kansaa ja jotta ulkomaalaiset eivät saisi häpeäpilkkaa Suomen oloista matkakertomuksiinsa. (Savo 4.7.1883:1.) Sivistys oli näin ollen kansan isänmaallinen velvollisuus ja sen kautta voitiin rakentaa omaa identiteettiä muihin kansoihin nähden. Puhtauden ja sivistyksen ideologian kautta suomalainen kansa pystyi olemaan tasavertainen sivistyneiden maiden kanssa.

7.1.2 Taloudelliseen rikkauteen

Kansallishengen vaatimukset kytkettiin 1800-luvulla läheisesti maan talouselämään ja kansallisen sivistyksen edistämiseen (Liikanen 2005:230–231). Niin kansojen kuin yksityistenkin onni katsottiin riippuvan sekä henkisestä että aineellisesta vauraudesta. Lisäksi siveelliset pyrinnot toimivat edistyttävinä tekijöinä aineellisissa elatuskeinoissa. (Savo 16.1.1880:3; Savo 23.1.1880:3.) Yhteiskunnan huonompiosaisten sivistämisen yhtenä tarkoituksena oli saada heille taloudellisesti siedettävät elinolot. Alaluokkien taloudellisten ongelmien parantaminen oli yhtenä tekijänä yhteiskunnallisen kansallistoiminnan ja tätä kautta onnellisemman yhteiskunnan syntymiseen. (Klinge 1997b:134.) Savossa kerrotaan toimeentulon suoranaisesti riippuvan kehittyneessä yhteiskunnassa opista ja tiedosta. Ajatuksen mukaisesti talonpojalla oli mahdollisuus sivistyksen ja opin kautta aineelliseen hyötyyn. Se maanviljelijä, joka ei hankkinut niin itselleen kuin lapsillensa tarpeellista oppia ja tietoa, köyhdytti itsensä, lapsensa ja lapsenlapsensa. (Savo 27.4.1883:2.) Talonpoikien keskuudessa esiintyi kuitenkin usein nurjamielisyyttä ja vastusteluja uusien oppien suhteen. Uusien oppien hyväksymistä yritettiin perustella Raamattuun viittaavilla näkemyksillä, joissa kehoitettiin edistymiseen. Suurimpina syinä elinkeinon rappeutumiseen olivat vanhat isännät, jotka eivät sallineet mitään muutoksia. Parempi elinkeino vaati sivistyksen ja teollisuuden tarpeellisuuden ymmärtämistä. (Savo 4.4.1883:3.)

Työmiehet ja heidän sivistyksen puute ei kuitenkaan ollut yksin syyllinen köyhyyteen. Syntipukkeja etsittiin sivistyneiden joukosta sillä sivistynyt luokka oli antanut heille huonoa esimerkkiä säästävydestä:

Kun siivistynyt sääty, jolla pitäisi olla kehittyneempi ajatus-voima, kuitenkin tulevaisuutta muistamatta menettää kaiken ansionsa ja vielä vähän enemmänkin, niin älköön myöskään työmiehen saamattomuutta ja tahdon weltoutta luettako hänen yksin wiaksi. (Savo 19.6.1886:2.)

Kirjoitus toimi kritiikkinä sivistyneistön velvollisuuksia kohtaan. Kemppiseen (2001:196) mukaan Yrjö Koskisen ajatuksiin kuului, että tavalliselle ihmiselle, rahvail-

le, työmiehille ja talollisille, kannustavaksi tekijäksi rehellisyyteen ja toimeliaisuuteen riitti sivistyneiden oman esimerkin näyttäminen.

Koko kansaa ja savolaisia koskettavaksi sivistyksen tekijäksi nousi Savossa rautatie ja sen myötä taloudellinen vauraus. Minna Canth toivoi myös, että savolainen laiskuuden perisynti katoaisi rautatien myötä (Savo 8.4.1886:2). Rautatie veisi Savoa lähemmäksi sivistysmaailmaa. Pohjanmaalla rautatie oli synnyttänyt suuria yhtiömeijereitä ja Savossa oli karjanhoito ruvennut kohoamaan. Rautatien myötä toivottiin myös saatavan apua suoviljelykseen, joka kohottaisi maakunnan nousuun. (Savo 28.9.1889:2.) Ennen rautatietä Savo ja Kuopio sekä sen ympäröivät seutukunnat joutuivat olemaan sivistyksen ulkopuolella. Tämän vuoksi niin kauppa, maanviljelys, karjanhoito, pienempi teollisuus ja tehdasliike eivät pystyneet kehittymään. Rautatien katsottiin pystyvän parantavan Savon senhetkisiä aineellisia ja henkisiä oloja. (Savo 28.1.1886:1.)

7.2 Sivistyksen välineet

Sivistyneistö ei ollut vielä 1800-luvun lopulla suoranaudessa kanssakäymisessä rahvaan kanssa, joten sivistyksen välineiksi sekä luokkien välisiksi kosketuspinnoina nousivat mm. koululaitos, nuorisoseuraliike, maalaisväestön osuustoimintaliike, kansankirjastot ja kansanvalistusseura sekä erilaiset kansanriennot, kuten kansantajuiset luennot ja kansanjuhlat. 1880-luvulta lähtien useimmissa pitäjissä alkoi olla seminaarista kansansivistysaatteita saaneita kansakoulunopettajia, jotka toimivat maalaiskunnissa monipuolisesti sivistys- ja muiden edistysrientojen virittäjinä ja ylläpitäjinä. (Ruutu 1980:93; Kansanvalistusseura 2006).

Savossa sivistyksen tärkeiksi välittäjiksi nousivat kansanrientojen, äitien ja hengellisyiden lisäksi sanomalehdet, joiden kerrottiin sisältävän paljon sivistykseen kuuluvia asioita. Niissä esiteltiin miten sivistyksen alla toimitaan ja on toimittava, jotta se voidaan saavuttaa. Sanomalehden lukemisen katsottiin tarjoavan yleisesti aineellisia ja käytännöllisiä hyötyjä sekä hengellisiä etuja. (Savo 12.1.1885:1–2.)

7.2.1 Kansanriennot

Savossa erilaisten kansanrientojen viettämisen merkitys liitettiin vahvasti sivistyksen ideologiaan, joka oli tarjolla jokaiselle kansakerrokselle. Kansanvaltion sivistämisen edellytyksenä pidettiin 1800-luvun Euroopassa koko kansan sivistymistä. Yrjö Kosken mukaan sivistyksen piti levitä ja juurtua koko kansaan ja jokaiseen sen jäseneseen. Jyrkkä raja-aita sivistyneen säädyn ja rahvaan välillä tuli kukistaa ja rahvas oli nostettava sivistyksen tasolle. (Yrjö-Koskinen 1994: 560–572.) Kansallisaatteen varsinainen perustus laskettiin vasta sitten, kun se sai laskea juurensa kansan keskuuteen (Savo 18.7.1883:2). Mm. työväenliikkeen tehtäväksi kerrottiin Savossa sivistyksen sekä siiveellisen ja kansallisen yhteishengen levittäminen alempiin kerroksiin, eli työkansan kurjimpiinkin olentoihin, joiden keskuudessa sitä ei vielä tunnettu (Savo 27.1.1887:1). Kansallisteatteri luettiin kuuluvaksi tehokkaimpiin kansan sivistyslaitoksiin, jonka tehtävänä oli levittää sivistystä kaikkiin kansaluokkiin niin laajalle kun vain oli mahdollista. Sen olemassaolo oli kansallisuuden elämälle yksi välttämättömyysohjeita. Todellisen kansallisteatterin kautta kansasta tulisi kansallinen ja vähävarainen kansa pystyisi edistymään ja itsenäistymään. (Savo 21.1.1881:1; Savo 29.9.1882:1.) Kansanvalitusseuran tarkoituksena oli puolestaan hankkia tyydytystä tiedonhalulle ja ravintoa niille henkille tarpeille, joita kansan syvissä riveissä oli. Se oli alkupäivistään saakka vaikuttanut kansan sivistyksen kohottamiseen ja vuosi vuodelta se oli yhä enemmän ja enemmän jakanut valoa kansan keskuuteen. (Savo 18.1.1881:1.)

Pienissä kunnissa ja vähävaraisimpien keskuudessa sivistystä levitettiin luku-yhtiöiden ja lainakirjastojen kautta (Savo 22.4.1881:3; Savo 16.6.1884:2.) Sivistyksen välittämistä pidettiin siis tärkeänä vaikka siihen ei aina välttämättä ollut taloudellisista tai muista syistä mahdollisuutta. Iisalimesta erotetussa Rutakon seurakunnassa ei ollut pappia eikä kansakoulua. Seurakunnan alueelta löytyi kuitenkin yksi vähäinen valkeuden eli sivistyksen välikappale, lainakirjasto, joka oli herättänyt monessa lukemiseen haluttomassa ihmisessä halua lukemaan. (Savo 22.4.1881:3.) Takamailla, jossa sivistyttävää nautintoa oli tarjolla vain harvoin toimivat kansan sivistämisen välineinä kansantajuiset luennot (Savo 4.7.1883:2).

Savon sivistyskehotuksissa painotettiin myös voimakkaasti ihmisen henkisen sivistyksen kehittymistä laulurientojen kautta. Samalla korostettiin romantiikan ajan ns. yksilöllistä kaunosieluisuutta, joka oli ristiriidassa Snellmanin konkreettisen sivistyksen kanssa. (ks. Snellman 1991:73–82 ja Tuomisto 1991:39.)

Laulu ja soitto, jos säilyttävät oikean, totisen, s.o. kansallisen laatunsa, jolleivät, niinkuin usein tapahtuu ylen wienon siwistyksen piirissä, ole jähmettynyttä kuorta waan, ääniainesten konstikasta liikettä, joka erillän-sä sydäimestä ja tunteesta kutkuttaa korwaa, laulu ja soitto silloin owat werraton mielialan ja tunteiden siwistyttäjä, säwelten hieno walta kun tunkeutuu sydämeen, palauttaa siinä sitä eheyttä ja tasapainoa, minkä elämän huolet ja käytännöllisten askareitten raskas taakka on saattanut rikkoo. (Savo 16.6.1884:2.)

Kirjoituksessa käytetään sivistyksestä runebergiläisiä diskursseja, joilla pyritään luomaan lempeää idyllimäistä tunnelmaa. Samalla tekstistä myös huokuu sivistyksen, soiton ja laulun, uudistava voima, jonka avulla kansa pystyy kantamaan taas Saarijärven Paavon tavoin askareittensa raskasta taakkaa. Laajempaan kontekstiin kytkettynä sivistyksellä pyrittiin myös välittämään yhtenäistä kansallista voimaa, jonka avulla Suomen kansa pystyi kohtaamaan niin yksilölliset kuin valtiollisetkin uhat. Uhkiksi koettiin mm. raa`at ja epäsiiveelliset huvitukset, joita vastaan puolustauduttiin sivistävillä kansanjuhilla ja lauluseuroilla (Savo 24.1.1883:2). Kansanjuhlat koettiin yleisesti isänmaallisiksi jalostuttaviksi välikappaleiksi (Savo 3.6.1885:1).

7.2.2 Äideissä sivistyksen ja kasvatuksen voima

Kehtolauluissa, äitiemme lauluissa, mikä kaswattawa woima niissä! Mikä ohjaaja, mikä hyvä haltijatar koko elämäksi on tuo kauneuden unelma, minkä äiti aikaisin elämän aamuhetkillä kätkee lapsen sydämeen, siellä itumaan, siellä hedelmiä kerran kantamaan. Niin kuin maamies luulee edullisimmaksi kylwää siemen peltohonsa sumuisena päiwänä, niin on arwaamaton arwo kylwöllä ihmisen sieluun silloin kuin wahwa sumu wielä peittää elämän aamun. Äidin helmassa opittu säwel olkoon se woima, millä ihminen wastedes käsittää kaiken sen, mikä on kaunista maailmassa. Ja kun ikää on karttunut, kun lapsesta on tullut nuorukainen, mikä kaswattawa woima silloin säwelissä, kuinka runsaasti tulee silloin täl-

tä taholta se tunteitten innostus, jota paitsi kasvattaja epätoivoisena tais-
telee aineellisten kiihkojen waltaa vastaan nuorison sydämessä! (Savo
16.6.1884:2.)

Savon kirjoituksessa kiteytetään hyvin yhteen 1800-luvulla vallinnut käsitys naisten ja äitien asemasta kansan kasvatuksessa. Sivistyneistönaisten aktiivisuutta kansanvalistus-toiminnassa perusteltiin ajatuksella, että naisilla oli oma tehtävä kansakunnan rakenta-misessa (Ollila 1993:30). Snellman huomasi myös äitien merkityksen yhteiskunnalli-sella tasolla. Naiset vaikuttivat siihen millaisia yhteiskunnan jäseniä lapsista varttuu. Mikäli nainen ei jostain syystä voinut perustaa omaa ydinperhettään tuli hänen toteut-taa kutsumustaan orpojen ja muiden yhteiskunnan kovaosaisten jäsenten parissa. (Jala-va 2006:173.) Lönnrot puolestaan kytki naisten sivistämiskysymyksen laajempaan so-siaaliseen kontekstiin. Väärin kasvatetut hienostonaiset antavat itsestään vain suuren-moisen kuvan lähimmäisten silmissä, kun heidän pitäisi todellisen tehtävänsä mukaan viihdyttää ja kaunistaa elämää. Lönnrot kuunteli mieluummin sivistymättömän talon-poikaisnaisen puhteita siitä, mistä hän ymmärsi kuin paremman naisen arvioita romaa-neista ja novelleista sekä kommentteja yhteiskuntaan liittyvistä asioista. (Lönnrot 1990:197–198.) Lönnrotin mukaisesti Savon palstoilla varoitettiin myös vääränlaisesta sivistyksestä, joka näkyi mm. koreiden ulkomaalaisten ja muotivaatteiden sekä muiden koristuksien käyttämisenä ja herrasväen pukeutumistyylin matkimisena (Savo 5.4.1881:3; 31.1.1882:3).

Sivistyneistönaiset halusivat laajentaa naisten toimintakenttää kodin ulkopuolelle koko yhteiskuntaan, jossa oli myös naisille tehtäviä ja velvollisuuksia. (Ollila 1993:31). Nai-set eivät olleet ainoastaan perheen vaan myös koko kansan ja yhteiskunnan sieluja. Äitien ja papistojen vaikutuksesta kansa oli päässyt samalle asteelle muiden sivistys-kansojen kanssa (Savo 19.4.1888:2). Samoin sukujen onni ja Suomen tulevaisuus kat-sottiin olevan suoranaisesti riippuvainen naisista. Äidit ja naiset eivät kuitenkaan pys-tyneet luonnostaan levittämään sivistystä perheen parissa vaan heitäkin tuli sivistää. Tämän vuoksi koettiin tärkeäksi järjestää tytöille ja naisille sivistävää kouluopetusta, luentoja sekä levittää kasvatuspillisiä kirjoja (ks. esim. Savo 1.4.1881:3; Savo 11.7.1883:1–2; Savo 10.1.1888:3.) Kansanvalistus alkoi saada 1800-luvun lopulla rin-nalleen ns. vapaata aikuiskasvatusta, jonka mukaan aikuisilla oli mahdollisuus saada

vapaan tahdon mukaisesti sivistystä. (Tuomisto 1991:36–37.) Vapaan sivistyksen saannin tärkeys oli huomattu myös Savon palstoilla. Naisen vapaa kilpailu tiedon alalla ajateltiin edistävän ihmiskuntaa tiedossa, siveydessä ja varallisuudessa (Savo 17.4.1888:2).

7.2.3 Hengellisyiden kautta sivistykseen

Sensuuriasetuksessa kiinnitettiin jo huomiota siihen, että uskonnollinen kirjallisuus oli rahvaalle soveliaista ja sivistävää kirjallisuutta (ks. Tommila 1988:104–105; Westman 1982:121). Kuten luvussa 5.2 kerrottiin, suomenkieli koettiin pitkälti 1800-luvulla kirkollisen merkityksensä vuoksi pyhänä kielenä. Aleksis Kivi kuitenkin yhdisti uskonnollisen kielen kansan puhekielen kanssa ja siirsi hengellisyiden käsitettä uudelle uralle. (Lassila 2000:9.) Hengellisyiden tärkeimpinä välittäjinä toimivat 1800-luvulla sekä kirjallisuus että papistot, joiden yksinkertaisuus ja harmonia jalostui taloudellisuus-konnolliseksi esimerkillisyydeksi ja kansan valistamisen tahdoksi. 1800-luvulla papisto oli läheisessä kosketuksessa maalaisväestön eli varsinaisen kansan kanssa, jonka vuoksi heidän oli helppo viedä uskonnollista sivistyssanomaa kansan keskuuteen. Kirkko toimi alun perin maaseudulla yleisenä organisaationa, jossa hengelliset ja maalliset asiat yhdistyivät. 1860-luvulla tapahtunut kirkon irrottaminen sekä kunnista että koululaitoksesta teki kirkosta pelkästään uskonnollisen järjestelmän. Kirkon ja koululaitoksen erottamisen myötä kirkko ei enää pystynyt olemaan ainoana kasvatuksen, valistuksen ja sivistyksen välikappaleen. Kuitenkin papiston merkitys sivistyksen välittäjinä pidettiin tärkeänä kirkon ja koulun sekä kunnan erottamisen jälkeen. Esimerkiksi Aleksis Kiven Nummisuutareissa pyrkii herrasväessä palvellut Martta välittämään mm. pappilakulttuurin ihanteita miehelleen ja pojilleen (Klinge 2002:235–239, 263).

Savon palstoilla papit tunnustettiin vielä vuonna 1888 tärkeiksi sivistyksen välittäjiksi (Savo 19.4.1888:2). Kirjastojen ja kansakouluopettajien toivottiin kuitenkin jatkavan kirkon välittämää valistustyötä. Seurakunnan toivottiin valitsevan kirjastonsa johtoon ja hoitajiksi sellaisia ymmärtäväisiä ja kristillismielisiä miehiä, jotka osaisivat valita oikeanlaisia kirjoja. Koulun johtokunnan kehoitettiin puolestaan valitsemaan sellaisia

opettajia, jotka seminaarissa olivat osoittaneet hyvää edistystä uskonopissa. (Savo 27.4.1883:2.)

Hengellinen oppi esitettiin Savossa ihmisen kehittymisen valossa suhteessa itseensä ja ympäröivään maailmaan. Kristillisten uskonoppien kautta ihmisen ymmärrys ja näköpiiri laajeni ja selveni sekä hän pystyi vastaanottamaan erilaisia tietoja ilman, että ne vaarantaisivat häntä. Oppi ei kuitenkaan voinut yksistään pitää ihmistä poissa paheiden ja turmeluksen tieltä, vaan tähän vaikuttivat myös Jumalan ja omantunnon seuraaminen. (Savo 27.4.1883:2.) Sivistys oli vain ulkokultaisuutta jos siihen ei liittynyt Jumalan pelkoa ja rakkautta (Savo 17.9.1883:2). Hengellisyyden ja kristillisen kirjallisuuden kautta pystyttiin myös saavuttamaan perhe-elämään ja kotiin oikea onnellinen ”olo ja elo”. Hengellisyyden kautta oli lisäksi mahdollista oppia yksimielisyyttä, rakkauden rauhallisuutta ja suloista suosiota toinen toistaan kohtaan kaikissa töissä ja toimissa. (Savo 22.4.1881:3.) Hengellisellä valistuksella pyrittiin näin ollen viestittämään kollektiivisen hyvän käsitettä niin perhe- kuin yhteiskuntaelämässä. Sopusoinnun ja toisten kunnioittamisen kautta pystyttiin luomaan järjestyksellinen ja solidaarinen kansakunta.

8 YHTEENVETO

Savon tavoitteena oli olla sekä kieleltään että mieleltään kansallishenkinen sanomalehti. Sen toimittajapiiriin kuului nuorsuomalaisia ja vuodesta 1887 lähtien Savo siirtyi radikaalien nuorsuomalaisten uudistuslinjalle. Nuorsuomalaisten liberaalinen linja alkoi jossain määrin näkyä toimittajavaihdosten myötä uudenlaisina ajatuksina mm. luonnon ja naisten kouluttamisen osalta. Tutkimusajankohtana Savo oli luonteeltaan valistava, opettava ja sivistykseen sekä kieleen keskittynyt lehti. Kansallishengen aatteita Savossa pyrittiin levittämään perinteisten 1800-luvun ajatusten mukaisesti luonnon, historian, kielen ja sivistyksen kautta. Kaikkiin näihin kytkettiin kollektiivista yhteisöllisyyden, jäntevyyden ja puolustuksellisuuden ideologiaa. Niin luontokuvauksissa kuin historiallisissa kertomuksissa ja kieleen liittyvissä teksteissä käytettiin voimakkaasti taisteluun viittaavia diskursseja. Suomalaista kansaa kehoitettiin puolustamaan jokaiselta taholla ulkoa päin tulevia uhkia vastaan. Motivointikohteina käytettiin sekä menneestä ajasta että kirjallisuudesta heränneitä sankarimyyttejä.

Tutkimusajankohtana Savon vanhat toimittajat levittivät luontokuvausten kautta runebergiläisen estetiikan ja jäntevyyden aatteita. Kirjoituksissa käytettiin pohjoisen maiseman esteettisiä diskursseja niin lempeässä kuin karussa merkityksessä. Romanttisen idyllin rinnalla luonto esitettiin karuna ja kurjuutta aiheuttavana pohjolana. Idyllimäisillä luontokuvauksilla pyrittiin tuomaan esille suomalaisten yhteinen symbolinen maisema sekä ihmisen yksilöllisempi alkuperäisyys ja syvin olemus. Luonnon kautta luokkaerot pystyttiin pyyhkimään pois ja jokaisella oli yhteiskunnallisesta asemasta huolimatta mahdollisuus kokea voimakkaita tunteita ja aistia luonnon ylevyyttä. Sen kautta ihmisellä oli myös mahdollisuus päästä jumalalliseen yhteyteen. Luonnon romantisoituneet diskurssit saivat symbolisia merkityksiä ja kansallismaiseman metaforiset piirteet koettiin pikemminkin kansallisen tilan toivotuiksi ominaisuuksiksi kuin todellisiksi näkymiksi. Tältä kannalta voidaan myös tarkastella Savon majesteettisuuden ja voimalisuuden diskursseja. Merta vastaan taisteleviin kuusiin ja kiviin liitettiin jälleen puolustusideologiaa. Kansan toivottiin puolustavan Suomea samalla tavalla jättiläismäisenä aavalta mereltä puhaltavia myrskyjä vastaan.

Runebergiläisen maisemaideologian vastineeksi Savossa liitettiin Snellmanin käsityksien mukaisesti maisemaan ja luontoon talouteen liittyviä diskursseja. Suomalainen ”maisemataulussa” käytettiin metsien, vaarojen ja vesistöjen lisäksi ilmaisuja viljavainioista, ryytimaista, puistoista ja rakennuksista. Toimittajanvaihdosten myötä romanttinen luonto alkoi menettää merkityksensä ja kirjoituksissa kuvailtiin kasvavassa määrin rakennettua ympäristöä. Yhteiskunnallisen kehityksen ja liberalististen ajatusten myötä niin rakennukset kuin rautatietkin alettiin mieltää yhdeksi osaksi suomalaista maisemaa. Tämän lisäksi Savon uudistuvaa linjaa puolsi myös kirjoitus, jossa luonnolle annettiin dramaattisen symbolismin piirteitä, joita vanhojen toimittajien aikana ei vielä ilmennyt. Kansallishengen käsitettä alettiin selvästi Savossa laajentaa perinteisistä uomistaan uusille linjoille.

Luontokertomuksien lisäksi Savon vanhat toimittajat pitivät oman maan historian tuntemusta kansallishengen kannalta tärkeänä asiana. Sotien esittäminen sai isänmaallisia merkityksiä ja kansalaisia kehoitettiin aktiivisesti taistelemaan isänmaansa puolesta. Taistelutahtoa nostatettiin Kalevalan myyttien kautta. Kalevalan diskurssit toimivat yhteisen identiteetin rakennusaineena, johon ladattiin koko kansakunnan syvin olemus uskonnosta historiaan. Sen kautta välitettiin kalevalaiseen kansaan kuuluvia urhoollisuuden, sitkeyden ja jäntevyyden mielikuvia ja siihen ladattiin myös kansainvälisiä merkityksiä. Kalevala oli nostanut Suomen ja suomalaiset sivistyneiden maiden huomioon ja kohottanut Suomen kansan henkisen kyvyn muiden maiden kansojen silmissä korkeammalle. Kalevalan runous vaikutti myös positiivisella tavalla taiteeseen ja kansan itsenäisyyteen. Vasta kalevalaisen runouden myötä taiteesta ja kulttuurista tuli tosikansallisia ja ainoastaan sen kautta kansassa syntyi oma itsenäisyys. Kalevalan korostaminen sai Savossa näin ollen eräänlaisen kansallisen itsetunnon kohotusvälineen merkityksen.

Kalevalaan liittyvien positiivisten mielikuvien lisäksi suomalaiset esitettiin Savossa negatiivisten diskurssien kautta liittämällä ne mustalaisiin, köyhiin, vähä-älyisiin ja Turinilaiseen sukuun kuuluviksi. Me henkeä ja omaa itsetuntoa pyrittiin puolestaan pönkittämään tekemällä pesäeroa ruotsalaisiin, jotka olivat muukalaisia ja viikinkien perillisiä. Oman alkuperäisen kansan tuntemisen tärkeyttä taas korostettiin kehottamalla

ylioppilaita matkustelemaan kesällä ympäri Suomea ja tutustumaan kansan elämään. Kehotuksien tarkoituksena oli saada yläluokka lähemmäksi kansaa, jotta he pystyivät tuottamaan kokemusperäisellä ja paikkansapitävällä tavalla luotua kansankulttuuria. Savo kirjoitukset kohdistuivat näiltä osin siis sivistyneistöön, jonka käsissä oli kansallisen kulttuurin ja kansallishengen luominen ja ylläpitäminen.

Sivistyneistöä ja kansaa pyrittiin yhdistämään Savossa myös kielen osalta. Mielenkiintoiseksi asiaksi nousi tutkimusajankohtana se, että vanhojen toimittajien aikana käytiin kiivaampaa keskustelua kielikysymyksestä kuin uusien toimittajien aikana. Kirjoituksista sai sen kuvan, että vanhat toimittajat vaativat pikemminkin jyrkempää kielimuutosta kuin uudet toimittajat. Tommilan mukaan uudet toimittajat vaativat jyrkkää muutosta suomen kielen asemaan (ks. luku 1.4.2). Vanhat toimittajat ottivat myös kantaa siihen millä tavalla Suomettaressa käsiteltiin kielikysymyksestä ja kritisoivat heidän laimeuttaan.

Suurimmaksi diskurssiksi Savossa nousi kielikysymyksessä käsite ”Yksi kieli – yksi mieli”. Yhteinen suomenkielen käyttö sai kansallistuntoon liittyviä merkityksiä. Sen avulla pystyttiin puolustautumaan vieraita vaikutteita vastaan ja se nosti kansallista itsetuntoa. Suomen kieleen liittyvissä kirjoituksissa asetettiin myös sivistyneistö ja kansa vastakkain. Suomalaiset käytännössä jaettiin Savossa esitettyjen diskurssien perusteella kansallishengeltään kahteen ryhmään: herrasväkeen ja rahvaisiin, joiden välillä vallitsi epäluuloisuutta ja vihamielisyyttä. Virkamiehet eivät toimineet kansanpuolella niin kauan kun he puhuivat ruotsinkieltä. Vasta suomenkielen kautta he tunsivat velvollisuutta kansaansa kohtaan. Suomen kielen kautta kansa ei vihaisi ja pelkäisi virkamiehiä, vaan heitä rakastettaisiin ja kunnioitettaisiin. Kieli sai näin ollen Savossa kansallisuuskäsityksen hyväksymistä koskevia poliittisia merkityksiä. Edellytyksenä tälle oli kuitenkin yleinen suomalaistuminen, mikä osoitti solidaarisuutta kansan syviin riveihin.

Kieli liitettiin Savossa edelleen läheisesti sivistyksen yhteyteen. Fennomaanien yhtenä tavoitteena oli luoda sanataiteen avulla suomenkielistä kulttuuria ja sivistyneistöä. Kielen ja sivistyksenkin osalta ruotsinkieli ja suomenkieli asetettiin vastadiskursseihin. Ruotsinkielellä ei ollut sivistävää vaikutusta eikä sen sivistys ollut kansallista. Suomen-

kielisellä kirjallisuudella oli puolestaan sivistäviä ja jalostuttavia vaikutuksia. Sivistävän kirjallisuuden määrittelemisen kuvasti Savossa pelkoa rahvaan ymmärtämättömyydestä erilaisia kirjallisuuksia kohtaan sekä ylemmän luokan asemaan sivistyksen vahtikoirana. Sivistyneistön velvollisuutena oli valvoa sen sivistyksen pääomaa, jota heillä oli eniten.

Sivistys esitettiin Savon palstoilla myös aiemmin mainitun puolustusideologian valossa. Sivistys oli turva sekä kansan itsenäisyyttä että kansallisuutta kohtaan, joka ei kuitenkaan Suomessa ollut vielä Savon mukaan tarpeeksi vahva. Vaadittavan sivistyksen levitysvälineiksi muodostuivat Savossa sanomalehdet, kansanriennot, äidit ja hengellisyys. Kansanrientojen avulla pystyttiin välittämään sivistyksen sanomaa jokaiselle kansakerokselle. Äitien merkitys sivistyksen välikappaleina huomattiin jo ennen Savon toimittajan vaihdosta. Nuorfennomaanien myötä ryhdyttiin korostamaan voimakkaasti äitien ja naisten kouluttamisen tärkeyttä. Vanhojen toimittajien aikana ilmeni jopa ennakkoluuloja siitä pystyvätkö naiset erottamaan oikean sivistyksen väärästä sivistyksestä.

Sivistykseen liittyvät kirjoitukset yhdistettiin pitkälti talonpoikaistoon ja köyhälistöön, joita kuvailtiin verrattain negatiivisin diskurssein. Sivistyksen myötä heidät voitiin kohottaa ihmiskunnan jäseniksi ja isänmaataan rakastaviksi kansalaisiksi. Negatiivisten diskurssien ja suoran kehottamisen kautta Savo pyrki saamaan säätyläiset kiinnostumaan talonpoikien sivistämisestä. Köyhälistön ja talonpoikien sivistämispyrkimyksistä ilmeni taloudellispoliittisia merkityksiä. Niin kansojen kuin yksityistenkin onni kerrottiin riippuvan henkisen vaurauden lisäksi aineellisesta vauraudesta. Suomen väestö koostui suurimmaksi osaksi maatalousväestöstä ja talonpojista, jolloin heidän taloudellinen menestys vaikutti koko kansan taloudelliseen hyvinvointiin. Tosin sivistyneet asetettiin myös vastuuseen alempien luokkien köyhyydestä. Esimerkillään he olivat ohjannet kansaa tuhlaavaisuuteen. Taloudellisten pyrkimyksien lisäksi sivistys sai kansainvälisiä merkityksiä. Sivistyksellä ja puhtaudella voitiin säilyttää häpeämättömyys ulkomaalaisten silmissä ja sen kautta voitiin rakentaa omaa identiteettiä muihin kansoihin nähden.

Savon kirjoitukset erityisesti vanhojen toimittajien aikakautena myötäilivät vanhoillis-suomalaisten ajatuksia maisemasta, historiasta, kielestä ja sivistyksestä kansallishengen välittäjinä. Uusien toimittajien myötä Savon kansallishengen käsite sai yhteiskunnallisten muutosten ja liberalististen ajatusten mukaisesti uusia linjoja. Savon painotus oli kirjoitusten ja toimittajien yhteiskunnallisen aseman perusteella selvästi ylhäältä alaspäin kulkevaa valistustyötä. Sivistyneistöä kehoitettiin, neuvottiin ja opetettiin kansallishengen aatteisiin. Heille myös teroitettiin kansallishengen välittämisen tärkeyttä. Yhtenäinen kansallishenki yhdistettiin kollektiivisuuden ja solidaarisuuden käsitteisiin. Yhtenäisen sopusoinnun kautta oli mahdollista luoda järjestyksellinen ja solidaarinen kansakunta, joka pystyi ottamaan vastaan myös sen ulkopuolelta tulevat uhat ilman että se järkyttäisi kansallista identiteettiä. Vanhoillisfennomaanisista piirteistä huolimatta Savon suomalaisuuslinja oli alkanut näin ollen saada poliittisia nationalismiin piirteitä ja sen kansallishenki yhdistettiin osaksi ylhäältä alaspäin asetettuja poliittisia pyrkimyksiä.

LÄHTEET

Lehdistölähteet:

Saima 11.7.1844

Savo 1.1.1880, 2.1.1880, 16.1.1880, 23.1.1880, 16.4.1880, 30.4.1880, 4.6.1880, 3.9.1880, 10.9.1880, 17.9.1880, 4.1.1881, 14.1.1881, 18.1.1881, 21.1.1881, 1.4.1881, 5.4.1881, 8.4.1881, 22.4.1881, 26.4.1881, 29.4.1881, 3.6.1881, 7.6.1881, 10.6.1881, 6.9.1881, 16.9.1881, 20.9.1881, 10.1.1882, 17.1.1882, 20.1.1882, 31.1.1882, 4.4.1882, 14.4.1882, 2.6.1882, 12.9.1882, 29.9.1882, 3.1.1883, 12.1.1883, 15.1.1883, 24.1.1883, 4.4.1883, 27.4.1883, 1.6.1883, 4.6.1883, 18.6.1883, 25.6.1883, 4.7.1883, 11.7.1883, 18.7.1883, 23.7.1883, 17.9.1883, 24.9.1883, 26.9.1883, 28.9.1883, 2.1.1884, 11.1.1884, 4.4.1884, 9.4.1884, 23.4.1884, 25.4.1884, 30.4.1884, 16.6.1884, 12.1.1885, 23.1.1885, 28.1.1885, 10.4.1885, 1.6.1885, 3.6.1885, 14.9.1885, 28.1.1886, 8.4.1886, 10.4.1886, 19.6.1886, 28.9.1886, 27.1.1887, 19.4.1887, 7.6.1887, 10.1.1888, 14.4.1888, 17.4.1888, 19.4.1888, 5.6.1888, 28.6.1888, 2.9.1888, 8.1.1889, 24.9.1889, 26.9.1889, 28.9.1889.

Painetut lähteet:

Aalto, Teemu (1976). *Kansakunnan historia 4. Kansakunta kerää voimia*. Porvoo: WSOY.

Alapuro, Risto (1988). *State and Revolution in Finland*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

Alapuro, Risto (1997). *Suomen älymystö Venäjän varjossa*. Helsinki: Tammi.

Bauer, Martin W. (2000). Classical content analysis: a review, 131–151. Teoksessa: *Qualitative researching with text, image and sound. A practical handbook*. Toim. Martin W. Bauer & George Gaskell. London: Sage Publications Ltd.

Boberg, Henrik (2004). Mustaa valkoisella – näkökulma sanomalehtiin historiallisena lähteenä. *Lähde 1*, 39–49.

Cirlot, J. E. (2001). *A Dictionary of Symbolism*. London: Routledge

Dann, Otto (1991). Begriffe und Typen des Nationalen in der frühen Neuzeit, 56–73. Teoksessa: *Nationale und kulturelle Identität. Studien zur Entwicklung des kollektiven Bewusstseins in der Neuzeit*. Toim. Bernhard Giesen. Frankfurt am Main: Suhrkamp

- Eskola, Jari & Juha Suoranta (2001). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Jyväskylä: Gummerus Oy.
- Fairclough, Norman (1997). *Miten media puhuu*. Tampere: Vastapaino.
- Forsman, Jaakko & J. A. Wecksell, I. Havu, Hannes Salovaara (1926). *Pieni tietosanakirja 2. Isopurje-Maskotti*. Helsinki: Otava
- Gee, James Paul (1999). *Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method*. London; New York: Routledge.
- Giesen, Bernhard (1991). Einleitung, 9–11. Teoksessa: *Nationale und kulturelle Identität. Studien zur Entwicklung des kollektiven Bewusstseins in der Neuzeit*. Toim. Bernhard Giesen. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Haaparanta, Leila & Ilkka Niiniluoto (1986). *Johdatus tieteelliseen ajatteluun*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Habermas, Jürgen (2004). *Julkisuuden rakennemuutos. Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta*. Tampere: Vastapaino
- Halila, Aimo (1980). Koulutusyhteiskunnan alku, 165–185. Teoksessa: *Suomen kulttuuri historia 2. Autonomian aika*. Toim. Päiviö Tommila, Aimo Rietala & Veikko Kallio. Autonomian aika. Porvoo: WSOY.
- Hall, Stuart (1999). *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.
- Heath, Duncan & Judy Boreham (2007). *Introducing romanticism*. USA: Totem Books.
- Hemäus, Pertti (1995). Opettaako journalistia Siperia vai tieto-oppi?, 27–70. Teoksessa: *Tieto-opista mediapeliin – journalismin tutkimuksen näkökulmia*. Toim. Elin Sana. Juva: WSOY.
- Hroch, Miroslav (2006). National romanticism, 4–18. Teoksessa: *National Romanticism: Formation of National Movements*. Toim. Balázs Trencsényi & Michal Kopecek. Herndon, VA, USA: Central European University Press.
- Hunt, Jockelyn (1998). *The French revolution*. Florence, KY, USA: Routledge
- Häyrynen, Maunu (2005). *Kuvitettu maa. Suomen kansallisen maisemakuvaston rakentuminen*. Espoo: Frenckellin kirjapaino
- Immonen, Kari (1988). Jäikö suomalainen historiografia junasta?, 7–15. Teoksessa: *Tieteen historia – Tieteen kritiikki*. Toim. Kari Immonen. Turku: Turun yliopiston offsetpaino.
- Jalava, Marja (2006). *J.V. Snellman. Mies ja suurmies*. Helsinki: Tammi

- Karkama, Pertti (1989). *J.V. Snellmanin kirjallisuuspolitiikka*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura
- Karkama, Pertti (2002). Oppinut mies kansan asialla. Elias Lönnrot ja aatteet, 15–38. Teoksessa: *Lönnrotin hengessä 2002*. Toim. Pekka Laaksonen & Ulla Piela. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura
- Kangaspunta, Seppo (2001). *Johdatus media-analyysiin*. Internetix-oppimateriaali. Lainattu 20.3.2008: <http://www.internetix.fi/opinnot/opintojaksot/0viestinta/medi-analyysi/johdatus/index.htm>
- Kansanvalistusseura (2006). *Rahvaan sivistämistä, kulttuurin harrastamista, opetuksen kehittämistä*. Lainattu 12.5.2008: <http://www.kansanvalistusseura.fi/?action=arkisto&RYHMA=6&ID=18&valittu=3>
- Kemiläinen, Aira (1993). *Suomalaiset, outo pohjolan kansa. Rotuteoriat ja kansallinen identiteetti*. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Kemppainen, Seppo (2004). Matti Klinge: Poliittinen Runeberg. *Turun Sanomat*, 12.3.2004. Lainattu 29.6.2008: <http://www.turunsanomat.fi/kulttuuri/arvostelut/?ts=1,3:2019:0:0,4:107:0:0:0;4:61:0:0:0;4:85:31:1:2004-03-12;4:100:0:0:0;4:99:0:0:0;4:87:0:0:0;4:62:0:0:0;4:78:0:0:0;4:82:0:0:0,104:85:211125,1:0:0:0:0:0>
- Kemppinen, Lauri (2001). *Sivistys on Suomen elinehto. Yrjö Sakari Yrjö-Koskisen kasvatusajattelu ja koulutuspolitiikka vuosina 1850–1882*. Turku: Turun yliopisto.
- Kivikuru, Ullamaija (1995). Journalismin tutkimus, 93–120. Teoksessa: *Tieto-opista mediapeliin – journalismin tutkimuksen näkökulmia*. Toim. Elina Sana. Juva: WSOY
- Klinge, Matti (1980). Poliittisen ja kulttuurisen Suomen muodostaminen, 11–41. Teoksessa: *Suomen kulttuurihistoria 2*. Toim. Päiviö Tommila, Aimo Rietala & Veikko Kallio. Autonomian aika. Porvoo: WSOY.
- Klinge, Matti (1982). *Kaksi Suomea*. Keuruu: Otava.
- Klinge, Matti (1997a). *Kaukana ja kotona*. Espoo: Schildt.
- Klinge, Matti (1997b). *Keisarin Suomi*. Espoo: Schildt.
- Klinge, Matti (1998). *Idylli ja uhka. Topeliuksen aatteita ja politiikkaa*. Porvoo: WSOY.
- Klinge, Matti (2004a). Poliittinen Runeberg. *Suomen Historiallinen Seura. Jäsenlehti 1*, 6-7.

- Klinge, Matti (2004b). *Poliittinen Runeberg*. Helsinki: WSOY.
- Kohn, Hans (1994). Western and Eastern Nationalisms, 162-164. Teoksessa: *Nationalism*. Toim: John Hutchinson & Anthony D. Smith. Oxford: Oxford University Press
- Koistinen, Tero & Piret Kuuspere, Erkki Sevänen, Risto Turunen (1999). *Kaksi tietä nykyisyyteen. Tutkimuksia kirjallisuuden, kansallisuuden ja kansallisten liikkeiden suhteista Suomessa ja Virossa*. Helsinki. Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Koskimies, Rafael (1977). *Runebergin Suomi. Esseitä kansallisherätyksen vaiheilta*. Vaasa: Vaasa Oy.
- Krippendorff, Klaus (2004). *Content Analysis. An Introduction to Its Methodology*. Thousand Oaks, CA : Sage
- Kunnas, Tarmo (1993). Aatteellinen jäiden lähtö, 94–102. Teoksessa: *Suomalaisten tarina. 1. Heräämisen aika 1860–1900*. Toim. Jaakko Itälä. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Lahtinen, Mikko (2006). *Snellmanin Suomi*. Tampere: Vastapaino.
- Laine, Päivi (2003). Sanomalehden oppikirjoina, 85–122. Teoksessa: *Suomettaren helmoista. Tutkielmia 1800-luvun suomenkielestä*. Toim. Tommi Kurki, Päivi Laine & Arja Lampinen. Turku: Kirja-Aurora.
- Lassila, Pertti (2000). *Runoilija ja rumpali. Luonnon, ihmisten ja isänmaan suhteita suomalaisen kirjallisuuden romanttisessa perinteessä*. Pieksämäki: Rt-Print Oy.
- Liikanen, Ilkka (1995). *Fennomania ja kansa. Joukkojärjestäytymisen läpimurto ja Suomalaisen puolueen synty*. Helsinki: SHS
- Liikanen, Ilkka (2005). Kansallinen yhtenäisyys ja kansanvalta – suomalainen nationalismi, 222–245. Teoksessa: *Nationalismit*. Toim. Jussi Pakkasvirta & Pasi Saukonen. Helsinki: WSOY.
- Lönnrot, Elias (1980). *Matkat 1828–1844*. Espoo: Weilin + Göös.
- Lönnrot, Elias (1990). Märten Johan Lindfors 11.1.1843, 197–198. Teoksessa: *Elias Lönnrot Valitut teokset I. Kirjeet*. Toim. Raija Majamaa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lönnrot, Elias (1991). Esimiehen puhe Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vuosikokouksessa 16.3.1857, 472–475. Teoksessa: *Elias Lönnrot Valitut teokset 3. Kirjoitelmia ja lausumia*. Toim. Raija Majamaa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Malmberg, Tarmo (2004). Porvarillisen julkisuuden keskeneräinen projekti: Jürgen Habermas ja kriittinen mediatutkimus, 38–74. Teoksessa: *Mediatutkimuksen vaeltava teoria*. Toim. Tuomo Mörä, Inka Salovaara-Moring & Sanna Valtonen. Helsinki: Gaudeamus.
- Manninen, Juha (2000). *Valistus ja kansallinen identiteetti. Aatehistoriallinen tutkimus 1700-luvun Pohjolasta*. Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura.
- Mill, Stuart John (1861). *Considerations on Representative Government*. London: Parker, Son and Bourn.
- Nieminen, Hannu (2006). *Kansa seisoi loitompana. Kansallisen julkisuuden rakentuminen Suomessa 1809–1917*. Tampere: Vastapaino.
- Nurmio, Yrjö (1947). *Taistelu suomenkielen asemasta 1800-luvun puolivälissä*. Porvoo: WSOY.
- Ollila, Anne (1993). *Suomen kotien päivä valkenee*. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- Paasivirta, Juhani (1991). Suomi jäsentyy kansakuntana Eurooppaan. Kulttuurisuhteen 1800- ja 1900-luvuilla, 171–192. Teoksessa: *Suomi Euroopassa. Talous- ja kulttuurisuhteiden historia*. Toim. Mauno Jokipii. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy
- Palmgren, Raul (1976). *Suuri linja. Kansallisia tutkielmia*. Helsinki: Kansankulttuuri Oy.
- Pohjolan-Pirhonen, Helge (1973). *Kansakunnan Historia 3. Kansakunta löytää itsensä*. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Poteri, Eija (i.a.). *Viestintätieteiden julkaisutoiminta Suomessa - ja vähän pohjoismaisakin*. Lainattu 6.2.2008: [http://www.tay.fi/laitokset/tiedotus/opiskelu/P1_lukemisto /Poteri.pdf](http://www.tay.fi/laitokset/tiedotus/opiskelu/P1_lukemisto/Poteri.pdf)
- Raavila, Paavo (1997). *Finnish Literary Reader*. London: Routledge.
- Ruutu, Martti (1980). Kulttuurikehityksen yleislinjat, 65–134. Teoksessa: *Suomen kulttuuri historia 2. Autonomian aika*. Toim. Päiviö Tommila, Aimo Rietala & Veikko Kallio. Autonomian aika. Porvoo: WSOY.
- Räsänen, Matti (1989). Kansankulttuuri kansakunnan identiteetin rakennuspuuna, 10–28. Teoksessa: *Kansa kuvastimessa. Etnisyys ja identiteetit*. Toim. Teppo Korhonen & Matti Räsänen. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Saukkonen, Pasi (2005). Kansallinen identiteetti, 90–105. Teoksessa: *Nationalismit*. Toim. Jussi Pakkasvirta & Pasi Saukkonen. Helsinki: WSOY.

- Sevänen, Erkki (1999). Nationalismi ja kansakuntien muodostuminen luokittelevasta, vertailevasta ja historiallisesta näkökulmasta, 15–46. Teoksessa: *Kaksi tietä nykyisyyteen. Tutkimuksia kirjallisuuden, kansallisuuden ja kansallisten liikkeiden suhteista Suomessa ja Virossa*. Toim. Tero Koistinen. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Siikala, Anna-Leena (1996). Suomalaisuuden tulkintoja, 139–149. Teoksessa: *Olkamme siis Suomalaisia*. Toim. Pekka Laaksonen & Sirkka-Liisa Mettomäki. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Smith, Anthony D. (1989). *The Ethnic Origins of Nations*. Oxford: Blackwell
- Smith, Anthony D. (1991). *National Identity*. London: Penguin Books.
- Smith, Anthony D. (2001). *Nationalism: Theory, Ideology, History*. Oxford: Oxford University Press.
- Snellman, J.V. (1991). Sivistys ja yleishenki, 73–85. Teoksessa: *Valistus, sivistys, kasvatus*. Toim. Rainer Aaltonen & Jukka Tuomisto. Jyväskylä: Kansanvalistusseura.
- Snellman, J. V. (2002). *Kootut teokset*, 8. Päätoim. Raimo Savolainen. Helsinki: Opetusministeriö.
- Strauss, Anselm & Juliet Corbin (1990). *Basic Of Qualitative Research. Grounded Theory Procedures and Techniques*. London: Sage.
- Sulkunen, Irma (2004). Kirjallinen tiiliskivi Runebergista. *Tieteessä tapahtuu* 7. Lainattu 29.6.2008: <http://www.tieteessatapahtuu.fi/0704/sulkunen.pdf>.
- Suutala, Maria (1986). Luonto ja kansallinen itsekäsitys. Runeberg, Topelius ja Snellman suomalaisten luontosuhteen kuvaajina, 237–270. Teoksessa: *Hyöty, Sivistys ja Kansakunta*. Toim. Juha Manninen & Ilkka Paloluoto. Oulu: Pohjoinen.
- Syväoja, Hannu (1998). *Suomen tulevaisuuden näen. Nationalistinen traditio autonomian ajan historiallisessa romaanissa ja novellissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tommila, Päiviö (1988a). *Suomen lehdistön historia I*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Tommila, Päiviö (1988b). *Suomen lehdistön historia 6. Hakuteos Kotokulma-Savon lehti*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Tommila, Päiviö (1989). Mitä oli olla suomalainen 1800-luvun alkupuolella, 51–63. Teoksessa: *Herää Suomi. Suomalaisuusliikkeen historia*. Jyväskylä: Gummeruksen Kirjapaino Oy.

- Tommila, Päiviö & Raimo Salokangas (1989). *Sanomia kaikille: Suomen lehdistön historia*. Helsinki: Edita.
- Tuomi, Jouni & Anneli, Sarajärvi (2003). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tuomisto, Jukka (1991). Aikuiskasvatuksen peruskäsitteen historiallinen kehitys, 31–69. Teoksessa: *Valistus, sivistys, kasvatus*. Toim. Rainer Aaltonen & Jukka Tuomisto. Jyväskylä: Kansanvalistusseura.
- Turun Yliopisto (i.a.). *Mediatutkimuksen avainkäsitteitä*. Lainattu 6.2.2008: <http://media.utu.fi/avainsanoja.htm>
- Varis, Markku (2004). Morfologista tyyliä, ideologista sisältöä, 6-21. Teoksessa: *Lehtikieli tutkimuskohteena*. Toim. Markku Varis. Oulu: Oulun yliopiston paino.
- Varto, Juha (1992). *Laadullisen tutkimuksen metodologia*. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Vilkuna, Asko (1978). Suomalaisen kansankulttuurintutkimuksen vaiheita, 1–26. Teoksessa: *Kansallisten tieteiden ja kotiseuduntutkimuksen historiaa*. Toim. Asko Vilkuna & Veikko Anttila. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Virtanen, Matti (2001). *Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka*. Helsinki: SKS.
- Westman, Ulla-Stina (1982). Suomi rautakaudesta kulta-aikaan, 116–154. Teoksessa: *Lehdistö pohjoismaissa*. Toim. Bo Präntare. Porvoo: WSOY
- Wilenius, Reijo (1986). *Kolme näkijää ja tekijää Lönnrot, Runeberg, Snellman ja Suomen suunta*. Jyväskylä: Gummerus.
- von Wright, Georg Henrik (2002). Haminanlahden von Wrightit, 204-208. Teoksessa: *Suomen kulttuurihistoria 2. Tunne ja tieto*. Toim. Rainer Knapas & Nils Erik Forsgård. Helsinki: Tammi.
- Wuorenrinne, T.I. (1991), Demokratia ja vapaa kansansivistystyö, 159–168. Teoksessa: *Valistus, sivistys, kasvatus*. Toim. Rainer Aaltonen & Jukka Tuomisto. Jyväskylä: Kansanvalistusseura.
- Wuorinen, John H (1935). *Suomalaisuuden historia*. Porvoo: WSOY.
- Väliaverronen, Esa (1998). Mediatekstistä tulkintaan, 13–37. Teoksessa: *Mediaanalyysi. Tekstistä tulkintaan*. Toim. Anu Kantola, Inka Moring & Esa Väliaverronen. Tampere: Tammerpaino Oy.

Ylikangas, Heikki (1986). *Käännepohdat Suomen historiassa. Pohdiskeluja kehityslinjoista ja niiden muutoksista uudella ajalla*. Porvoo: WSOY.

Yrjö-Koskinen, Yrjö Sakari (1904). *Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Zettemberg, Seppo (1992). Suurten uudistusten kausi, 264–317. Teoksessa: *Suomi kautta aikojen*. Toim. Seppo Zettemberg & Allan Tiitta. Helsinki: Otava.

Liite 1. Savon levikki

Vuosi	Levikki
1879	800
1882	1000
1883	1100
1885	1400
1886	1300
1887	1500
1888	2073
1889	2527
1890	2800

Vuosi	Ilmestymistiheys	Numeroita vuodessa	Sivuja vuodessa
1879	1	78	320
1880	2	103	420
1890	3	152	610

J. F. Halmberg.
Ruspietja,
Ruspien usetja kirjapainetja, 1888.